

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

The XVI International Science
Conference «Actual problems of science
and practice»

May 31 - June 02, 2021

Stockholm, Sweden

ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE

Abstracts of XVI International Scientific and Practical Conference

Stockholm, Sweden

(May 31 – June 02, 2021)

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40361-486-1

The XVI International Science Conference « Actual problems of science and practice»,
May 31 – June 02, Stockholm, Sweden. 201 p.

Text Copyright © 2021 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2021 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Kasimova Z.M., Akzhaiyk A.S.
Asset beyseuov - classic of kazakhstan's pop art // Actual problems of science and practice. Abstracts of XVI International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2021. Pp. 14-16.

URL: <https://eu-conf.com>.

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Терещенко М.М., Шарапанюк О.С. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ НАСАДЖЕНЬ ЯБЛУНІ ПІД ПРОТИГРАДОВОЮ СІТКОЮ ЗА РІЗНИХ СИСТЕМ УТРИМАННЯ ҐРУНТУ	11
ART HISTORY		
2.	Kasimova Z.M., Akzhaiyk A.S. ASSET BEYSEUOV - CLASSIC OF KAZAKHSTAN'S POP ART	14
3.	Халық Д. АЛЕКСАНДР ТАНСМАННЫҢ «СОНАТИНА» ШЫҒАРМАСЫН ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ТҮСІНДІРУ МӘСЕЛЕСІНЕ	17
4.	Отемисова И. ЖАНР КАНТАТЫ В ЕВРОПЕ: К ВОПРОСУ О ЗАРОЖДЕНИИ, РАЗВИТИИ И КЛАССИФИКАЦИИ	21
5.	Темиргалиева Н. О МУЗЫКЕ БЕЙБИТА ДАЛЬДЕНБАЯ К КИНОФИЛЬМУ «ЮНОСТЬ ДЖАМБУЛА»	25
BIOLOGICAL SCIENCES		
6.	Демченко Н.Р., Ткаченко С.В. ЧИСЕЛЬНІСТЬ БАКТЕРІЙ КОРОЗІЙНОГО УГРУПОВАННЯ У БІОПЛІВЦІ ЗА УМОВ ОЧИСНИХ СПОРУД	29
CHEMICAL SCIENCES		
7.	Хацевич О.М., Червонецька В.С. ПРОТИМІКРОБНИЙ ЗАСІБ НА ОСНОВІ ПРОПОЛІСУ	32
CULTUROLOGY		
8.	Левицька Н.М. ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЕВ'ЯНОГО ЗОДЧЕСТВА XVII - XVIII СТ.	35

ECONOMIC SCIENCES		
9.	Iurchenko M., Klymenko T. APPLICATION OF EXPERT JUDGEMENT METHODS TO MODEL ENTERPRISE PERFORMANCE	38
10.	Matskiv R., Topolnytska T. SOCIAL RESPONSIBILITY IN A CIRCULAR ECONOMY	40
11.	Topolnytska T., Matskiv R. CREATING OF REGION IMAGE THROUGH SOCIAL COMMUNICATIONS	42
12.	Грановська І.В. ВПЛИВ COVID-19 НА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ	44
13.	Максимова Ю.О., Суворов В.Є. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЕЛИКИХ ПОТОКІВ ДАНИХ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	46
14.	Федорчук Н.В. ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРОЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ	48
15.	Чайка Т.Ю., Джабраїлов А.Н. АНАЛІЗ ДИНАМИКИ ДЕНЕЖНИХ СРЕДСТВ УКРАЇНСЬКИХ ПРЕДПРИЯТІЙ ІНДУСТРИЇ ГОСТЕПРИЙМСТВА	50
LEGAL SCIENCES		
16.	Єфремова І.І. ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВЛАСНІСТЬ» І «ПРАВО ВЛАСНОСТІ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	53
17.	Грабильнікова О.А. ПИТАННЯ ОНОВЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	56
18.	Донченко К.П. ЗАКОННІСТЬ, ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	58

19.	Ломакіна І.Ю. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ. КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС	61
20.	Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА – ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	64
21.	Поп С.М., Поп В.М. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ	67
22.	Романенко Р.Р. ТИПОВІ ВЕРСІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ ЛІСОДЕРЕВИНИ	70
23.	Хомко Л.В., Гето І.Р. ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ СПОРУ У СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	73
MANAGEMENT, MARKETING		
24.	Галай Н.И. ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ИННОВАЦИОННОГО НЕЙРОТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАБОТА В БАНКОВСКОМ МАРКЕТИНГЕ	76
25.	Гончар Л.О., Кривобок А.О МАРКЕТИНГ ВРАЖЕНЬ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ	79
MEDICAL SCIENCES		
26.	Lutskaya I., Lopatin O. IMPROVING THE QUALITY OF VISUALIZATION IN DENTISTRY WITH THE ULTRAVIOLET LIGHT	82
27.	Onul N.M. MICROELEMENTOSIS AS AN ACTUAL CLINICAL AND HYGIENICAL PROBLEM	84

28.	Трохимчук Т.Ю. ДІАГНОСТИЧНА ЦІННІСТЬ ТЕСТ-СИСТЕМИ “DIA-HIV-AG/AB”	86
PEDAGOGICAL SCIENCES		
29.	Stepanov A. EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITIES AS AN EFFECTIVE METHOD OF TEACHING ENGLISH	88
30.	Beikutova A.M., Zakirova M.E. FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE SPEECH COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES	91
31.	Ворощук О.Д. ПЕДАГОГІЧНІ РАДИ ЯК ФОРМА РОБОТИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ З ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ	94
32.	Житник Н.В., Абдулов Р.М. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НЕТВОРКІНГУ У ПІДПРИЄМЦІВ	97
33.	Кузьма-Качур М.І., Горват М.В. САМООСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	99
34.	Кулаковський О.М. ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	102
35.	Редько В.Г. ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ЗМІСТУ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	104
36.	Самойленко Т.І., Тимофєєва В.О. СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ КУРІКУЛУМ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМКУ У МЕДИЧНИХ ВУЗАХ	106

37.	Сулаєва Н.В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ МУЗИЧНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	109
38.	Умбетова М.Ж., Жанкабылова Ж.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ БІРЛЕСІП ОҚЫТУ ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ	112
39.	Яковлева В.А., Проценко А.В. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ З ГЕОГРАФІЇ	115
40.	Яковлева В.А., Терешко О.П. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	118
41.	Яковлева В.А., Червінська О.В. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ	121
42.	Яковлева В.А., Слободенюк К.Ю. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ	124
PHILOLOGICAL SCIENCES		
43.	Марільє Т.М. АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПТУ «LANGUAGE» У НОСІЇВ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ	127
44.	Стулина Е.В., Дружкова А.С. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ МУЗЫКА В СЕМАНТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА	130
45.	Стулина Е.В., Дудузова А.М. ФОРМИРОВАНИЕ СИНОНИМИЧЕСКИХ РЯДОВ ДЛЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ВАРИАНТОВ ПОЛИСЕМАНТИЧЕСКОГО СЛОВА «DÉFENDRE»	133

46.	Стуліна Є.В., Шаір В.І. КАТЕГОРІЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ	135
47.	Третяк Ю.Ю. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ПУТІВНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ФРАНЦУЗЬКУ	138
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
48.	Габрільчук Д.О., Гайдук В.С. СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ЗЕМЛІ	141
49.	Мартиненко О.П. СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «БІДНОЇ РЕЛІГІЇ»	143
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
50.	Соловьёв А.А. УНС-СТРУКТУРА НА ПСЕВДОРИМАНОВЫХ МНОГООБРАЗИЯХ	146
51.	Тусеев Т., Бейбиталы Н.Е. РАДИАЦИОННОСТИМУЛИРОВАННЫЕ АДСОРБЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ НА ПОВЕРХНОСТИ ОКИСИ БЕРИЛЛИЯ	148
POLITICAL SCIENCE		
52.	Makarenko M. STRENGTHENING OF THE NATION'S HEALTH AS A FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC STABILITY	151
53.	Ауліна О.В. РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ	153
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
54.	Hovorun T., Kulpreet K. SUBJECTIVE WELL-BEING IN AN OLD AGE: THE ROLE OF EXISTENTIAL APPROACH	155

SOCIOLOGICAL SCIENCES		
55.	Kazbekova S.I. BILINGUALISM AND POLYLINGUALISM IN KAZAKHSTAN	159
TECHNICAL SCIENCES		
56.	Strashynskiy I., Shevchenko T. PRODUCTS OF PROCESSING OF SUNFLOWER SEEDS IN MEAT PRODUCTS	162
57.	Kalachova V., Shcherbinin S. EXAMPLE OF THE KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF THE AIR FORCE ON THE ISSUE OF WAYS TO OVERCOME THE EDUCATIONAL CRISIS DURING THE PANDEMIC OF CORONAVIRUS INFECTION COVID-19	164
58.	Yerzhan A.A., Yerzhan A.A. APPROXIMATING FUNCTIONS FOR ELECTRICAL CIRCUITS	167
59.	Богданова Л.М., Гайдук А.А. АВТОМАТИЗАЦИЯ ОБРАБОТКИ ИЗОБРАЖЕНИЙ ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ БОЛЕЗНЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР	170
60.	Бойко Г.В. ПОДВОДНЫЕ ДРОНЫ - ОДИН ИЗ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ ВОЕННО-МОРСКИХ СИЛ	172
61.	Данилян А.Г. СНИЖЕНИЕ ВРЕДНЫХ ВЫБРОСОВ В АТМОСФЕРУ В ОТХОДЯЩИХ ГАЗАХ СУДОВЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ	174
62.	Коржов В.Л., Кудра В.С. ПЛАНИРОВАНИЕ СЕТИ ТРЕЛЕВОЧНЫХ ВОЛОКОВ НА ГОРНЫХ СКЛОНАХ	177
63.	Кутепов С.Н., Гвоздев А.Е. ВЛИЯНИЕ РЕЖИМОВ ОТПУСКА НА СОПРОТИВЛЕНИЕ АРМАТУРНОГО ПРОКАТА КОРРОЗИОННО-МЕХАНИЧЕСКОМУ РАЗРУШЕНИЮ	180

64.	Кухар М.А. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГЕОДЕЗІЇ	183
65.	Максимов О.С., Шух М.С. ПОБУДОВА СУЧАСНОЇ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	184
66.	Мартиненко Д.М., Лапінов А.Д. ДИНАМІКА ЖИТЛОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КОМФОРТНИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ	186
67.	Михайлова І.О., Литвиненко О.О. CFD МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ГОРІННЯ В ПАЛЬНИКЕ КОТЛА УТИЛІЗАТОРА	189
68.	Неженцев А.Б. ОПТИМИЗАЦІЯ МЕХАНИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК КРАНОВОГО МЕХАНИЗМА ПРИ ОПУСКАНИИ ГРУЗОВ В РЕЖИМЕ ДИНАМИЧЕСКОГО ТОРМОЖЕНИЯ	192
TOURISM		
69.	Григорчук Т.В. МІСЦЕ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В БРЕНДИНГУ МІСТ УКРАЇНИ	195
70.	Шевчук О.В., Черевко Л.Г. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В СХІДНІЙ ЄВРОПІ	198

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ НАСАДЖЕНЬ ЯБЛУНІ ПІД ПРОТИГРАДОВОЮ СІТКОЮ ЗА РІЗНИХ СИСТЕМ УТРИМАННЯ ҐРУНТУ

Терещенко М.М.,

аспірант кафедри плодівництва і виноградарства
Уманський національний університет садівництва

Шарапанюк О.С.,

кандидат с.-г. наук, ст. викладач кафедри плодівництва і виноградарства
Уманський національний університет садівництва

Противаградова сітка ефективно захищає плоді насаджень від граду, сонячних опіків та покращує якість продукції [1, 2]. Проте, застосування інноваційних технологій вирощування потребує економічної оцінки окремих технологічних елементів виробництва плодів[3].

Мета дослідження – оцінка впливу накриття чорною противаградовою сіткою на показники економічної ефективності вирощування плодів яблуні за різних способів утримання ґрунту в міжряддях і пристовбурних смугах.

Дослідження проводили в зрошуваному плодоносному насадженні яблуні сорту Джонаголд Вілмута на підщепі М.9 Т337 з веретеноподібною кроною дерев (1995 р. закладання) навчально-виробничого відділу Уманського національного університету садівництва, м. Умань, Україна.

Схема садіння насаджень 4х1 м. Утримання ґрунту – чорнозему опідзоленого важкосуглинкового із вмістом 3,2% гумусу – в міжряддях парове і залуження, а в пристовбурних смугах – гербіцидний пар, мульчування агротканиною та розстеленою за місяць до збору врожаю світловідбивною плівкою. Чорну противаградову сітку з комірками 0,3 х 0,3 см, щільністю 0,08 кг/м² розгортали на висоті 3,4 м після цвітіння дерев.

Догляд за насадженнями здійснювали за зональними рекомендаціями. Дослід закладено у триразовому повторенні з п'ятьма обліковими деревами на ділянці. Планування, ведення дослідів й обробку результатів здійснювали загальноприйнятими методами [4].

Економічну й енергетичну ефективність застосування елементів технології вирощування плодів яблуні розраховували нормативним методом, порівнюючи затрати праці і капіталовкладення на виробництво плодів з реалізаційною вартістю врожаю.

Накриття насаджень яблуні противаградовою сіткою та утримання міжрядь за паровою системою призвело до зменшення урожайності на ділянках з гербіцидним паром і світловідбивною плівкою у пристовбурних смугах на 23,4 і 26,2 % порівняно з не накритими насадженнями. Вистеляння пристовбурних

смуг агротканиною навпаки – до збільшення врожайності на цих ділянках на 6,8 %, порівняно з ділянками без сітки.

Високий вихід товарної продукції на ділянках з-під сітки під гербіцидним паром і світловідбивною плівкою у пристовбурних смугах забезпечив найвищу реалізаційну ціну (3915,3 і 3839,1 грн/т, відповідно). Додаткові затрати на розгортання протиградової сітки в насадженнях призвели до збільшення в 1,6-1,8 рази затрат на виробництво та зростання собівартості продукції в 1,5-2,3 рази залежно від способу утримання приштамбових смуг, порівняно з не накритими насадженнями.

Значні затрати на вирощування та висока собівартість продукції в насадженнях з паровою системою утримання міжрядь за усіх способів утримання пристовбурних смуг під протиградовою сіткою чи без неї зумовили відсутність чистого доходу та рентабельності виробництва.

Протилежні результати отримано в насадженнях із залуженням міжрядь за різних способів накриття та утримання пристовбурних смуг. Вистеляння пристовбурних смуг на ділянках під протиградовою сіткою зумовило підвищення врожайності на 9,8 %, порівняно з не накритими. Суттєве зростання частки товарної продукції на ділянках під протиградовою сіткою сприяло збільшенню ціни реалізації в 1,6-2,5 рази з максимальною за вистеляння пристовбурних смуг світловідбивною плівкою (5000,2 грн/т).

Застосування протиградової сітки в насадженнях спричинило збільшення витрат на виробництво в 1,6-1,7 рази, а собівартості продукції – в 1,5-1,9 рази порівняно з не накритими насадженнями. Однак, на ділянках з вистелянням пристовбурних смуг світловідбивною плівкою, порівняно з рештою варіантів, за рахунок збільшення врожайності відбулося зниження собівартості вирощеної продукції на 15,3-15,5 %, що дало змогу отримати найвищий прибуток (41953,0 грн/га) за рівня рентабельності 52 %.

Значно нижчий рівень рентабельності (14 %) отримано від вирощування плодів в не накритих насадженнях з гербіцидним паром у пристовбурних смугах, однак, менша кількість плодів із покривним забарвленням на площі 75-100 % призвела до формування невисокої реалізаційної ціни.

Таким чином, накриття насаджень протиградовою сіткою із залуженням міжрядь та вистелянням пристовбурних смуг світловідбивною плівкою забезпечує збільшення прибутку та рентабельності вирощування продукції.

Подяка фірмі «Frustar» (Австрія) за надання протиградової сітки.

*Науковий керівник – доктор с.-г. наук, професор Мельник О.В.

Список літератури

1. Терещенко М.М., Мельник О.В. Захист від граду, дощу і птахів. Новини садівництва. 2013. №2. С. 15-17.
2. Bosco L. C., Bergamaschi H., Cardoso L. S., Paula V. A. D., Marodin G. A. B., Brauner P. C. Microclimate alterations caused by agricultural hail net coverage and

effects on apple tree yield in subtropical climate of Southern Brazil. *Bragantia*. 2018. Vol. 77(1). P. 181–192. <https://doi.org/10.1590/1678-4499.2016459>.

3. Mupambi G., Anthony B. M. et al. (2018). The influence of protective netting on tree physiology and fruit quality of apple: A review. *Scientia Horticulturae*, 2018, Vol. 236, pp. 60–72. <https://doi.org/10.1016/j.scienta.2018.03.014>.

4. Учеты, наблюдения, анализы, обработка данных в опытах с плодовыми и ягодными растениями: методические рекомендации / Под. ред. Г.К. Карпенчука и А.В. Мельника. Умань: Уманский с.-х. институт, 1987. 115 с.

ASSET BEYSEUOV - CLASSIC OF KAZAKHSTAN'S POP ART

Kasimova Zulfiya Malikovna

candidate of art history, teacher of the department "Pop Vocal"
Kazakh national academy of art named after T. Zhurgenov. Kazakstan

Akzhaiyk Aidyngali Seilbekuly

Master's student

One of the musicians who should be mentioned in the study of Kazakhstan's pop music - Asset Beyseuov - a melodist-composer with a national worldview, the author of more than 500 songs, music for performances and movies. He was born in the Kargaly village in Almaty region in 1938. Despite a difficult childhood, he graduated from the 7-year school in Kargaly, in 1951 transferred to the boarding school №12 in the city, and in 1956 entered the Almaty State Conservatory named after Kurmangazy. He wrote his first song "Almaly Almatym" in the 9th grade, and this work was the beginning of a deep, important, rich life of the composer.

In general, the role of significant people in the development of Kazakh pop art is unbelievably high. Their creativity played a key role in the formation of Kazakh pop art. Asset Beyseuov is one of the most famous historical figures. The composer, who is one of the founders of Kazakhstan's famous music, is recognized as a classic in this field. His works have been popular since the time of their creation and have found their place in the heart of the country. Continuing the unique Kazakh singing tradition, the artist did not give up music until the end of his life. In addition, Asset Beyseuov was a very good teacher. While teaching at the music school in Issyk, he worked as an art director at the Uzynagash House of Culture. The composer, who had a great love for music, was able to convey this love to his students and teach them the art of singing. He also worked at the Republican Puppet Theater and wrote music for many performances. There is a big number of songs, that were written for children by Asset Beyseuov, such as "Oiyshyktar", «Bakytty balalyk», "Kuyrshak", "Tompanbay", "Koshakany", etc.

«Koshakany» is the most popular of these compositions. It is known and sung by each child from toddler to adolescent. He also wrote music for several films, such as «Kortyshkan men koyan», "Aldar Kose", «Zhazdyn songy kuni». While working in the ensemble "Gulder", the work of Asset Beyseuov rose to great heights. During this period many beautiful songs were born. Among them are «Shaqyrady koktem», "Almaly Almaty", "Gulder", "Munaima", "Altynym", "Maraldym", "Sandugash", "Syrlasu waltz", "Zhuldyzym", "Armandastar", «Zhaiyqtan kaitkan tyrnalar», etc.

Asset's songs are thematically multifaceted. Popular lyrical ("Altynym", "Gulder", "Ak gulim", "Syrlasu waltz", "Shakyrady koktem"), patriotic («Kyzyl sunkarlar", "Soldat sagynyshy", "Sogystan songi an", "Kazakhstan Gulstan »,« Kargalym »,«Aralym-ozhdany»,«Garyshka ushty kazagym»). They were performed by famous singers R. Baglanova, E. Serkebayev, B. Tulegenova, and are still in the repertoire of popular modern performers (R. Rymbaeva, M. Zhunussova, the group "Muzart", etc.). Asset Beyseuov was awarded the State Prize for his collection of songs "Gulder". It should also be noted that the ensemble "Gulder" is named in honor of this song.

Thus, Asset's songs have a special place in terms of genre and theme - love lyrics. One of the most beautiful songs in this direction - "Altynym" was released in the 60s of the last century and became widespread. There is a lot of information about the history of this song. One of them says that the song is dedicated to the singer Altyn Alipbayeva, and the other says that it was commissioned. Asset had a friend named Murat Syzdykov, who told him that he was in love with a girl named Altyn and asked him to write a song. The composer, who met Altyn and saw her face, was amazed by her beauty and said that she was worth writing a song for. The poet asked Nursultan Alimkulov to write the lyrics and offered the first performance to Shamish Muslimankulova, the lead singer of the ensemble "Gulder".

The theme of homeland and heroism takes a special place in the composer's work. For example, he wrote 22 songs on the theme of war. He created a song-opera "Batyr Bauyrzhan» dedicated to Baurzhan Momyshuly and presented it to the artistic council. But this opera was not performed on the stage while composer was alive. He also wrote music for performances such as "When a girl turns twenty", "Most honorable -x".

According to the villagers who studied at the same school as the composer, Asset Beyseuov's abilities and talents were noticeable in his early childhood. While all the children went outside during the break, Asset preferred to play and sing inside the school. Colleagues and eyewitnesses noted that Asset was simple and patient person, who wanted the best for all people. Many works of the composer, which have left significant mark on Kazakh art, are included in the golden fund of Kazakh singing. Great Kazakh Artist Asset Beyseuov passed away in 1996. In 1993, by the decision of the Republic of Kazakhstan, the composer was awarded the title of People's Artist. He died at the age of 58. The name of the composer was given to school №3 in Kargaly in 1999. There is a museum of Asset Beyseuov inside the school. Great impact and work of the famous singer Nurgali Nussupzhanov and his relative Daniyar Beiseuov during the collection of exhibits should also be mentioned. With the support of N. Nussupzhanov and Z. Nurkadilov, Asset's collection of "500 songs" was published. He left beautiful songs after himself that are just like his beautiful life. The legacy of such composers as Nurgisa Tlendiyev, Abilakhat Espayev, Shamshi Kaldayakov, Asset Beyseuov, the founders of our national pop art, is very rich and comprehensive, and still requires scientific research. Composers of the next period - Iskander Khasangaliev, Seidolla Baiterekov, Kuat Shildebayev, and many others were able to continue the strong, high-quality traditions of their predecessors. The high artistic and ethical significance of the works of songwriters is determined by the depth of their content, theme, ideas, and the connection between modern trends and national basis.

Used literature:

Дәуір дүлдүлдері / О. Дөңқабак.— Алматы: «Сораба» қоғамдық қоры.— 2014.— 288 бет.

Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: “Аруна Ltd.” ЖШС, 2005 I

АЛЕКСАНДР ТАНСМАННЫҢ «СОНАТИНА» ШЫҒАРМАСЫН ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ТҮСІНДІРУ МӘСЕЛЕСІНЕ

Дәуір Халық

Магистрант II курса

Казахская национальная консерватория им. Курмангазы, Казахстан

Сонатина 1952 жылы, яғни Александр Тансманның Америкадан қоныс аударып оралғаннан кейін бірнеше жыл өткен соң жазылған. Сонатина 1934 жылдан 1957 жылға дейін Париж консерваториясында сабақ берген және осы шығарманың алғашқы орындаушысы болған фаготист Густав Деренге (1887-1964) арналған [1, 117 б.].

Шығарманың атауынан көрініп тұрғандай – Александр Тансманның *Sonatina-сы* – бұл үш бөлімнен тұратын неоклассикалық стильде жазылған шығарма. Сонатина музыкалық форма ретінде Сонатамен өте тығыз байланысты композицияны білдіреді, бұл оның жеңілдетілген және күрделі емес нұсқасына жатады. Үлкен сонаталық формадағыдай Сонатинаның формасы үшін нақты ережелер жоқ, бірақ, негізінен, Сонатаға ұқсас белгілерін байқауға болады [2, 220 б.].

Бірінші бөлім. Сонатинаның бірінші бөлімінде сонаталық форманың сипаттамасын көруге болады. Автор осы «баяндауда» екі бөліктен тұратын *Allegro con moto* және *Meno Mosso* деп аталатын ескертпелерде екі қарама – қайшылықтарды енгізуді ұсынады. Бұл бөліктің барлығы классикалық соната экспозициясы сияқты қайталануларда ұсынылған. Классикалық сонаталардың алғашқы бөлімдері, әдетте, баяндаудан, орындаудан және қайталаудан (немесе кодадан) тұратын сонаталық формада болады. Сонатиналарда бірінші бөлім көбінесе толығымен алынып тасталады, бұл нақты шығармаға да қатысы бар екенін көрсетеді.

Allegro con moto. Бұл композиция өте виртуозды сипаттағы туынды болғандықтан, фагот аспабының барлық әуезді желісі жылдамырақ, техникалық тұрғыдан күрделі пассаждарды қолданылып жазылған. Осы себепті экспозицияның бірінші тақырыбы хроматикалық және техникалық тұрғыдан ойластырылған, ал тоналдылық немесе гармоникалық айқындықты бекіту мұнда фортепианода көбірек ұсынылған, гармонияда автор көбінесе кеңейтімдерді, қоюландыруларды қолданады, гармоникалық негізде жаңа және туынды аккордтардан құралған және т.б.

Кіріспедегі алғашқы мотив негізгі до мажор кілтінде дами бастайды, және бесінші тактіден ля минордың доминанттық септаккорд арқылы біртіндеп ре-бемоль мажорға дейін модуляцияланады. Содан кейін ми мажордың септаккордында қысқа гармоникалық үзіліс пайда болады, оның барысында ритмикалық ойнақы темалар біртіндеп ашылады және бұл гармоникалық және бір жағынан әуезді кішкентай өзгеріс бойынша 14 тактіден бастап – *Allegro*-ның бірінші бөлігін оның қиялдағы екінші бөлігіне әкеледі.

Бірінші теманың екінші жартысы басқа әуезді материалдарды қолданудан гөрі түрлі үйлесімдерімен өзгешеленеді. Атап айтқанда, ол минорлық кілтте үйлесімді түрде қозғалады, ол қайтадан E7-ге ауысады және бірінші теманың аяқталуына әкеледі.

Meno mosso. Екінші бөлімнің көлемі басқа белгілермен ғана емес, сонымен бірге оның жалпы сипатымен де танымал. Екінші тема әлдеқайда әуенді және баяу, ре минор доминанталық септаккордты үйлесімді түрде қозғалып, ол ақырындап до мажорға кейін ля мажор септаккордына модуляцияланады. Екінші теманың бөлігінде ноталармен белгіленген *a tempo* бөліммен аяқталады, ол бірінші бөлімнің материалдың сипатын қолдана отырып және бүкіл экспозицияның қайталануымен аяқталады.

Барлық бірінші бөлім до мажордан басталып, ол кодамен аяқталады, бұл бөліктің енгізілуіне өте ұқсас, бірақ бірнеше тактілерден кейін ол қалған музыкалық идеяны аяқтайтын болып көрінетін фагот солосының тыныш, баяу «каденциясында» бітеді.

Бұл каденция *piu lento-мен* белгіленген, ол тыныш динамикадан басталып, до мажордың үшінші - ми нотасында аяқталады, бірақ сонымен бірге ол ля минордың доминанталық тоналдылығына негізделген Сонатинаның екінші бөлімінің кіріспесіне айналады.

Арияның екінші бөлемі. Ария деп аталатын сонатаның екінші тармағындағы баяу бөлігі – *Largo cantabile* деп аталады. Ол фагот партиясына әуезді түрде еніп, фортепиано партиясының «салқын» гармоникалық дыбысының әсем көрінісін ұсынады, және тек соңында ол аздаған уақытқа әуенмен жауап алады. Ресми түрде бөлім үш тармаққа бөлінеді: А-В-А.

Бөлімнің А тармақ бөлігі алғашқы тоғыз тактіде қолданылады. Бұл бөлімнің ерекшелігі – оның көңіл-күйі, оны автор фаготтың әуезді сызықтарымен ғана емес, сонымен бірге дәл сол гармоникалық процедураны қайталайтын фортепиано партиясының бұлыңғыр сызығымен де қол жеткізді. Бүкіл шығармада автор көбінесе квинтикалық кідірістерге негізделген септаккордтарды үйлесімді түрде қолданады, бұл бөлімде импрессионизмнің көрінісі ретінде, фортепиано партиясының аккордтық прогрессиясында жиі көрініс табады. Мұнда Am7, Em7, D7, Am7, G7, Dm7 аккордтарының қайталануы А-Е кідірісінде (яғни, қиялдағы ля минорда) жатыр.

Негізгі тема, сонымен бірге, фаготтың әуезді сызығында өрістейді және А тармағын аяқтайтын кішігірім өзгертілген сүйемелдеу бойынша қайталанатын бөлімге ауысады.

Пьесаның екінші В тармағы көңіл-күйі немесе сипаты жағынан А тармағынан қатты ерекшеленбейді. Бұл арияның бірінші бөлігімен теманың біркелкі бөлінуі. Фагот партиясы бірте-бірте әуенді дамытып, оған фортепианоның үйлесімділігін одан әрі импрессионистік бағытта модуляциялайды. Бұл тақырыптың ең жоғары шыңына жететін қиялдағы идеясы – *forte* динамикасы әуезді сөйлемнің ең жоғары позициясы болып табылады. Бұл бөлімнің қызықты ерекшелігі – соңғы А тармағының алдындағы аяқтама, ондағы фортепиано бөлігі кенеттен әуенді өрбітіп, осы бөлімді аяқтайды.

Соңғы *A* тармағы – бұл бірінші бөліктің қайталануы. Ол пьесаның бастапқы мазмұнын дәл келтіреді, алайда әуезді сызықтың қайталауы болмайды, бірақта негізгі ля минор кідірістер партиясының төмен түсетін септаккордтардың тыныш фортепиано финалының соңғы екі тактісіне әкеледі.

Үшінші бөлім «Скерцо». Сонатинаның соңғы бөлімінде *Presto* ескертпесі жазылған.

Автор бірінші бөлімдегі материалдарға оралып, ондағы жалған қайталанулардың пайда болуының арқасында бүкіл композиция үйлесімді біртұтас әсер қалдырады. Әуезді түрде ол хроматикалық әдістерге қайта оралып, ритмикалық жағынан он алтылық ноталар және сегіздік ноталармен бірге екі он алтылық ноталарды қолданады, *forte* және *mezzoforte*-ге динамикаларына қайта оралады, артикуляциялық түрде тек қана стаккатоны ұстанады, квинттік кідірістер мен көптеген модуляцияларды үйлесімді түрде қолданады, бұл оны көптеген жерлерде тоналдылыққа тұрақсыз етеді.

Негізінде бұл бөлімді түсіну өте қиын. Себебі автор әртүрлі мазмұндардың тізбегін, бір-бірінен шығатын циклдарды қолданады. Мотивтер сипаты жағынан өте ұқсас және бір-біріне жақын. Мұндағы жалғыз ерекшелік – бұл сөйлемнің енгізілуі, онда негізгі тақырып ми кілтінде пайда болып, және ол композицияның соңында дәл сол формада келтірілгенін көруге болады.

Бұл тарау төрт тактіге соғылатын жеңілдетілген аралық сөйлемнен тұрады, содан кейін автор кейінірек қолданатын жаңа тема туралы түсінік пайда болады және осылайша басқа аралық сөйлемдердің функциясын орындайды. 18 тактіден бастап, бірінші пассаждық бөліміне сілтеме (бірақ бұл жолы ля-ми квинталық кідірісінде, оның үстіндегі фортепиано партиясының сүйемелдейтін аккордтар хроматикалық ретпен бірге түседі), бұл кіріспені аяқтайды.

Екінші бөлім фортепианодағы қарама – қарсы тақырыптан басталады, ре минор туралы ойға жетелейді, онда фаготтың екінші тақырыбы басында бірдей материалды қолдана отырып, 29 тактімен араласады. Автор бұл тақырыптарды біраз уақыт дамытады және модуляциялайды және оларды *scherzo*-ның үшінші бөліміне дайындайтын фагот тақырыбының жеке орындаушылық ортасына жеткізеді.

Үшінші бөлік ұзақтығын 4/4 өлшемге және фортепиано динамикасының басталуымен қызықты. Мұның бәрін мотивтер мен модуляциялардың монотематикалық тізбегі ретінде қорытындылауға болады. Бұл бағыттың ерекшелігі – фагот пен фортепиано арасындағы полифониялық өңдеу түріндегі диалогты қолдану, 58-ші тактіден бастап, фугатоның көрінісі сезіледі, ол одан әрі осы бөліктің соңында фортепиано бөлігінде соңғы рет Бах стилінде көріс табады.

Фагот үшін туындыларды түсіндіруді зерттеу жеке орындаудың ғана емес, сонымен қатар музыкалық шығарманың дайындық жұмысының да принципті шығармашылық сипатын ашып көрсетеді. Түсіндірудің көптеген міндеттері, аспаптың өзінің де, репертуардың да мәнерлі мүмкіндіктері, жарқын жеке орындаушылық шешімдер, концерттік-конкурстық стандарттар – осының барлығы және көптеген басқалары ақыр аяғында фаготтық түсіндірудің белгілі

бір аспектілерінде: тарихи-стильдік шынайылықта, техникалық жарақталуда және орындаудың бейнелік сипатында сәйкес келеді [4, 72 б.].

Список литературы

1. Усов Ю. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах. – М.: Музыка, 1969. – 207 с.
2. Алексеев А. Музыкально-исполнительское искусство конца XIX – первой половины XX века. – М.: Композитор. – 328 с.
3. Шнеерсон Г. Французская музыка XX века. – М.: Музыка, 1970. – 576 с.
4. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века. М.: Музыка, 1976. – 367 с.

ЖАНР КАНТАТЫ В ЕВРОПЕ: К ВОПРОСУ О ЗАРОЖДЕНИИ, РАЗВИТИИ И КЛАССИФИКАЦИИ

Инкар Отемисова

Магистрант II курса

Казахская национальная консерватория им. Курмангазы, Казахстан

Возникновение термина *cantata* принято относить к эпохе барокко в рамках итальянской музыки. Первоначально так именовали произведения, созданные для исполнения одним или несколькими певцами, для которых также был предусмотрен аккомпанемент *basso continuo*. Было возможным также присутствие классических инструментов (такого рода практика, по свидетельству музыковедов, распространилась в более поздние времена) [1, с. 211].

Исследователь Л. Борисова приводит результаты своего обзора музыкальных словарей, проведенного с целью сравнительного анализа определений жанра кантаты. Так, в словарях 18 века, по ее данным, содержатся обычно подобные следующему определения жанра: кантата есть «продолжительная музыкальная пьеса на итальянский текст, в которой арии перемешаны с речитативами. Кантата состоит из нескольких частей, различных по размеру и темпу (*aus verschiedenen TactArten*), и исполняется солистом с *continuo*; однако часто имеются также партии двух и более инструментов. С недавних пор кантаты стали сочинять французы на собственном языке; то же делают и немцы» [1, с. 211-212].

Отмечается, что в период появления и первоначального развития произведения этого жанра напрямую зависели от общественных условий. Из-за этого, в частности, итальянская кантата характеризуется в основном как светская; духовная же кантата получила развитие в Германии. Уже в этом пункте мы видим единственное общепринятое основание для классификации кантат – они делятся на духовные и светские. Эпоха барокко, как известно, породила множество вокальных и инструментальных жанров, которые сыграли важнейшую роль в позднейшем развитии искусства музыки.

Анализируя вышенаписанное, становится понятным, вследствие чего жанровая терминология в это время еще не может быть охарактеризована как унифицированная, а жанровые определения как строгие и соответствующие критериям научности. Так, духовные кантаты не во всех случаях четко были отграничены от ораторий. Красноречивым, однако, выглядит тот факт, что уже в то время были предприняты попытки преодоления этого недостатка музыкальной терминосистемы. В частности, И. Маттезон в известном трактате «Совершенный капельмейстер» (1739), основываясь на утвердившемся составе музыкантов-исполнителей, настаивал на жанровой чистоте кантаты. Согласно его пониманию, кантата складывается из «арий, речитативов, ариетт, ариозо и т. д.»; сущность кантаты предполагает лишь использование клавира и баса [2, с. 19].

Таким образом, очевидно, что кантата появилась и в первоначальный период развивалась в качестве подчеркнуто камерного жанра. Отсюда становится

ясным, почему И.С. Бах называет кантатами только шесть собственных сочинений: три произведения для сопрано (К. №51, 84, 199), лишь одно, написанное им для альты (№170), и также одно для баса (№56); другое произведение известно в трех возможных вариантах: для сопрано, для альты и для баса (№82). Названные произведения действительно подпадают под жанровые критерии сольной кантаты [3].

В основном же композитор для произведений, созданных для церковной службы, не предлагает жанрового обозначения: на титульном листе указывается исключительно указание на тот день церковного года, когда должна исполняться эта кантата, а также первый стих предназначенного ей либретто. Подсчеты свидетельствуют, что наименование «концерт» (Concerto) фигурирует 64 раза: композитор называет весь собственный цикл по названию жанра его первой части (*pars pro toto*); так же часто поступали и его современники. Кантатами же называли все названные многочастные вокально-инструментальные произведения Баха, написанные на немецкие тексты (за исключением «Страстей», а также «Рождественской» и «Пасхальной ораторий», строго говоря, не являющихся таковыми), только издатели Полного собрания сочинений Баха середины 19 века [1, с. 212]. В результате оформилась тенденция к модуляции кантаты от полюса камерных произведений к полюсу вокально-симфонических сочинений. Следует отметить существование еще одно основания для классификации кантат: сольные и вокально-симфонические виды.

Общая атмосфера упадка церковной жизни и культуры, наметившаяся к концу 18 века в Европе, способствовал тому, что в Германии подошла к своему завершению история музыкального жанра церковной (или духовной) кантаты. Во Франции к этому времени начинает обретать популярность именно светская кантата [4, с. 19]. Вместе с тем сам термин сохранился и использовался композиторами последующих эпох относительно вокально-инструментальных произведений циклической формы (практически только светских).

Следует отметить, что состав исполнителей произведения при этом мог быть любым. Число подобных сочинений не является значительным; эти произведения, по оценке музыковедов, не играют определяющей роли в музыкальном наследии конкретных композиторов и всей эпохи. В качестве примеров исследователи называют «Ариадну на Наксосе» Й. Гайдна (1790г.), три кантаты из позднего творчества В.А. Моцарта (их именуют масонскими), «Морскую тишь и счастливое плавание» Л. ван Бетховена, написанную на слова И.В. Гёте (1815г.).

Особенное место в описываемый исторический период отдано кантате во Франции. Кантатно-хоровые произведения были довольно популярными в эпоху Великой французской революции. Много сочинений этого рода были написаны такими авторами, как Л. Керубини, Э. Мегюль, Ж.Ф. Лесюэр, Ф.Ж. Госсек. Популярность кантаты в этот период объяснима: именно для данного жанра характерна усиленная гимническая или «приветственная» основа. Это же обстоятельство объясняет причины непопулярности кантаты для композиторов романтического направления.

В России сочинителем первых кантат был ученик композитора Дж. Мартини – П. Скоков (отметившийся знаменитой кантатой 1789 года «На случай Очаковской победы»). В IX – начале XX века кантаты русских композиторов, сочиненные специально к какому-то случаю, встречаются чаще всего. Созданные по разным поводам, они не стали, как принято считать, важной частью музыкального наследия российской композиторской школы. Обычно среди наиболее значительных произведений отмечают кантату П. Чайковского «Москва» (1883г., на слова известного поэта А. Майкова), которая была приурочена к коронации Александра III.

Тем не менее, ряд кантат, появившихся в этот период в России, характеризуется как имеющие серьезные художественные достоинства. Среди таковых отмечают сценическую кантату А. Даргомыжского «Торжество Вакха» (на слова А. Пушкина, 1846г.), три кантаты Н. Римского-Корсакова («Свитезянка», 1897г., «Песнь о Вещем Олеге», 1899г., «Из Гомера», 1901г.), кантаты С. Танеева «Иоанн Дамаскин» (1884г. , на текст А. Толстого) и «По прочтении Псалма» (1914г., на слова А. Хомякова). Важнейшей вехой в истории жанра стала кантата С. Рахманинова «Весна» (на стихи Н. Некрасова, 1902г.). Эти сочинения являются наиболее значительными среди русских кантат. Столь высокий взлет жанра был обусловлен постоянным и неуклонным развитием русской хоровой музыки в предшествующие эпохи.

В середине IX века кантата в какой-то мере «растворилась» в других жанрах – оперном, симфоническом, аккумулируя в их рамках черты собственной поэтики. В итоге жанры взаимно обогатились. Синтетичность жанра кантаты конца IX – начала XX столетий, наряду с многообразием ее формы стали крайне перспективными качествами, предопределившими для жанра новую жизнь.

В процессе своего развития кантата последовательно теряла свои основополагающие черты, становясь жанром все более свободным. Кантаты известны духовные и светские, сольные и хоровые, одночастные и многочастные. В исполнении могут участвовать разные инструменты, их количество может быть тоже разным.

Таким образом, особенности развития и видоизменения кантаты связаны с теми процессами, что постоянно происходят как в обществе, так и в пределах всей жанровой системы (актуальной системой жанров искусства, господствующими типами творчества, философскими исканиями в этой сфере). Типы взаимодействия разных жанров отличаются сложностью и многообразием и имеют безусловные перспективы исследования.

Список литературы

1. Борисова Л.Н. Кантата: поэтика и судьба жанра // Теория и история искусства. М.: типография МГУ им. М. Ломоносова, 2019. – №3-4. – С. 211-217.
2. Агибаева М.Т., Панкина Е.В. Композиционная организация кантат Андре Кампра // Вестник музыкальной науки. – Новосибирск: типография НГК им. М. Глинки. – 2019. – №2 (24). – С. 18-23.
3. Голлербах Т.В. Музыкальная риторика в исполнении кантат И.С. Баха // Царскосельские чтения. – 2010. – №14. – Электронный ресурс. – URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/muzykalnaya-ritorika-v-ispolnenii-kantat-i-s-baha>
(дата обращения: 17.05.2021).

4. Панкратова О.В. Структурные особенности светских кантат И. Брамса // Южно-Российский музыкальный альманах. – Ростов-на-Дону: типография РГК им. С. Рахманинова – 2010. – №2. – С. 19-26.

5. Рахманинов С.С. Избранные труды: в 4 т. – М.: издательство АН. – 1952-1955. – Т. 2. – С. 307.

О МУЗЫКЕ БЕЙБИТА ДАЛЬДЕНБАЯ К КИНОФИЛЬМУ «ЮНОСТЬ ДЖАМБУЛА»

Наргиз Темиргалиева

Студентка III курса

Казахская национальная консерватория им. Курмангазы, Казахстан

Музыкальная культура Казахстана в настоящее время развивается многоаспектно, представляя все основные направления искусства, включая разнообразные формы и жанры. Изучение музыки современных композиторов республики представляет собой важнейшее направление в академическом музыкознании. Оно направлено на раскрытие авторского стиля того или иного композитора, а также целостный анализ музыкальных сочинений.

Киномузыка на сегодняшний день стала неотъемлемым компонентом фильма. Одним из наиболее полных определений термина «киномузыка» является следующее: «Киномузыка – комплекс музыкально-выразительных средств, являющийся компонентом фильма, участвующий в создании его смысловой и художественной концепции» [1, с. 18].

В творчестве казахстанских композиторов на протяжении всего существования жанра киномузыки, он является весьма востребованным. Так, к современным композиторам, внёсшим свой вклад в кинематограф, относятся Едиль Хусаинов, Бейбит Дальденбай, Балнур Кыдырбек, Куат Шильдебаев, Артык Токсанбаев, Адиль Бестыбаев, Актоты Раимкулова, Яков Хан, Ринат Гайсин, Айдос Сагат, Тимур Нильдекешев и др.

Одним из ярчайших представителей казахстанской музыкальной культуры на сегодняшний день является композитор Бейбит Абилович Дальденбай – Заслуженный деятель Республики Казахстан, исполнитель-кларнетист, профессор кафедры музыковедения и композиции Казахской национальной консерватории им. Курмангазы, член Союза композиторов Казахстана, лауреат многочисленных международных и республиканских конкурсов.

Творчество Бейбита Абиловича охватывает самые разнообразные жанры и формы. Им созданы симфонические, оркестровые, камерные, вокальные произведения. Он является создателем музыки к следующим кинофильмам: «Выйти из лесу на поляну» (1987), «Сезон бабочек» (1987), «Гости» (1987), «На дальнем зимовье» (1990), «Жоқшы» (1990), «Орех и скрипка» (1991), «Новичок» (1994), «Юность Джамбула» (1996), «Вам нужен щенок» (2002) и «Сардар» (2004). Исследователь А. Карамендина отмечает: «Характеризуя творчество Б. Дальденбая, нельзя не упомянуть о музыке, созданной композитором к драматическим спектаклям, художественным и мультипликационным фильмам. Работая в тесном сотрудничестве с режиссерами-постановщиками, Бейбит прошел хорошую школу и получил богатейший опыт создания музыки, конкретно представляющей зрителю характер и образ героя, его внутренний мир, мышление, выраженные средствами музыки, ставившего композитора в узкие

рамки, ограниченные либо временем, либо возможностями актеров, либо финансовыми возможностями рабочего бюджета» [2, с. 258].

Кинофильм «Юность Джамбула» (режиссер Канымбек Касымбеков, 1996) посвящен воссозданию судьбы известного акына Джамбула Джабаева (1846-1945гг.).

Музыкальное оформление фильма подчеркнуто стремлением к аутентичности. Основной музыкальный элемент картины – песни самого акына (нередко на фоне вокально-инструментальной линии его соперников) – это внутрикадровая музыка, изображающая как атмосферу, так и чувства и переживания героев. Он же иллюстрирует перипетии жизненного пути акына и его круга, что позволяет вписать творчество Джамбула в контекст народной казахской культуры, показать тесную связь с песенными традициями родной ему земли.

Открывается фильм сценой, в которой люди (в том числе семья Джамбула) идут по завьюженной февральской дороге, проклиная злого хана – виновника их бед. Музыкальная тема с преобладающей экспозиционной функцией – традиционный казахский мотив, исполненный на домбре – сразу погружает зрителя в культурно-исторический контекст, в котором суждено было появиться великому мастеру-акыну. Это традиционное решение для казахского кинематографа представляется единственно возможным для эффективного достижения экспозиционно-иллюстративных целей.

Функция многочисленных номеров состоящих акынов, аккомпанирующих себе на домбре, помимо иллюстративной функции, заключается в том, что они выступают как катализаторы действия, полноценные элементы сюжета. Вместе с тем они ярко характеризуют героев, а нередко и возвышаются до символа.

Сцена встречи и угощения жителей двух аулов сопровождается совместным исполнением народной шуточной песни. Здесь отчетливо проявляется «инклюзивность» фольклора: произведение устного народного творчества не существует само по себе, но неразрывно связано с жизнью исполнителей, вплетено в нее, поэтому так естественно выглядит это совместное исполнение песни на родственно-дружеской встрече, символизирующей намерения гостей и хозяев жить в мире и согласии. Песня подчеркивает доброе, лишнее злых помыслов состояние умов персонажей.

Музыкальный дуэт Джамбула и Бурым наполнен драматизмом пробуждения любви в душах молодых героев. Это одна из ключевых сцен, где любовный диалог персонажей, сначала робко, а затем все смелее обретает подходящее ему музыкальное воплощение (опять же традиционное решение: здесь личное показано в разрезе вечности – как известно, субъект лирического произведения совпадает с исполнителем, и герои получают возможность высказаться через художественную форму, не нарушая общественных установлений).

Гости просят Джамбула вступить в айтыс с другим акыном. Драматургия становления личности мастера, его высокие моральные и исполнительско-композиторские качества находят соответствующую музыкальную форму и обеспечивают ему признание зрителей.

Во время прогулки в степи с Джамбулом Бурым поет, ее вокально поддерживают другие девушки. Помимо иллюстративной функции, песня здесь символизирует непростую (но традиционную) судьбу девушки, которая сама не может выбрать свой путь в жизни. В определенной мере эта песня содержит элементы ритуальности: фольклор позволяет через предоставленные коллективной традицией формы выразить чувства каждому конкретному человеку, члену данного коллектива. Внутрикадровая музыка выглядит закономерным решением: зритель подготавливается к дальнейшему, весьма драматическому, развитию событий фильма. Джамбул поет о своей любви – это также прямое выражение чувств героя, реализующее функцию показа его эмоционального состояния.

Драматически-лирические оттенки имеет мелодия, иллюстрирующая напряженную сцену: родители не дают воли чувствам Джамбула и Бурым, ей предрекают другого жениха. Когда ночью Бурым решается на побег с возлюбленным, звучит лирическая тема, в которой ведущая роль принадлежит струнным: это символизирует глубину чувств молодых. Но Бурым суждено вернуться в родной дом: это иллюстрируется тем, что музыкальная тема звучит более драматично, к струнным подключается инструмент шанкобыз. Главные герои тоскуют друг без друга.

Чувства героев в данной сцене показаны в динамике. Бурым поет протяжную песню, иллюстрирующую ее напряженное внутренне состояние. Встретив Джамбула в поле, она испытывает еще более сильные чувства. Палитра используемых музыкальных красок становится богаче: звучание оркестра вносит динамизм в изображаемую картину чувств.

Показательна сцена, в которой Джамбулу пересказывают вещий сон о том, что его ждет большая народная слава. Музыкальная тема обретает ноты надежды, воодушевления, становится как бы эпически широкой: судьба Джамбула вплетается в контекст народной судьбы.

В финале фильма Джамбул побеждает в состязании и обретает всеобщее признание. Тема в исполнении оркестра звучит торжественно, воодушевляюще, подчеркивая начало славного пути героя, нашедшего свой путь, освященный традициями предков.

Таким образом, музыка к кинофильму «Юность Джамбула» является интересным и ярким образцом в творческой биографии Бейбита Дальденбая и отражает особенности национальной культуры. Это обусловлено как жанром фильма – историко-биографическим, который предполагает обращение к традиционной казахской ментальности, так и уникальным авторским методом самого композитора.

Список литературы

1. Корганов Т. Кино и музыка / Т.Корганов, И.Фролов. – М.: Искусство, 1964. – 351 с.

2. Карамендина А. Всегда в поиске (композитор Бейбит Дальденбаев) // Родному ВУЗУ наш талант: (Выпускники-композиторы) / сост.-ред. Кетегенова Н. – Алматы: «Онер», 2005. – 496 с.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ БАКТЕРІЙ КОРОЗІЙНОГО УГРУПОВАННЯ У БІОПЛІВЦІ ЗА УМОВ ОЧИСНИХ СПОРУД

Демченко Наталія Ростиславівна,

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри біології Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Ткаченко Світлана Валентинівна

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри хімії, технологій та фармації
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Металеві конструкції, які експлуатуються у водному середовищі зазнають корозійного руйнування, що пов'язано з життєдіяльністю бактерій корозійного угруповання. Екологічно безпечна експлуатація подібних споруд та їх протикорозійний захист неможливий без чіткого розуміння суті процесів, які відбуваються на поверхні металу, зануреного у воду, їх першопричин, характеру збудників та прогнозування віддалених екологічних наслідків. На сучасному етапі досліджень в сфері мікробної корозії особливої актуальності набуває вивчення процесів пов'язаних з формуванням та функціонуванням на поверхні металу біоплівки [1]. В процесі формування біоплівки змінюється якісний та кількісний склад мікроорганізмів корозійного угруповання, що впливає на швидкість процесу мікробної корозії металу.

Згідно з сучасними уявленнями, мікробна корозія у водному середовищі відбувається в біоплівках, які утворюються на розділі твердої та рідкої фаз. Такі плівки мають біополімерну природу, вміщують клітини одного або кількох видів мікроорганізмів та продуктів їхньої життєдіяльності [2].

Мета роботи - дослідити чисельність корозійно активних бактерій у біоплівці, що формується на поверхні сталі на різних ланках очистки води за умов очисних споруд м. Чернігова.

Дослідження проводили на двох ділянках очищення стічної води на території очисних споруд м. Чернігова: в резервуарі пісковловлювача, де відбувається механічне очищення води (І точка) та в резервуарі з водою, яка пройшла етап очищення (ІІ точка) – доочищення (усунення розчинних біогенів Р, N шляхом мікрофільтрування з повторними фізико-хімічними методами очищення).

Досліджували розповсюдження фізіологічних груп бактерій, які входять до складу корозійного мікробного угруповання (сульфатвідновлювальні – СВБ,

залізовідновлювальні – ЗВБ, денітрифікувальні – ДНБ та амоніфікувальні – АМБ) у біоплівці на зразках маловуглецевої сталі СтЗпс (площа поверхні $2,2 \times 10^{-3} \text{ м}^2$), Зразки сталі витримували на ділянці пісковловлювача та ділянці доочищення стічних вод.

Біоплівку, що формувалася на поверхні сталевих зразків, знімали у фіксований об'єм 0,1Н фосфатного буфера (рН 7,0) за допомогою ультразвуку на приладі УЗМ-003/н за частоти 22 кГц (30 с) двічі з інтервалом 60 с. Отриману клітинну суспензію використовували для приготування розведень та визначення чисельності прикріплених клітин висівом на відповідні рідкі елективні середовища: СВБ – на середовищі Постгейта «В», ЗВБ – на середовищі Каліненка, ДНБ – на середовищі Гільтая, АМБ – на м'ясо-пептонному бульйоні. Чисельність мікроорганізмів визначали методом граничних десятикратних розведень.

Температура культивування складала $28 \pm 2^\circ \text{C}$. Чисельність бактерій перераховували на 1 см^2 металевого зразка. Облік бактерій, що прикріпилися до поверхні металу проводили на початковому етапі формування біоплівки: на 3, 7 та 10 добу експозиції.

Результати дослідження показали, що на металевих зразках формується біоплівка бактеріями корозійного угруповання. Так, на третю добу формування біоплівки в її складі виявлені залізовідновлювальні, сульфатвідновлювальні, денітрифікувальні та амоніфікувальні бактерії. При цьому чисельність бактерій корозійно активного угруповання у біоплівці суттєво відрізнялась у I та II точках.

Переважаальною групою у біоплівці, що формувалася за умов резервуару пісковловлювача (точка I) на 3 та 7 добу є сульфатвідновлювальні бактерії. Збільшення чисельності амоніфікувальних бактерій до 10^{10} кл/см^2 на десятю добу супроводжується зменшенням кількості інших складових корозійного мікробного угруповання біоплівки, що може бути пов'язано з наявністю та перерозподілом елементів живлення як у воді так і в біоплівці та особливостями формування та руйнування біоплівки як системи.

При цьому кількість ЗВБ постійно змінювалась и коливалась в межах 10^4 - 10^7 кл/см^2 . Щодо ДНБ, то їх кількість була більш сталою і коливалась в межах 10^3 - 10^7 кл/см^2 .

Гетеротрофні супутники сульфатвідновлювальних бактерій – продуценти екзополіцукридів, які тісно пов'язані з усіма трофічними групами мікроорганізмів біоплівки, оскільки є їх структурним компонентом, виявились основним фактором утворення біоплівки, що обумовило їх сильний вплив на загальний вміст мікроорганізмів у біоплівці. Вірогідно, послідовна зміна домінування різних фізіологічних груп бактерій сприяє взаємовигідному функціонуванню корозійного мікробного угруповання, яке є чинником біокорозії сталі.

Формування біоплівки на етапі доочищення води (точка II) відбувалося за переважання залізовідновлювальних та денітрифікувальних бактерій на 3 добу експерименту. Протягом експерименту кількість амоніфікувальних бактерій коливалась в межах 10^4 - 10^8 кл/см^2 , при незначній кількості найбільш агресивного компонента корозійного мікробного угруповання – сульфатвідновлювальних

бактерій (10^2 - 10^4 кл/см²). Найменшу кількість АМБ зафіксовано на 3 добу експерименту, після чого, вже на 7 добу зафіксоване швидке зростання їх кількості до 10^8 кл/см². При цьому кількість ЗВБ та ДНБ була майже незмінною і становила 10^3 - 10^5 кл/см² та 10^5 - 10^6 кл/см² відповідно.

Таким чином, на перших етапах формування біоплівки (3-10 діб) на металевих поверхнях переважальними є денітрифікувальні та амоніфікувальні бактерії, які сприяють створенню анаеробних умов на поверхні сталі. Наступними у біоплівці розвиваються сульфатвідновлювальні та залізовідновлювальні бактерії. Домінування попередньої фізіологічної групи створює оптимальні умови для функціонування наступної [1, 2].

Функціонування біоплівки обумовлюється постійною динамікою чисельності мікроорганізмів фізіологічних груп, що її утворюють. Це пов'язано з особливостями її формування та функціонування. Підвищення чисельності сульфатвідновлювальних бактерій до кількості 10^4 - 10^6 кл/см², може призводити до переходу сульфідогенного угруповання біоплівки від неагресивного до корозійно агресивного [3].

Таким чином, на металевих поверхнях очисних споруд формується корозійно-агресивна біоплівка. Переважання бактерій певної фізіологічної групи у мікробному угрупованні створює оптимальні умови для розвитку біоплівки.

Список літератури

1. Козлова І. П., Радченко О. С., Л. Г. Степура та ін.: Геохімічна діяльність мікроорганізмів та її прикладні аспекти. Наукова думка, Київ, 2008. 527 с.
2. Андреюк К. І., Козлова І. П., Коптева Ж. П. та ін. Мікробна корозія підземних споруд – Київ: Наук. думка, 2005. – 259 с.
3. Середницький Я. Сучасна протикорозійна ізоляція в трубопроводному транспорті (2-а частина) / Я. Середницький, Ю. Банахевич, А. Драгілев. – Львів: ТЗОВ «Сплайн», 2004. – 276 с.

ПРОТИМІКРОБНИЙ ЗАСІБ НА ОСНОВІ ПРОПОЛІСУ

Хацевич Ольга Мирославівна,

доцент кафедри хімії, к.т.н.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

Червонецька Вікторія Сергіївна

студентка IV курсу
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

Прополіс – один із найвідоміших продуктів бджіл-медоносів, який з давніх часів використовується в народній медицині та фармакології і відомий своїм позитивним впливом на здоров'я. В даний час – це вихідна сировина для виготовлення різних екстрактів, які можна використовувати як активні фармацевтичні інгредієнти (API). Сирий прополіс – це природна, схожа на клей суміш, яку збирають бджоли, переважно з квіткових та листових бруньок різних видів рослин. Загалом прополіс складається з рослинних смол та ефірних олій, бджолиного воску та пилку. Органічні сполуки, які були ідентифіковані в прополісі є: поліфеноли, терпени, складні ефіри, амінокислоти, вітаміни, мінерали та цукри [1, 2].

Антимікробні властивості екстрактів прополісу залежать від їх фізико-хімічної характеристики та визначаються якісним і кількісним складом екстракту, на який значний вплив мають умови екстракції: природа розчинника, тривалість процесу, температура, подрібнення, перемішування.

Ступінь витягу вільних кислот з прополісу у спиртовий екстракт за температури 78°C відбувається значно повніше, ніж при екстрагуванні за температури 22-25°C. Щодо вмісту ненасичених сполук у спиртовому розчині, то їх значно вищий вміст спостерігається за звичайних умов, а при підвищенні температури в спиртовому розчині вони, мабуть, частково руйнуються, тому їх вміст у екстракті зменшується.

Проведені дослідження ефірних екстрактів нашоують на думку про те, що, спирт та ефір витягують з прополісу ті самі активні речовини, тому склад витяжок є подібним [3].

Якщо аналізувати водний екстракт, то він значно багатший на вільні кислоти і ненасичені речовини, що досить добре витягуються з прополісу при екстракції, як за кімнатної температури, так і за високих температур. Ненасичені органічні сполуки є стійкішими у водних витяжках, ніж у спиртових і не руйнуються, а зберігаються, навіть при досить високих температурах екстракції (93°C). Для

порівняння в таблиці 1 наведені деякі характеристики прополісу та його екстрактів за різних температур.

Таблиця 1.

Характеристики прополісу та його екстрактів

Показник	Кислотне число			Йодне число		
	Температура екстрагування					
	22-23°	78°	93°	22-23°	78°	93°
Прополіс	54,5 ±2,6	—	—	48,9 ±1,24	—	—
Спиртовий екстракт	57,19 ±3,33	90,81±6, 32	—	60,43 ±4,54	47,14 ±2,44	—
Водний екстракт	130,7 ±6,87	—	173± 7,19	21,96 ±3,8	—	69,32 ±2,92
Ефірний екстракт	30,3 ±4,98	—	—	41,93 ±8,91	—	—

Загальна характеристика прополісу і отриманих на його основі екстрактів за вмістом вільних кислот та гліцерину, ненасичених органічних сполук та їх похідних, показали незмінний вміст присутності як в прополісі, так і в його екстрактах. Досліджені екстракти, порівняно з «сирим» прополісом характеризуються значно вищими кислотними та йодними числами, проявляють вищу антимікробну активність.

В результаті проведених досліджень виявлено, що етиловий спирт екстрагує практично всі біологічно активні речовини, які наявні в «сирому» прополісі. Для водного екстракту прополісу характерні високі показники кислотного числа, що теж можна пояснити присутністю значної кількості ненасичених органічних сполук, а звідси і широкий спектр антимікробної дії екстрактів. Формули сполук, що містяться в прополісі та найчастіше екстрагуються у спиртові чи водні розчини можна ідентифікувати за молекулярною масою, що визначається за даними елементного аналізу і методом маспектрометричної хроматографії. Серед флавоноїдного спектру прополісу представлені похідні чотирьох основних вихідних сполук – кемпферолу, кверцетину, апігеніну, нарингеніну [4].

Розроблено метод аналізу прополісу на сумарне утримання сполук цих груп. Прополіс через свої складові компоненти, які вивільняються під час екстракції, може діяти безпосередньо на бактерії кількома запропонованими механізмами або впливаючи на імунну систему господаря [5, 6]. Один з механізмів полягає в тому, що активні компоненти прополісу, прикріплюються до цитоплазматичної мембрани бактеріальної клітини, тому структурна цілісність пошкоджується, що призводить до перфорації мембрани, тобто вміст цитоплазми клітини

викидається назовні, та призводить до загибелі клітин бактерій (В). Крім того відомо, що флавоноїди, які містяться в прополісі, можуть призводити до дезактивації, пригнічення активності та росту бактеріальних клітин в Рис.1. [7]

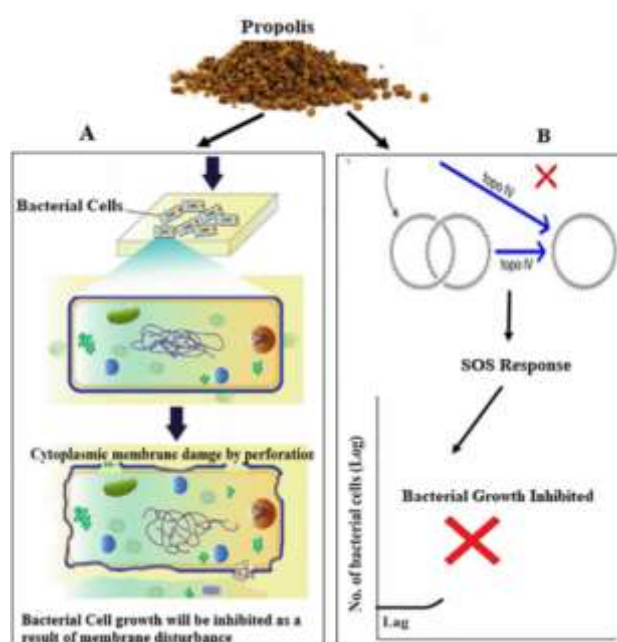

Рисунок 1. Механізм дії прополісу як антибактеріального агенту.

Список літератури

1. Ahangari, Z.; Naseri, M.; Vatandoost, F. Propolis: Chemical Composition and Its Applications in Endodontics. *Iran. Endod. J.* 2018, 13, 285–292.
2. Przybyłek, I.; Karpiński, T.M. Antibacterial Properties of Propolis. *Molecules* 2019, 24, 2047.
3. Поправко, С. А. Выделение и идентификация основных компонентов прополиса / С. А. Поправко. – XXII Международный конгресс по пчеловодству. – Бухарест, 1969. – С. 231–237.
4. Galeotti, F.; Maccari, F.; Fachini, A.; Volpi, N. Chemical Composition and Antioxidant Activity of Propolis Prepared in Different Forms and in Different Solvent Useful for Finished Products. *Foods* 2018, 7, 41; doi:10.3390/foods7030041.
5. Huang, S.; Zhang, C.-P.; Wang, K.; Li, G.Q.; Hu, F.-L. Recent Advances in the Chemical Composition of Propolis. *Molecules* 2014, 19, 19610–19632.
6. Banskota, A.H.; Tezuka, Y.; Kadota, S. Recent progress in pharmacological research of propolis. *Phytother. Res.* 2001, 15, 561–571.
7. Mohammed Saad Almuhayawi. Propolis as a novel antibacterial agent. Review. *Saudi Journal of Biological Sciences*, 2020, 27, P.3079–3086
<https://doi.org/10.1016/j.sjbs.2020.09.016>.

ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЕВ'ЯНОГО ЗОДЧЕСТВА XVII - XVIII СТ.

Левицька Надія Миколаївна

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна

Українська дерев'яна архітектура має тисячолітні традиції. Протягом багатьох віків у процесі неперервного розвитку і вдосконалення відбираються найдоцільніші прийоми та форми. Саме вони лягли в основу рис народної архітектури. І саме в цій архітектурі з найбільшою силою виявився будівничий геній народу.

Народна дерев'яна архітектура, як і народне мистецтво, в усі часи були тими життєдайними джерелами, звідки черпали натхнення багато видатних митців. На жаль дерев'яні споруди не довговічні. Народні майстри здебільшого ставили дерев'яні церкви на таких місцях, де б вони гармонійно доповнювали ландшафт.

У гірських районах Карпат їх уціліло значно більше, але й тут вони потребують ретельної охорони. Українські дерев'яні церкви дуже різноманітні і за своїми формами і за художньою образністю. У кожній історико-географічній області склалися свої стилістичні особливості. Проте всім українським дерев'яним спорудам притаманні й загальні риси. Для української архітектури характерні перепади даху, так звані "золами", що ілюзорно підвищують всередині висоту споруди.

В основі композиції дерев'яного храму лежала відповідність церковній символіці, гармонійне сполучення об'ємів, ярусність, всефасадність і симетричність. Церкви кожного регіону України мали свої архітектурно-композиційні особливості. На Поділлі та у Галичині в XVII–XVIII ст. був поширений тип тризрубної церкви з однією або трьома банями. У XVIII ст. на Придніпров'ї та Слобожанщині, а також на Бойківщині в Карпатах набули поширення монументальні дерев'яні церкви з підкресленою вертикальною баштовою композицією. На Київщині утворилися дві школи дерев'яного церковного будівництва: центрально-поліська і середньо-наддніпрянська київська. Найвеличніші дерев'яні церкви збудовані переважно у XVII–XVIII ст.[1]

Намітити історичний розвиток церковного дерев'яного будівництва тим важче, що в різних місцевостях зустрічаються деякі відмінні типи будови, - зміна форм не скрізь наступала одночасно в залежності від світових стилів.

Такою околицею є передовсім Бойківщина в Карпатах. Особливої уваги заслуговує конструкція й самий спосіб будівництва бойківських церков. Ступінчасто-пірамідальне перекриття бойківських церков свідчить про незвичайну давнину.

Оригінальний вигляд бойківських багатоповерхових церков із численними ступінчастими переходами й дошками давав привід деяким дослідникам й аматорам шукати подібності з норвезькими церквами й навіть індійськими погодами.

Переважає більшість бойківських церков побудована у XVIII ст. – лише одна, можливо, в 1641 р. (перехресна на Закарпатті) – але в найстарших церквах сусідніх із Бойківщиною місцевостей, баланс підприємства навіть н цілій Галицькій рівнині й Волині, зустрічаємо ознаки того самого “бойківського”, себто первісного, типу церков із пірамідально-ступінчастим перекриттям.

Виразну групу складають церкви Поділля та Волині – тризрубні з одного і трьома банями. Старші зразки цих будов, що збереглися переважно в західній і центральній частині Поділля, мають над бабинцем і вівтарем звичайне перекриття, тоді як середній зруб перекритий восьмигранною невисокою й малорозвиненою банею.

Що до Галицької рівнини можна вказати на незначні відміни в будовах Центральної, Північної та Західної Галичини. Але і в цих двох останніх округах будівництво має деякі особливості лише тому, що зберегло певні архаїзми – в північній частині (Рава Руська, Сокаль) – спокійні форми ренесансових бань.

Будови Середнього Придніпров'я відзначаються великою видовженістю форм і – впливом головним чином стилю рококо – витонченими й легкими банями.

На Слобожанщині дерев'яне будівництво постало щойно у XVIII ст. руками тих переселенців, що приходили з Правобережжя. Все-таки під впливом своєї доби, соціальних відносин, географічного положення та інших обставин слобожанські церкви відмінні в деталях – при великій кількості поверхів спідні частини значно масивніші, тоді як верхні й особливо кулясті маківки – дуже тонкі, часами навіть непропорціонально до основи. Збережені чудові зразки п'ятибанних церков Придністров'я належать до найвищих досягнень української будівельної умілості.

Видатним пам'ятником дерев'яної церковної архітектури України XVIII ст. є Троїцький собор у Новоселиці (нині м. Новомосковськ Дніпропетровської обл.). На замовлення старшин і всього козацького товариства Запорізької Січі його збудував майстер зі Слобожанщини Яким Погребняк у 1773-1781 роках. Для дерев'яних церков Подніпров'я та Лівобережжя XVIII ст. характерна урочиста вертикально-центрична пірамідальна композиція з високими центральними банями, бічні зруби виконували роль контрфорсів, що дало змогу будувати дерев'яні храми висотою до 40 м та використати ці композиційні рішення у майбутньому. Необхідно відзначити, що накопичений величезний архітектурний досвід у сакральному дерев'яному будівництві особливо себе проявив у добу Гетьманщини (1648-1781 рр.). Спадщина цього періоду є найсвоєріднішим українським внеском до скарбниці світової архітектури[3].

Ще одним шедевром дерев'яної церковної архітектури національного значення є церква св. Юра у Дрогобичі, яка внесена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Найвідоміша дерев'яна церква країни. Дерев'яна тридільна(тризубна) церква, споруджена у стилі українського Відродження в

XVI - XVII ст. у селі Надіїв, а в 1657 р. перевезена до Дрогобича. В інтер'єрі чудовий іконостас 1659 р. та розписи XVII ст.[4].

Символічне втілення патріотичних почуттів було здійснене шляхом формування архітектурного образу православної церкви, як духовної матері всіх українців. Архітектурними засобами також була втілена ідея української державності у дерев'яних три-, п'яти-, дев'ятиверхих церквах.

Рококо позначилось на підвищенні загальної висоти церкви та заломів. Завдяки його впливу церкви набрали грації, легкості і стилістичної шляхотної стрункості. Рококова легкість в пропорціях і невдержиме бажання піднести будівлю вгору проявилась у дерев'яних церквах Лівобережної України та Придніпрянщини (Черкаський Бишкін, 1751 р.; Лиман 1798 р.; Берека 1787 р.; Зіньків 1759 р.; Новгород Сіверський 1767 р.; Хмелів 1772 р.; Верхній Бишкін 1772 р.). Інші декоративні елементи рококового стилю не знайшли застосування у дерев'яній церкві.

Список літератури

1. Асеев Ю.С. Архітектурні пам'ятки України./ Ю. Асеев. – К.: Рад. школа, 1970 р. – 88 с.
2. Левицька Н. М. Історія і культура України [Електронний ресурс] / Н. М. Левицька, О. З. Силка, С. І. Береговий та ін.; за ред. Н. М. Левицької. – Київ : НУХТ, 2020. – 495 с.
3. Макаров А.М. Світло українського бароко. / А.М. Макаров. – К. : Мистецтво, 1994 р. – 288 с.
4. Епохи розвитку української та світової культури у визначних пам'ятках і шедеврах: навч.- наоч. посіб. [Електронний ресурс] / С.І Береговий, Н.М. Левицька. – К. : НУХТ, 2017. – 224 с.

APPLICATION OF EXPERT JUDGEMENT METHODS TO MODEL ENTERPRISE PERFORMANCE

Iurchenko Marina,

Ph.D., Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University

Klymenko Tetiana,

Ph.D., Associate Professor
Chernihiv Polytechnic National University

The successful operation of an industrial enterprise is impossible without constructing a predictive model of the demand for its products. At the moment, there is no single approach and methodology for constructing mathematical models for quantifying the factors affecting the demand for goods produced by the enterprise and, as a consequence, identifying the reserves of production growth. This is due to the fact that the emergence of demand for a particular product has often a probabilistic nature. This theses presents a method that allows estimating the growth reserves of an enterprise using the mathematical apparatus of elementary random functions. The presented mathematical model also makes it possible to reveal the dependence of the demand for products on their price.

It should be noted that at the present moment there are no clear statistical and economic-mathematical methods, allowing reliably determine the trends in demand for a particular type of goods, so the solution of such problems is complicated by the need to build model predict demand curves for each individual type of goods. In this connection, the construction of unified predict models of the dependence of demand for products on various factors, in particular, on the price, is an actual problem of mathematical programming. It should be noted that the mathematical formulation of this problem is complicated by the fact that demand is influenced by factors having probabilistic nature.

As shown in [1], the predictive nature of the mathematical model leads to errors and incomplete correspondence of the modeling results to reality. It should also be noted that the accuracy of the prediction is provided by the correctness of the choice of the method and the prediction model. In works [2-4] it is shown, that for today the most optimal from this point of view are time series models, which correlate one or more dependent variables of demand in some point of time to values of the same independent variables of demand in the previous moments of time.

In the presented case, the problem of demand forecasting can be reduced to the problem of predict two random parameters a, b . In order to determine the parameters of the demand curve, the relevant information is necessary, and the most effective way to

obtain it is to directly contact the buyers. As a consequence, the method of expert evaluations is the most appropriate for estimating the parameters of the demand curve.

Analytical expressions for the mean and variance of demand were obtained

$$H(P) = \frac{(P - P_1)\overline{K_2}}{(P_2 - P_1)} + \frac{(P_2 - P)\overline{K_1}}{(P_2 - P_1)}$$

$$DH(P) = \frac{(P - P_1)^2 DK_2}{(P_2 - P_1)^2} + \frac{(P_2 - P)^2 DK_1}{(P_2 - P_1)^2}$$

The obtained analytical expressions allow prediction the demand for the products of the enterprise and, as a consequence, allow making decisions concerning the changes in production and sales volumes. The value of the production growth reserve is determined in this case as the difference between the forecast estimate of demand and actually produced products.

1. Newell A., Rosenbloom P.S. Mechanisms of skill acquisition and the law of practice // Cognitive skills and their acquisition / ed. J.R. Anderson. Hillsdate, NJ, 1998. P 1-51; Ritter F.E., Schooler L.J. The learning curve. In International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Amsterdam. 2002. P. 8602-8605.

2. Bowers N., Gerber H., Hickman J., Jones D., Nesbitt C. Actuarial mathematics. Schaumburg society of actuaries. 2007.pp.23-34

3. Buhlmann H. Mathematical methods in risk theory. Berlin: Springer-Verlag, 2006.

4. Daykin C., Pentikainen T., Pesonen M. Practical risk theory for actuaries. London: Chapman & Hall, 2004.

SOCIAL RESPONSIBILITY IN A CIRCULAR ECONOMY

Romana Matskiv

PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Theory of Economics and Management,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

Tetiana Topolnytska

PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Theory of Economics and Management,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

Closed-loop (or circular) economics replaces the traditional linear concept of economics. In the linear model, products are produced, used and disposed of (take-make-dispose). And the circular approach is based on the 3-R principle:

- Reduce: reduce resource use and prefer renewable materials;
- Reuse: use products as efficiently as possible;
- Recycle: recover related or additional products and wastes for further use in the economy.

Many countries around the world have already begun the path to a circular economy. The European Union has adopted a Circular Economy Action Plan. And within the framework of the Association Agreement between Ukraine and the EU, our country has committed itself to harmonizing national legislation with European legislation. The first step in fulfilling this commitment in 2017 was the adoption of the National Waste Management Strategy, which provides, in particular, the introduction of the principles of the circular economy.

In the circular model, the materials and waste used again become raw materials for the economy. One of the effective tools for implementing such measures is social responsibility. Resource reuse solves the problem of shortage of natural resources, high prices for raw materials and reduces dependence on imported materials.

The transition to a circular economy in practice is a long and difficult process. According to The Circularity Gap, which is presented annually at the World Economic Forum in Davos, only 9% of the materials in the world economy are reused. However, it is worth noting that many steps have already been taken. One of the most important, from our point of view, is the widespread implementation of the concept of social responsibility, because among the measures within it, a significant number is aimed at the development of the circulatory economy. These include:

- environmental aspects of production (control of pollution, prevention or elimination of damage to the environment, conservation and reuse of natural resources; in office work - minimizing paper consumption and sorting, etc.);
- environmental aspects of production (control of pollution, prevention or elimination of damage to the environment, conservation and reuse of natural resources; in office work - minimizing paper consumption and sorting, etc.);

- ensuring the quality aspects of products (their usefulness, durability, safety and ease of maintenance, as well as their impact on pollution, clarity of labeling, as well as other moral and ethical aspects).

Given also these socially responsible measures, it can be argued that many areas of business are already working to transform the economic model. Thus, from the first hundred Fortune Global list, 44% of companies have chosen a circular economy strategy. The transition to a circular model of the economy reduces the cost of raw materials, new markets appear, improves dialogue with customers, increases their loyalty, develops new products, creates a competitive business model, improves brand reputation, the company prepares for challenges that will bring it trends of the future.

According to practitioners, the main tools of the circular economy include:

1. Design of the future, which means the production of goods in which traditional materials can be replaced by renewable or recycled. This optimizes the use of resources and reduces the amount of waste in the production process.

2. Sharing and virtualization are business models that use Uber, BlaBlaCar, Airbnb, music streaming services, Ukrainian brand "Oh My Look !".

3. The strategy "goods as a service" seeks to replace traditional models of selling goods by selling services. This model is an alternative to leasing or buying vehicles, including cars. Due to the service approach, the product life cycle increases by 25%.

4. Reuse in production, when used products or components become part of new products.

5. Reuse in consumption, when by optimizing service companies can increase the life cycle of the product.

6. Industrial symbiosis and recycling of production waste can significantly increase business efficiency.

7. The usual term "recycling" is also a strategy of the circular economy. At the end of the product life cycle, the materials are recycled in a safe way.

It is possible to implement the tools of the circular economy precisely through the conduct of socially responsible activities. Companies that are guided by a socially responsible approach in their activities can become key leaders in the transition to a circular economy.

References

1. Nechytailo, D. (2020) Z chystoho arkusha: yak pratsyuye i chym vyhidna tsyrkulyarna ekonomika [From a blank slate: how it works and how profitable circular economy]. *Ekonomichna pravda [Economic truth]*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/09/2/664626/> [in Ukrainian].

2. Paladieva, Y. (2021) Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu: shcho tse oznachaye ta chomu vazhlyvo [Social responsibility of business: what it means and why it is important]. Retrieved from <https://mbusinesspartner.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu> [in Ukrainian].

CREATING OF REGION IMAGE THROUGH SOCIAL COMMUNICATIONS

Topolnytska Tetiana,

Ph.D. in Economics,
Associate Professor of the Department of Theory of Economics and Management,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Matskiv Romana,

Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory of Economics and Management,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Active processes of globalization and decentralization reform in Ukraine, which are characterized by the free movement of tangible and intangible resources in order to find the most profitable areas of their application, have given territorial communities additional opportunities for development. At the same time, in this connection there is an intensification of competition between regions for resources, investments, people. Therefore, cities and other settlements are interested in conveying information about themselves to both the local population and other stakeholders [1]. Along with the active movement to the standards of the information society and the comprehensive informatization of all spheres of activity, a new, information-intensive tool of economic regulation is gaining its active development it's the "image of the region". Only now are the processes of gaining relevant experience in new conditions, in particular, communication information exchange with their own community and the external environment is being established.

The need to form the competitive advantages of the regions, based on the use of the priorities of the new, innovative, information economy, determines the feasibility of creating a positive image of the regions with the use of social communications. The use of these tools will create a unique image of the region based on the formation of its competitive advantages, develop the business environment of the region and attract the resources necessary for effective regional development.

Social communication as a process that connects the individual parts of social systems with each other, performs important functions in public life, thus creating the conditions for the work of not only the information but also the entire social sphere. Scientist [2] considers social communication as a means of harmonization and coordination of public interests based on full information of citizens, respect for individual rights and freedoms, democratic political culture and freedom of the media from government and business structures (global and national).

Today, the image occupies a special place in the information policy of the region. The goal of regional authorities, the population, the business community is to form a positive image and reputation that will have the ability to distinguish them along with other regions of the country and the regions of other countries. This is an element of competition that provides incentives in the implementation of various functions of

regional governance. First of all, it is a function of information support, its qualitative and quantitative content [3].

The main means of creating a regional image are the media, TV and radio channels, special printed publications with a proper rating and the Internet. It is important to note that a huge role in the development of the region's image is played by the media, which create and effectively apply stereotypes and images [4]. Questionnaires of the region's image are its inhabitants, although a large number of people with different worldviews find it difficult to find a single idea of the long-awaited result. Therefore, to develop and promote the image of the region is a long and predictable process that is difficult to define. Thus, the image of the region is most often formed by public authorities [5].

Communication to create the image of the region can not be equally effective for all, it must be aimed at specific target audiences. That is why information materials intended for the general public very often do not provide the expected effect due to excessive generalization and disregard for the characteristics of different categories of readers, listeners or viewers. The target audience is a group of people who, according to reliable data, have a similar attitude to a particular problem, whose members have similar demographic, age, material and other characteristics. Proper segmentation of target audiences can provide a similar response to the message of the city executive committee from representatives of one target audience. For priority target audiences, the formulation and dissemination of key messages (messages) aimed at them should be provided.

The image of the region is not the newest concept of modernity, but right now its research is gaining more and more relevance. One of the most important tools for image formation are communication elements. The emergence of the phenomenon of a new role of public opinion, which cannot be ignored, contributed to the significant influence of communication technologies on the formation of the image of territories, in addition to the fact that humanity is oriented towards information civilization.

References

1. Zykun, N. (2020), "Local mass media and image formation of Ukrainian regions", *Image and reputation: current trends and challenges: international. scientific-practical conf.* Kyiv, Ukraine, pp. 66-75.
2. Bebyk, V.M. (2011) "Global information society: concept, structure, communications", *Information and law.* № 1 (1), pp. 41-49.
3. Vasilkonova, E.O. (2016), "Management of the region's development on the basis of forming its positive image", Abstract of Ph.D. dissertation, Development of productive forces and regional economy, Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine.
4. Khizhnyak, L.M. (2009), "Constructing the image of the region as a way out of the socio-economic crisis", *Social technologies*, vol. 42.
5. Shoturma, N.V (2015), "Image of the region as a component of the state information policy of Ukraine", *State and regions, Series: Public Administration*, vol. 1 (49), pp. 81-85.

ВПЛИВ COVID-19 НА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Грановська Інна Володимирівна

к.е.н. ст. викладач кафедри кафедра фінансів, обліку і оподаткування
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

Через впровадження карантину найбільше постраждав саме малий бізнес. Оскільки відомо, що виживання малого підприємництва є важливою умовою для відновлення економіки країни після кризи, оскільки мале підприємництво є основою для регіонального розвитку, створює нові робочі місця та формує міцний середній клас. Тому виживання саме цього сектору економіки залишається важливим, оскільки він є вагомим джерелом податкових надходжень до бюджетів.

Проблеми, з якими зіткнулися власники малого підприємництва у зв'язку з COVID-19, умовно можна згрупувати таким чином:

1) малі підприємства закриваються та залишаються з проблемами невизначеності сам на сам. Це особливо гостро для готелів, кафе, ресторанів та таких послуг, як оздоровлення, догляд, фітнес чи інші професійні послуги;

2) доступ до капіталу. Підприємці мають мати певну суму капіталу для утримання «на плаву», підтримки постачання, забезпечення співробітників необхідним для віддаленої роботи, а це потребує фінансових вкладень;

3) зростання кількості безробітних, оскільки власники вимушені звільняти працівників або скорочувати кількість відпрацьованого часу, що призводить до зниження доходів [2].

З боку українського уряду прийнято низку заходів, які максимально можливо скорочують фінансові зобов'язання малого підприємництва перед орендодавцями, державою, а також введено скасування штрафних санкцій за невиконання домовленостей із фінустановами-кредиторами та партнерами. Щоб запобігти тінізації економіки в довгостроковому та короткостроковому періоді, були значно збільшені ліміти для осіб-підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування.

Для боротьби з наслідками коронавірусу державним бюджетом передбачено 97 млрд гривень, що становить 3% ВВП країни. У межах антикризової програми допомогу зможуть отримати люди, які втратили роботу через карантинні заходи. А серед малого бізнесу, згідно з опитуванням Асоціації, близько третини підприємств були вимушені зменшити кількість своїх працівників. Варто усвідомлювати, що проблеми малого підприємництва не є тимчасовим явищем і не зникнуть із завершенням кризи. За наявної підтримки та оптимістичного настрою у малого бізнесу в Україні є шанси подолати кризову ситуацію, хоч і зі значними втратами, оскільки це має життєво важливе значення для їх відновлення.

Державна підтримка малого підприємництва має ґрунтуватися на таких складниках:

– дозволити ФОПам не платити ЄСВ, але і для юридичних осіб треба послабити податкове навантаження у Фонд оплати праці, або ж держава нехай тимчасово візьме на себе утримування (бодай часткове) вивільнених працівників;

– тим, хто закривається, за ініціативи держави надати безвідсоткові кредити, щоб вони змогли пережити цей період;

– надати податкові канікули, оскільки немає прибутку;

– компенсувати вартість робіт консультантів, які допомагають компанії знайти нову бізнес-модель і не закритись;

– підтримати тих, хто переходить в онлайн-режим;

– не допустити значної втрати робочих місць;

– зупинити нарахування будь-яких фінансових санкцій всім суб'єктам господарювання, які мають кредити в банківських та фінансових установах [1].

Більшість пунктів із списку вже намагалися реалізувати під час першого локдауну, але не все вдалося, тому нині особливо актуальним стає питання дотримання і виконання всіх пунктів, а також найголовніше – розроблення плану виплат компенсацій та допомоги бізнесу, як зробили це більшість країн.

Отже, сучасний кризовий стан дає можливість здійснити перевірку малого підприємництва, наскільки воно гнучке та ефективне в умовах турбулентності. Це також хороша перспектива для впровадження нових технологій, для виходу з кризи оновленими і з кращими якостями організації та управління. Створення сприятливих передумов для оптимізації діяльності малого підприємництва в довгостроковій перспективі може допомогти українській економіці стати більш конкурентною. Щоправда, необхідно ще запровадити велику кількість реформ, особливо сфер, які стосуються спрощення ведення підприємництва, дотримання чинного законодавства, захисту прав приватної власності.

Список літератури:

1. Бізнес під час коронавірусу: як вижити в умовах карантину. URL: <https://inteltech.com.ua/uk/blogs/biznes-pidchas-koronavirusu-yak-vyzhyty-v-umovah-karantynu> (дата звернення 10.01.2021).

2. Коробка С.В. Вплив локдауну на діяльність малого підприємництва. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2021. №1. С.45-48

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЕЛИКИХ ПОТОКІВ ДАНИХ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Максимова Юлія Олександрівна,

викладач кафедри економіки та підприємництва
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Україна

Суворов Віталій Євгенійович

Студент III курсу
Фаховий коледж,
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Україна

З кожним роком збільшується кількість інформації, яку потрібно обробляти на підприємствах. Такі зміни потребують швидкого реагування та застосування сучасних технологій для оптимізації діяльності підприємств. Використовуючи сучасне обладнання та програмне забезпечення ми можемо ідентифікувати та обробляти інформацію автоматично.

Збір вхідних даних, а також їх обробка є значними та складними подіями в процесі прийняття рішень. За характером цього завдання, проблеми обробки даних численні і варіюються залежно від ситуації та області застосування. Ці проблеми можуть спричинити витрати часу, відсутність даних, відсутність структури або нестачу їх аналізу та ін. Це дослідження зосереджується на проблемах збору вхідних даних, а також їх подальшої обробки і зосереджена, зокрема, на швидкості, ефективності, повноті даних та їх точності. Управління такою інформацією вимагає моделі, здатної забезпечити відповідальним особам точні відомості про стан речей та допомогти персоналу підприємства в прийманні критичних рішень в умовах невизначеності.

Вивчення автоматизованого збору та обробки даних для моделей дискретних моделей подій (DES) показало, що такі моделі дуже сильно залежать від даних, щоб оцінювати різні параметри, що керують моделями за допомогою імітаційного часу. Оскільки належне прийняття рішень залежить від якісних даних, переданих моделям, що підлягають обробці, результати стають надзвичайно чутливими до їх якості, коли вони використовуються для побудови імітаційних моделей у процесі дискретного моделювання подій. Більшість дослідників і практиків DES погоджуються з тим, що бажано отримати більше автоматизації при зборі та обробці вхідних даних [1].

Стан технології автоматизації управління входом даних DES включає рішення, які є високо індивідуальними та специфічними для виконання проекту. Іншими словами, сучасний стан розробок відходить від узагальнення до спеціального налаштування проекту. Задokumentовані сучасні рішення є винятковими для виробництва додатків DES і вважаються «занадто складними» для реалізації на постійній основі [2].

Слід зазначити, що велику роль у обробці великих обсягів даних грають документовані рішення, такі як Інструмент управління загальними даними та Machine Data Acquisition які вирішують деякі проблеми ручної обробки даних, але вони покладаються на раніше отримані дані, знайдені в корпоративних системах даних. Така залежність від існування попередніх даних створює проблеми з поширенням цих видів рішень, оскільки дані недоступні або, якщо вони доступні, вони часто не готові до використання в моделях DES.З урахуванням цього, слід зазначити, що для розвитку сучасних технологій, потрібно менше покладатися на часто недоступні корпоративні системи даних і більше залежати від недоступних, але збірних даних. Крім того, для того, щоб досягти сучасних знань, нові рішення мають бути використані поза виробничими або іншими додатками DES.

Можна зробити висновок, що останнім часом досягнення автоматизації та інформаційних технологій призвели до нових підходів до збирання та управління даними на підприємствах. Зокрема, автоматизовані системи виявлення були розроблені для збору необхідної інформації про положення конкретних об'єктів та їх відмітних знаків або більш чутливих видів даних. Своєчасне використання даних для визначення стану речей допомагає описувати контекст навколо їх появи і, отже, є цінним для моніторингу та належного прийняття рішень, а також прогнозування майбутнього розвитку підприємства.

Список літератури

1. Is Big Data a Bubble Set to Burst? *Industry Perspectives*. 2015. URL: <https://www.datacenterknowledge.com/archives/2015/03/30/big-data-bubble-set-burst> (Last accessed: 26.05.2021).
2. Big data в промышленности: как обеспечить максимальную выгоду от инноваций? URL: <https://www.crn.ru/news/detail.php?ID=117807> (дата звернення: 26.05.2021)

ОСНОВИ РОЗВИТКУ АГРОЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

Федорчук Наталія Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки, підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності

Подільський державний аграрно-технічний університет,
Україна

У розвинених країнах світу, а також і в Україні, сьогодні логістика потрібна практично у кожній галузі. Зарубіжний досвід, інноваційні технології уже давно довели ефективність використання логістики, особливо в аграрному секторі.

Незважаючи на те, що з кожним роком аграрний бізнес стає все більш інвестиційно привабливим і експорт продукції зростає, сільському господарству, яке розвивається, необхідний оновлений парк техніки для забезпечення зростання. За даними Держслужби статистики України, за 8 місяців 2020 року на зернові та олійні культури припало 17,5% національного експорту, причому обсяг постачання зріс більш ніж на 18% порівняно з аналогічним періодом 2019 року [1].

На сучасному етапі на динаміку продажів сільгосптехніки у нашій державі має вплив комплекс таких основних чинників:

- політична ситуація;
- не врегульоване законодавство;
- військові дії;
- девальвація гривні;
- нестабільність курсу валюти;
- введення мит на імпорт с/г обладнання;
- ціни на аграрну продукцію.

Водночас світові виробники сільгосптехніки вважають український ринок одним із найперспективніших у Європі.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2019 році на сезонні польові роботи виходило більше 240 тис. одиниць посівних і ґрунтообробних машин і менше 200 тис. тракторів. Ще у 2013 році українські аграрії придбали майже 15 тис. одиниць різної сільськогосподарської техніки на більш ніж 6 млрд грн, причому ці витрати дуже малі, з урахуванням високого ступеня зносу парку, в якому велику частину складають або машини радянської епохи, або старе імпортне обладнання, яке вимагає постійних витрат на закупівлю запасних частин і ремонт. Більше 80% техніки не відповідає сучасним вимогам. Обсяг українського ринку сільгосптехніки, за умови її своєчасного та якісного оновлення, може сягати понад 3 млрд. дол. на рік [2].

Статистика імпорту сільгосптехніки за останні роки виглядає невтішно. Вже з кінця 2019 року намітилася тенденція скорочення продажів імпоротної агротехніки. За даними Державної служби статистики України, 2019 року імпортовано сільгосптехніки на суму близько 769,2 млн. дол., що на 17% менше,

ніж в 2018 році [1]. Висока вартість імпортованої техніки дозволила вітчизняним компаніям-виробникам сільськогосподарських машин наростити обсяги виробництва й стати більш конкурентоспроможними. В умовах зростання конкуренції, виробники готові також йти на спеціальні фінансові рішення. Окрім традиційного відтермінування, продавці часто надають можливість сезонного погашення.

Але не меншою проблемою, яка сьогодні гальмує зростання ринку сільгосптехніки, є девальвація української валюти. А також до цього часу не вирішено питання зі своєчасною компенсацією ПДВ експортерам- аграріям. Важливим фактором справної роботи техніки у сезон є своєчасна діагностика та ремонт. Таке важливе завдання має забезпечити логістичний партнер, беручи на себе відповідальність за транспортну і митну процедуру.

Одним із успішних прикладів розробки логістичного рішення є проект оптимізації логістичного ланцюжка постачання запчастин одного з найбільших імпортерів сільгосптехніки в Україні.

Команда логістичних фахівців і інженерів GEFCO Україна розробила та впровадила проект поставки запчастин з Європи для українських дилерів, які перебувають у різних регіонах України. Було прораховано різні схеми постачання, використання консолідаційних складів у Європі та у підсумку обрано найоптимальнішу схему за транзитним часом і витратами. Така схема дозволила оптимізувати витрати на логістику, отримати додаткові знижки на продукцію й суттєво зменшити транзитний час на постачання.

Сучасні логістичні компанії відповідально ставляться як до свого бізнесу, так і до бізнесу партнерів. Актуальна вимога часу – оснащення автомобілів, які здійснюють доставку вантажів, сигналізаціями та GPS-моніторингом. Високий ліміт відповідальності за страхування вантажів дає додаткові гарантії щодо постачання дороговартісної продукції.

Отже, розвиток агрологістики в Україні перебуває, поки що, на початковому етапі. Спостерігаються сприятливі прогнози, тому слід очікувати високої ефективності розвитку цієї галузі в нашій країні за умови подолання основних перешкод під час становлення та поліпшення системи агрологістики на вітчизняних підприємствах агробізнесу.

Список літератури

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.05.2021).
2. Основні перепони розвитку агрологістики. URL: <https://agropolit.com/blog/93-osnovni-pereponi-rozvitku-agrologistiki> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Федорчук Н.В. Логістика у агросекторі // Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти. 4 травня 2021 р. Кам'янець-Подільський, 2021. С. 368-369.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА

Чайка Татьяна Юрьевна,

кандидат экономических наук,

доцент кафедры экономического анализа и учета

Харьковский национальный технический университет «ХПИ», Украина

Джабраилов Анар Натиг оглу

студент IV курса

Харьковский национальный технический университет «ХПИ», Украина

В ходе анализа рядов динамики необходимо ответить на следующие основные вопросы: какова величина изменения уровней ряда как в абсолютном, так и в относительном выражении; каков характер наблюдающихся изменений уровней ряда динамики, являются ли эти изменения равномерными или неравномерными, ускоренными или замедленными; какая функция наилучшим образом аппроксимирует фактическую тенденцию динамики?

Уровни ряда динамики могут быть представлены абсолютными, относительными, или средними величинами. В таблице 1 динамика денежных средств украинской индустрии гостеприимства представлена как в абсолютных, так и в относительных величинах [1].

Таблица 1.

Динамика абсолютных и относительных показателей денежных средств украинской индустрии гостеприимства

Годы	Оборотные активы украинской индустрии гостеприимства. Абсолютная величина, млн. грн.	Денежные средства украинской индустрии гостеприимства	
		Абсолютная величина, млн. грн.	Удельный вес денежных средств в общей сумме оборотных активов, %
2015	9700,9	1311,6	13,5
2016	12204,8	2156,9	17,7
2017	14725,9	2532,3	17,2
2018	16533,7	2231,5	13,5
2019	18209,7	3556,0	19,5

На рисунке 1 представлена динамика денежных средств украинской индустрии гостеприимства (в абсолютном выражении), а на рисунке 2 представлена динамика удельного веса денежных средств в общей сумме оборотных активов украинской индустрии гостеприимства.

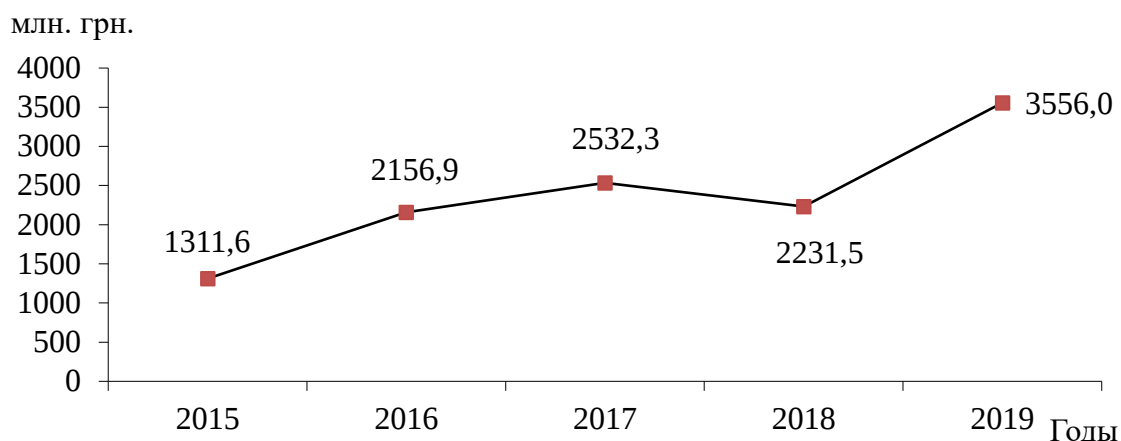

Рисунок 1. Динамика денежных средств украинской индустрии гостеприимства

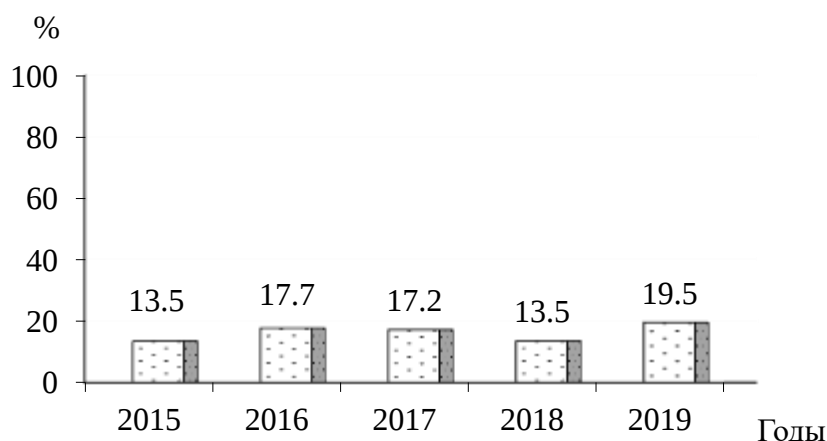

Рисунок 2. Динамика удельного веса денежных средств в общей сумме оборотных активов украинской индустрии гостеприимства

Как видим, величина денежных средств украинской индустрии гостеприимства в абсолютном выражении имеет явно выраженную тенденцию к росту, и в целом за рассматриваемый период возросла от 1311,6 млн. грн. в 2015 году до 3556,0 млн. грн. в 2019 году. При этом вырос и удельный вес денежных средств в общей сумме оборотных активов (с 13,5% в 2015 году до 19,5% в 2019 году). Однако в данном случае повышательная тенденция выражена не так явно, и периоды роста (2015-2016, 2018-2019 годы) чередуются с периодами снижения (2016-2017, 2017-2018 годы). Поэтому, ориентируясь на критерии выявления наличия тренда в рядах динамики, в частности, на фазочастотный критерий Валлиса-Мура [2], в данном случае необходимо сделать вывод о том, что наличие тренда по имеющимся данным установить не представляется возможным.

В таблице 2 представлены абсолютные и относительные показатели динамики денежных средств украинской индустрии гостеприимства, рассчитанные цепным способом.

Таблица 2.

Абсолютные и относительные показатели динамики денежных средств украинской индустрии гостеприимства (цепной способ)

Год ы	Денежные средства украинской индустрии гостеприимства , млн. грн.	Абсолютный прирост цепной $\Delta y^u = y_i - y_{i-1}$	Ускорение $\Delta' y = \Delta y_i^u - \Delta y_{i-1}^u$	Темп роста цепной, % $T_p^u = \frac{y_i}{y_{i-1}} \cdot 100\%$	Темп прироста цепной, % $T_{pr}^u = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100\%$ или $T_{np}^u = T_p^u - 100\%$
2015	1311,6	—	—	—	—
2016	2156,9	845,3	—	164,4	64,4
2017	2532,3	375,4	-469,9	117,4	17,4
2018	2231,5	-300,8	-676,2	88,1	-11,9
2019	3556,0	1324,5	1625,3	159,4	59,4

Как видно из таблицы 2, только в 2017-2018 годах имел место отрицательный темп прироста, свидетельствующий о падении денежных средств украинской индустрии гостеприимства в абсолютном выражении. Интерес представляет показатель ускорения абсолютного изменения уровней ряда динамики. Отрицательная величина ускорения говорит о замедлении роста или об ускорении снижения уровней ряда [3]. За год до падения абсолютного значения суммы денежных средств, мы наблюдаем опережающий индикатор: отрицательное значение ускорения в период 2016-2017 годы. Таким образом, замедление роста в последующий период уже превратилось в падение рассматриваемого показателя в абсолютном выражении. Использование опережающих индикаторов имеет большую прогнозную ценность и может использоваться в стратегическом и тактическом планировании.

Список литературы

1. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» Державної Служби Статистики України. 2019. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/DSG_2019.pdf.
2. Чайка Т. Ю. Фазочастотный критерий Валлиса-Мура в статистическом анализе наличия трендов рентабельности производства продукции растениеводства / Т. Ю. Чайка // Traektoriâ Nauki = Path of Science : intern. electronic sci. j. – 2019. – Vol. 5, No 5. – P. 2001-2008. – URI: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/611/625>.
3. Елисеева И. И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: Учебник / Под ред. И. И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 656 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВЛАСНІСТЬ» І «ПРАВО ВЛАСНОСТІ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Єфремова Ірина Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного
Університету, Україна

В сучасних міжнародних відносинах виникають різноманітні питання стосовно власності. Однак, переважна частина міжнародних норм та національного законодавства різних країни визначають, що інститут «власності» встановлює приналежність певного майна особі, закріплює його повноваження по володінню, користуванню й розпорядженню цим майном, передбачає способи захисту законних прав і інтересів власника.

В загальному розумінні, за своєю суттю власність являє собою певну форму привласнення матеріальних благ і переважно сприймається як економічна категорія. Відносини, що виникають в процесі такого привласнення, безумовно мають майновий характер, а так, вони підлягають регулюванню нормами цивільного права. Відносини власності, внаслідок врегулювання нормами права, і відповідно являють собою правовідносини власності.

Особливістю правовідносин власності виступає право конкретного власника на конкретне майно і саме цим визначається суб'єктивне право власності.

Власність можливо розглядати з різних точок зору, а саме як ставлення людини до речі як до своєї, або ж як суспільні відносини, тобто, відношення інших осіб до приналежної власнику речі як до чужої, а також може бути в цілому як майнове становище чи майнові відносини [1, с.121].

Воля власника відносно приналежної йому речі виражається у володінні, користуванні і розпорядженні нею. Таким чином, виходячи із зазначеного можливо зробити висновок, що власність являє собою відношення особи до приналежної їй речі як до своєї, що виражається у володінні, користуванні і розпорядженні нею, а також усунення втручання будь-яких третіх осіб у ту сферу господарського панування, на яку поширюються повноваження власника.

Право власності за своєю природою є юридичною категорією, особливістю якого є його розгляд в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.

В об'єктивному розумінні право власності розглядають як систему норм права, які регулюють економічні відносини власності.

Розглядаючи право власності в суб'єктивному розумінні – це право певного суб'єкта на те чи інше майно.

Оскільки здебільшого право власності відноситься до суб'єктивних речових прав, воно є абсолютним правом, що виражається в тому, що у правовідносинах власності конкретній уповноваженій особі (власнику) протистоїть невизначене коло осіб, які зобов'язані утримуватися від порушення прав власника.

Право власності встановлює правові засади закріплення за власником максимального обсягу правомочностей щодо речі, разом з тим, правомочності власника не є безмежними, їх межі визначаються законом. Це проявляється у тому, що здійснення права власності власником не повинно проводитись на шкоду суспільної користі чи безпеки. Здійснення власником своїх повноважень зобов'язує його запобігти можливій шкоді довкіллю, історико культурним цінностям, а також власник не може обмежувати права і законні інтереси інших осіб.

Здійснення права власності також покладає на власника певні обтяження, відповідно власник несе тягар утримання належного йому майна, якщо інше не передбачено законодавством або договором. Крім того, на власника покладається ризик випадкової загибелі, випадкового пошкодження або випадкового знищення майна.

Міжнародно-правове визначення права власності має певні розбіжності у визначенні залежно від того, до якої правової системи належить країна. Так, у державах романо-германської (континентальної) правової системи міститься чітке визначення поняття власності. Праву власності зокрема і питанню речового права загалом присвячено окремі розділи цивільних кодексів країн, наприклад у французькому Цивільному кодексі 1804 р. із трьох книг питанням власності присвячена книга II «Про майно і різноманітні видозміни власності»; у німецькому Цивільному укладенні 1896 р. із п'яти книг, положення про власність містяться у книзі III «Речове право»; у швейцарському Цивільному кодексі 1907 р. із чотирьох книг, окрема книга IV прямо визначена – «Право власності»; в австрійському Цивільному кодексі 1811 р. із трьох частин – друга частина визначає положення про «Речове право»; у шведському Кодексі 1734 р. із дев'яти розділів, власності присвячено четвертий розділ, вказуючи на конкретний вид власності, а саме має назву «Про нерухомість», значно оновлений в 1970 р. Тааким чином, країни континентального права присвячують питанням права власності значну увагу, і в зазначених законодавствах право власності виступає як окремий правовий інститут [2, с. 70].

Країни англосаксонської (загальної) системи права мають свої особливості, оскільки це право було і залишається переважно судовим, правом судового прецеденту. В Англії немає галузевих кодексів європейського типу, в англійському праві відсутній поділ права на публічне і приватне. [3].

На сучасному етапі розвитку у британському сучасному праві використовується поняття рухоме та нерухоме майно. Але система речових прав в Англії продовжує залишатися невизначеною.

На відміну від Англії право США містить кодекси. Так, в деяких штатах діють цивільні кодекси, а в 25 штатах – цивільно-процесуальні. Суттєві зміни у праві власності Сполучених Штатів Америки відбувалися з розвитком корпоративної форми підприємництва. Дрібні й середні фірми, які до закінчення

громадянської війни відігравали вирішальну роль в економіці США, уособлювали ту стадію розвитку капіталізму, для котрої характерною була насамперед індивідуальна приватна власність.

Розвиток сучасного капіталізму зумовив затвердження й домінування асоційованої корпоративної форми власності: ця форма власності тісно пов'язана не тільки з приватними, але і з суспільними інтересами [3].

Виходячи із зазначеного можливо зробити висновок, що співвідношення власності і права власності полягає у тому, що саме визначення «власність» – це категорія економічна, «право власності» – категорія юридична, і виражається у тому, що внутрішня складова власності (майно, речі) можуть переходити від однієї особи до іншої на правових підставах, які і регулюють норми права.

Список літератури

1. Артемова В.Н., Балащенко С.А., Барков А.В. и др. Основы права: Учебник / В.Н. Артемова, С.А. Балащенко, А.В. Барков и др.; Под редакцией Г.Б. Шишко, 2006. – 416 с.. 2006
2. Міжнародне приватне право. навч. посіб. / За ред. С. Г. Кузьменка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 316 с.
3. Основні інститути цивільного права країн англо-американської правової сім'ї. [Електронний ресурс]: URL:<https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/osnovni-instituti-tsivilnogo-prava-krajin-63818.html>

ПИТАННЯ ОНОВЛЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Грабильнікова Олена Анатоліївна,

Кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

На сучасному етапі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу виникла нагальна потреба оновлення національного трудового законодавства з урахуванням кращих практик зарубіжних країн щодо правового регулювання окремих інститутів трудового права. Чинна система нормативно-правових актів, що регулюють трудові відносини в Україні, не відповідає реаліям сьогодення в силу застарілості норм, відсутності або обмеженості правового регулювання суспільних відносин, які з моменту прийняття Кодексу законів про працю України (1971 рік) [1] зазнали значної трансформації, появою нових форм зайнятості населення, не врегульованих законодавством України, діджіталізацією суспільства. Тому оновлення усіх інститутів трудового права на законодавчому рівні потребує системного підходу та прийняття нового Трудового кодексу України, який би вирішив цю проблему.

До Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), який регулює трудові відносини всіх працівників, у різні періоди вносилися зміни та доповнення (загалом з моменту прийняття у 1971 році до 01.01.2021 року - 141 раз текст зазнавав змін), але комплексно проблема удосконалення трудового законодавства не була вирішена. У тому числі, залишаються не вирішеним питання

За даними аналітичної довідки ООН.Трудовий кодекс (2020 рік) «Чинний Кодекс законів про працю був прийнятий у 1971 р. Процес поступового внесення змін до нього з часу набуття Україною незалежності призвів до створення гібриду правових стандартів. Вони частково відображають як модернізовані характеристики виробничих відносин, що існували до набуття незалежності, так і ринкові принципи. Паралельне існування різних законодавчих актів, деякі з яких існують на папері, але не функціонують на практиці, перешкоджає їх послідовному застосуванню. Це стосується, зокрема, захисту прав працівників, особливо зважаючи на велику частку незадекларованої та неформальної зайнятості в Україні, а також нові форми зайнятості, що виникають. Концепцією реформи трудового законодавства 2002 р. визнано проблему поступового внесення змін і прийнято рішення щодо розробки абсолютно нового Кодексу законів про працю. На цих підставах проекти Кодексу законів про працю подавалися в 2003, 2009 та 2015 рр., але не були прийняті. У лютому 2020 р. Парламентський Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів у складі тристоронньої робочої групи продовжив розробку трудового законодавства, взявши за основу подальшої реформи законопроект №2708.

Європейська конфедерація профспілок (ETUC), Міжнародна конфедерація профспілок (ITUC) і Європейська федерація профспілок громадського обслуговування (EPSU) вже висловлювали вкрай критичні зауваження щодо законопроекту №2708. Вони підтримали позицію українських профспілок, критикуючи брак консультацій, соціального діалогу та громадських обговорень, і висловили велику стурбованість щодо дотримання в цьому законопроекті положень Конвенцій МОП та Угоди про асоціацію з ЄС. Тоді було створено «тристоронню плюс» робочу групу з п'ятнадцяти учасників для проведення повного перегляду законопроекту та підготовки його нової версії. Робоча група погодилася, що законопроект №2708 вимагає рекодифікації та суттєвих вдосконалень і має бути узгоджений із відповідними Конвенціями МОП і Директивами ЄС. Утім після відставки Кабінету Міністрів Прем'єр-міністра Олексія Гончарука законопроект №2708 був відкликаний. У травні 2020 р. Комітет прийняв рішення відновити роботу з реформи трудового законодавства, ґрунтуючись на формулі «тристоронньої плюс» робочої групи та з метою розробки кодифікованого правового акта. Він також рекомендував інші відповідні законопроекти для голосування в Парламенті, включаючи законопроект №2681, що стосується діяльності профспілок.» [2]

Крім того, сучасна система принципів трудового права, не цілком відповідає потребам часу, меті і завданням незалежної України.

20 травня 2021 року Верховна Рада України прийняла в першому читанні Проект Закону про дерадянізацію законодавства України № 4284 від 29.10.2020, яким передбачено внесення змін до низки законодавчих актів України, зокрема, Кодексу про працю України. Є надія, що прийняття цього проекту закону стане першим кором в осучасненні трудового законодавства.

Реформа трудового законодавства має впроваджуватися згідно з Конвенціями МОП і відповідними директивами в межах Угоди про асоціацію з ЄС з метою вироблення найдієвішої моделі нормативно-правового регулювання трудових правовідносин в національному законодавстві з урахуванням кращих зарубіжних практик.

Список літератури:

1. Кодекс законів про працю України: закон України від 10 грудня 1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Аналітична довідка ООН:Трудовий кодекс. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-10/UN%20Position%20Paper%20on%20Labour%20Code_FINAL%20UKR.pdf
3. Проект Закону про дерадянізацію законодавства України № 4284 від 29.10.2020 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70276

ЗАКОННІСТЬ, ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Донченко Карина Павлівна

Курсант 2 курсу
Факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
рядовий поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Науковий Керівник:

Савенко Вікторія Петрівна
Старший викладач кафедри
Кримінального права та Кримінології
Підполковник поліції

Принципи відіграють важливу роль у правовому регулюванні. У кримінальному праві вони визначають стадії, форми, зміст інститутів, характеризують гарантії прав і свобод людини і громадянина, предмет та методи впливу. Слід погодитись, що вони є детермінантами сутності та змісту кримінального права [1].

Принципи законності, справедливості та доцільності можна вважати одними з основних, на яких базується система кримінального права України, їх слід розглядати у взаємодії та взаємозв'язку між собою.

Що стосується принципу законності, то його зміст в українському кримінальному праві безпосередньо впливає з Конституції України, а також із положень Загальної частини Кримінального кодексу України. Зокрема, зміст принципу законності розкрито у ч. 2 ст. 4 КК, згідно з положеннями якої злочинність та караність за діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на момент вчинення правопорушення. Так само цей принцип виключає застосування кримінального законодавства за аналогією до дій, які не передбачені нормами Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України. Принцип законності означає, що неможливо не дотримуватися закону, керуючись міркуваннями доцільності, оскільки такі думки зазвичай враховуються в законі, коли він приймається законодавчим органом [2]. Тобто норми, які були прийняті та закріплені в законодавстві, вже є відповідними.

Слід зазначити, що в науковій літературі неодноразово наголошувалося, що доцільність є принципом криміналізації та покарання за злочини. Таким чином, О. В. Степаненко вважає, що принцип доцільності передбачає вибір шляхів правотворчості та правозастосовчої діяльності відповідно до цілей кримінального права, обов'язково враховуючи закони суспільства та держави та конкретні життєві обставини, що підтверджує його об'єктивно-суб'єктивний

характер. Доцільність може також означати, що в кожному конкретному випадку норми права повинні дотримуватися доти, поки вони не будуть скасовані, але в рамках закону можуть прийматися рішення, які є найбільш доречними в тій чи іншій ситуації [3]. Отже, можна зробити висновок, що взаємозв'язок законності та доцільності все ще відображається на практиці застосування кримінального законодавства, але якщо проаналізувати роботу вчених, то практично неможливо знайти широке дослідження цієї проблеми.

Що стосується принципу справедливості, то в даний час не існує єдиної системи розуміння самої справедливості. У науковій літературі є три рівні прояву принципу справедливості в кримінальному праві. Перший передбачає справедливість у формі призначення покарання, другий - вимогу визначити справедливую санкцію за діяння, яке визнається злочином, третій - утворення певного кола злочинних діянь. Хоча перший аспект стосується процесуального, а не матеріального кримінального права, він знаходить своє вираження як певні норми-принципи кримінального права [4]. Однак такий підхід до розуміння кримінально-правового принципу справедливості підтримують не всі вчені. Наприклад, О. М. Попов вважає, що норми, що закріплюють принципи права, можуть повною мірою служити орієнтиром для законодавця в його роботі [5]. Як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні від 2 листопада 2004 р. № 15-рп / 2004 у справі про винесення судом більш м'якого покарання, справедливе застосування закону, насамперед, є дискримінаційний підхід та неупередженість. Це означає не лише те, що передбачений законом склад злочину та обсяг покарання будуть відповідати один одному, але й те, що покарання повинно бути у справедливій пропорції тяжкості та обставинам злочину та винної особи [6]. Тому рішення, прийняте судом, повинно бути справедливим і ґрунтуватися на законі, тобто відповідно до принципу законності, але в той же час воно повинно бути відповідним, тобто відповідно до тяжкості злочину та особи, яка вчинила це.

Таким чином, аналізуючи взаємозв'язок принципів законності, справедливості та доцільності та їх практичного застосування, можна зробити висновок, що справедливе застосування закону означає насамперед правильне і не менш важливе відповідне застосування кримінального законодавства та Конституції України. Застосування закону без помилок означає, що прийняте рішення є справедливим, оскільки в ідеалі рішення не може бути законним, якщо воно несправедливе, і навпаки, справедливого рішення не існує, якщо воно прийняте з порушенням закону.

Список використаних джерел:

1. Грек Б., Грек Г. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права. Юридична Україна. 2013. № 5. С. 92–99.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

3. Степаненко О. В. Доцільність як принцип кримінального права. Право і суспільство. 2015. № 2. С. 249–258.

4. Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. М.: Наука, 1988. 176 с.

5. Попов Н. А. Принцип справедливости в уголовном законодательстве. Вестник Ленинградского государственного университета. 1991. Вып. 3. № 20. С. 86–87.

6. Рішення Конституційного Суду України Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. Офіційний вісник України. 2004. № 45. Ст. 2975.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ. КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС

Ломакіна Ірина Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного
Університету, Україна

Окреслюючи головні питання даної тематики то можна виділити наступні проблемні напрямки щодо удосконалення системи захисту прав дітей, а саме: ефективність роботи спеціалістів по захисту дітей; відсутність належного розвитку дітей у суспільстві; велика кількість дітей в сім'ях із складними життєвими обставинами; відсутність належного фінансування на підготовку та перепідготовку спеціалістів по захисту дітей; відсутність належного фінансування на підготовку та перепідготовку опікунів, прийомних батьків, піклувальників; процес адаптації в соціумі в загальні - дітей в складних життєвих обставинах, дітей сиріт, дітей у прийомних сім'ях; відсутність повної взаємодії спеціалістів з сектору захисту дітей; кадрове забезпечення.

Серед шляхів подолання визначених проблемних моментів можна окреслити наступні кроки: раннє виявлення дітей у проблемних родинах; принципи раннього втручання; підтримка сімей з дітьми; програми роботи з сім'ями та дітьми з психологічної сторони; розвиток програм з навчання та підтримки сімей з дітьми, прийомних батьків з дітьми, та з дітьми які мають особливі потреби; розвиток програм та створення центрів дозвілля дітей.

Для цього пропонуємо створення Громадського центру соціального захисту дитини (Центр дитини), що має бути спрямований на комплексне вирішення проблем, що пов'язані з умовами розвитку дитини. Діяльність Центру дитини має охоплювати напрямки роботи на задоволення соціальних потреб, що стосуються захисту прав дитини відповідно наступних цільових груп, наявність ознак яких впливає на якість оточення та формування відповідних потреб в соціальному захисті дитини.

Серед першочергових напрямків удосконалення системи кадрової роботи в сфері соціального захисту дітей доцільно визначити:

- встановлення гідного рівня зарплат для спеціалістів з захисту дітей;
- застосування найкращих способів розвитку кадрового потенціалу;
- інформування робітників про їх обов'язки в контексті суті, задач та насамперед ролі у суспільстві цих обов'язків;

- організація навчання, як для нових працівників, так і підвищення кваліфікації вже працюючих працівників, з метою запобігання їх необізнаності та професійного вигорання;
- проведення оцінки потреб та можливостей для подальшої розробки стратегії по розвитку кадрового потенціалу;
- створення здорової робочої атмосфери, умови для відновлення сил та відпочинку для працівників, що є особливо важливим в цій сфері.

Працівники Служб у справах дітей та спеціалісти Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді часто працюють в складних умовах, виникають такі ситуації, які спричиняють стресовий стан, напругу, що в подальшому мають своє відображення в результативності та якості їх праці у захисті дітей. Керівники установ повинні сприяти створенню здорової робочої атмосфери, надавати час на відпочинок та відновлення робочої сили. У залежності від певних ситуацій, робітникам мають знадобитися особливі здібності – це стресостійкість та багатоплановість. Тому виникає потреба у запровадженні в установах захисту дітей (наприклад, на базі Центру дитини) програми коригуючої роботи з працівниками щодо попередження стресових ситуацій на роботі. Співробітники мають бути впевнені, що за потребою вони можуть отримати відповідну підтримку. Через зворотній зв'язок – збір інформації від сімей, дітей та молоді з якими проводилась робота спеціалістів можна досліджувати якість роботи представників системи соціального захисту, їх поведінку під час виконання своїх обов'язків.

Захист дітей на інформаційному рівні. В сфері соціального захисту дітей не рідкі випадки, коли виникають труднощі з тим, що місцеве населення не проінформовано про роботу таких центрів, та люди яким потрібна певна допомога не знають куди саме їм звертатись. Тому, розповсюдження інформації в засобах масової інформації про захист дітей загалом, про роботу Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Служб у справах дітей та інших структурних підрозділів, буде впливати на свідомість громадян в межах захисту дітей та загальної інформації, яка дозволить звернутись за допомогою у необхідну структуру.

Також, розповсюдження інформації може врятувати життя та допомогти у попередженні виникнення проблем в системі захисту дітей. Необхідно запровадити проведення роз'яснювальної роботи спеціалістів системи захисту дітей з представниками місцевого населення, оскільки це важлива інформація націлена на попередження фізичних та моральних загроз. Наприклад, розділення дітей з батьками, виявлення небезпечних місць у місті для можливих ігор дітей, повідомлення про місця знаходжень мін та вибухонебезпечних знарядь, які залишились після збройного конфлікту на Донбасі, профілактична інформація для дітей та батьків для запобігання будь яких контактів з вибухонебезпечними знаряддями та їх детальний опис. Інформація яка надається, має бути направлення перш ж за все дітям, батькам, опікунам та місцевим організаціям.

Список літератури

1. Конвенцію про права дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року.
2. Декларації прав дитини 1959 року ООН
3. Конвенція про права дитини 20 листопада 1989 року редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА – ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Лук'янчиков Євген Дмитрович

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри інформаційного права та права
інтелектуальної власності Національного технічного
університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Лук'янчиков Борис Євгенович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного права та права
інтелектуальної власності Національного технічного
університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Пріоритетним завданням розбудови України як демократичної, правової держави є унормування суспільних відносин різних сфер життєдіяльності людини. Черговим кроком у цьому напрямі слід вважати прийняття Закону України від 22.11.2018 р. № 2617 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», що набрав чинності з 01.07.2020 [1].

Незважаючи на те, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України (ч. 2 ст. 298), законодавець суттєво розширив перелік процесуальних джерел доказів, якими можуть встановлюватися обставини вчинення кримінальних проступків та винуватість причетних до них осіб. Поряд з традиційними, що передбачені ст. 84 КПК, законодавець відносить до них: пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (ч. 1 ст. 298-1 КПК).

Кожне із цих джерел доказів заслуговує на самостійне вивчення, дослідження та формування відповідних висновків, оскільки жодне із цих джерел докладно не врегульовано нормами КПК. Законодавець не визначає приводів та підстав застосування відповідних процесуальних заходів, порядку їх проведення та оформлення результатів, які розглядаються як джерела доказів у дізнанні.

У даному матеріалі зупинимося на аналізі такого джерела доказів як висновок спеціаліста, якому законодавець надає значення джерела доказів під час проведення дізнання (ст. 298-1 КПК), а ст. 71 КПК наділяє спеціаліста правом надавати «висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок».

Дізнання є формою досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК). Починається воно з моменту внесення відомостей про проступок до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК). За загальним правилом здійснення досудового розслідування, зокрема дізнання, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду) (ч. 3 ст. 214 КПК). У той же час для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань законодавець допускає можливість проведення певних процесуальних дій. Такими будемо їх вважати, оскільки їх перелік зазначено в ч. 3 ст. 214 КПК України, а результати застосування віднесено до джерел доказів у провадженні. Ці дії передують дізнанню і у чинній редакції норми КПК спрямовані на «з'ясування обставин вчинення кримінального проступку». Точніше було б казати про встановлення ознак кримінального проступку, що буде підставою для внесення відомостей до ЄРДР та проведення повноцінного дізнання. Схожа перевірка інформації для встановлення ознак злочину та порушення кримінальної справи передбачалася попереднім КПК України (ст. 97), проте перелік засобів для перевірки обмежувався відібранням пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребуванням необхідних документів. Уже у той час науковцями та практиками зверталася увага на те, що у ряді випадків для встановлення ознак злочину та прийняття правильного процесуального рішення слідчому (дізнавачу) потрібно використовувати спеціальні знання певних галузей (визначення стану, у якому перебуває особа, віднесення тих або інших речовин до наркотичних, сильнодіючих, предметів до вогнепальної або холодної зброї, вибухівки, боєприпасів тощо) та обґрунтовувалися пропозиції дозволити у таких випадках проведення експертизи, як і огляду місця події, до порушення кримінальної справи (внесення відомостей до ЄРДР) [2, с. 66].

З прийняттям чинного КПК України дискусії навколо дозволу проводити експертні дослідження об'єктів до початку досудового розслідування дещо згасли. Вважається, що кожна заява про кримінальне правопорушення має вноситися до ЄРДР і перевірятися в процесі розслідування, хоча це не повною мірою відповідає дійсності.

Тривалий час КПК України не містив такого поняття як «висновок спеціаліста». Спеціаліста залучали для надання консультацій (усних або письмових) та безпосередньої технічної допомоги. З аналізу змісту ч. 3 ст. 214 КПК України вбачається, що висновок спеціаліста для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку може мати місце тільки до внесення відомостей до ЄРДР (протягом 24 годин). У разі незгоди з ... висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК.

Зауважимо, що спеціалістом, а потім експертом може бути одна особа. Для дослідження наданих об'єктів має використовуватися методика, якою користуються під час проведення експертизи. Не можна скоротити і час для відповідних об'єктивних процесів дослідження, не можуть відрізнятися і висновки за результатами досліджень, якщо вони є науковими. Однією із вимог до висновку спеціаліста є така, що він має відповідати вимогам до висновку експерта (ст. 300 КПК). Якщо вимоги мають бути однакові, чому результати дослідження мають оформлятися не висновком експерта, а висновком спеціаліста. Подібний підхід законодавці до вирішення цього питання є ніщо інше як спроба приховати фактичне проведення експертизи до початку дізнання вигаданим висновком спеціаліста.

Крім цього слід зазначити, що деякі дослідження пов'язані з пошкодженням або знищенням об'єкта (кількість об'єкта може впливати на кваліфікацію діяння), а інколи об'єкт не може зберігатися тривалий час в силу об'єктивних процесів. Це робить неможливим представити експерту зразки для дослідження у натуральному вигляді і він робить висновки за матеріалами досліджень, що відображені у висновку спеціаліста.

Надання висновку значення джерела доказів у провадженні щодо проступків потребує визначення процедури залучення спеціаліста до такої діяльності, та поширення деяких вимог, що пред'являють до судових експертів. Зокрема, це стосується порядку залучення спеціаліста, його самостійності у дослідженні наданих об'єктів, відповідальності за завідомо неправдивий висновок. Слушно з цього приводу зазначає Е. Б. Сімакова-Єфремян, що висновок спеціаліста за сутністю нічим не відрізняється від висновку експерта, оскільки до нього законодавцем встановлені ті ж самі вимоги, тільки відносно встановлення фактів та обставин кримінального проступку, а не злочину, що ставить під сумнів доцільність закріплення такого джерела доказів у КПК України [3, 115-118]. Це ставить під сумнів доцільність введення даного поняття у КПК України, а не користування устеленим – висновком експерта.

Список літератури

1. Про внесення зміни до розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування деяких окремих категорій кримінальних проваджень» : Закон України від 03.12.2019 №321-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення 07.05.2021).
2. Коваленко Е. Г., Лукьянчиков Е. Д. Судебные экспертизы в практике расследования органами внутренних дел хищений социалистической собственности: учебное пособие. Киев: КВШ МВД СССР, 1988. 72 с.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : Право, 2019. № 20. С. 115-119.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ

Поп Степан Михайлович

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Ужгородський національний університет

Поп Василь Михайлович

студент 4 курсу юридичного факультету
Ужгородський національний університет

Торговельні марки, та питання їх правової охорона мають важливе значення для кожної країни, оскільки, вони займають особливе місце в системі об'єктів інтелектуальної власності не лише тим, що виконують гарантуючу та захисну функції щодо відповідного кола товарів та послуг, які виготовляються та реалізуються відповідними суб'єктами, а також тим, що створюють передумови для успішного розвитку держави та розширення міжнародних торговельно-економічних відносин

Науковій цивілістиці відома значна кількість досліджень, присвячених захисту прав на торговельні марки, але проблема узгодження термінологічних аспектів залишається актуальною і на сьогоднішній час.

Неможливо не погодитись з думкою Луб Д.О., що національне законодавство України в галузі охорони прав на торговельні марки в цілому відповідає сучасним реаліям ринку. Втім, звісно, містить прогалини, неточні формулювання, колізії, деякі норми не витримують випробування практикою, а деякі не відповідають вимогам міжнародних стандартів [1, с. 124].

Позитивним є нещодавнє внесення змін до закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Зокрема пунктом 4 закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» термін знак для товарів і послуг було замінено на термін торговельна марка [2], аналогічний термін використовується у ст. 492 Цивільного Кодексу України [3]. Ми вважаємо, що саме такий підхід законодавця сприяє усуненню правових колізій у сфері правового регулювання прав інтелектуальної власності на торговельні марки та допомагає боротися з проблемою термінологічної неоднозначності в законодавстві України.

Разом з тим, хоч у преамбулі закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зазначено, що цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на торговельні марки в Україні. Проте у назві самого закону використовується термін «знаки для товарів і послуг» [4].

У той же час у ряді нормативно-правових актів України застосовується зовсім інша термінологія, що у свою чергу сприяє виникненню неоднозначних трактувань тотожних понять, непорозумінь та правових казусів

Так у статті 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» застосовується термін «Логотип (фірмовий, торговий знак)» [5].

У статтях 2, 21 Закону України «Про режим іноземного інвестування» законодавцем використано такі терміни як знаки для товарів і послуг, товарні знаки [6].

Положення статей. 5, 9 Закону України «Про рекламу» містять такі терміни як знак для товарів і послуг, товарні знаки, логотипи [7].

У Статті 420 ЦК України при наданні переліку об'єктів права інтелектуальної власності терміни «торговельна марка» та «знак для товарів і послуг» ототожнюються, аналогічний підхід застосовується законодавцем у статті 155 Господарського Кодексу України [8].

Варто зауважити, що деякі вчені вважають не доречним таке ототожнення.

Зокрема Костенко К.О. вважає, що поняття «торговельна марка» вже «не вміщується» в поняття «знак для товарів і послуг», оскільки навряд чи можна назвати «знаком» звук чи запах [9, с. 68].

Доцільно зауважити, що у міжнародно-правових документах, зокрема у Міжнародній Конвенції з охорони промислової власності (Паризька конвенція) від 20 березня 1883 р. застосовується єдине поняття «trademark» [10]. У перекладі з англійської, “trademark” – загальновідомий міжнародний термін для позначення торговельної марки, незалежно від її виду і за сенсом воно є тотожним поняттям «товарний знак», «знак для товарів і послуг».

Із вищенаведеного можна зробити висновок, що наявна в українському законодавстві термінологічна невизначеність поняття торговельна марка призводить до неоднозначних трактувань тотожних понять, непорозумінь і правових казусів.

Тому одним із завдань законопроектної роботи у сфері правової охорони торговельних марок є усунення недоліків правової інтерпретації терміну торговельна марка та закріплені норм, які визначають умови використання та правової охорони торговельних марок у цілому. Зокрема шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів України.

Список літератури:

1. 1.Луб Д.О. До питання про особливості правової охорони торговельної марки в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні*: матеріали XIII Міжнародний бізнес-форум (Київ, 12 листопада 2020 р.) С.122-124.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020 № 815-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/815-20>

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

4. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. *Відомості Верховної ради України*. 1994, № 7, ст. 36.

5. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 10, ст. 43
6. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 19, ст. 80.
7. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 39, ст. 181.
8. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144
9. Костенко К.О. Торговельні марки: поняття, функції та види. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». К. № 1(23), 2020. С.66-71
10. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Конвенція; Ліга Націй від 20.03.1883 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_123

ТИПОВІ ВЕРСІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ ЛІСОДЕРЕВИНИ

Романенко Роман Романович

Головний судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних досліджень,
лабораторії комп'ютерно-технічних досліджень
Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

Розслідування кримінального правопорушення відбувається у формі доказування і має характер пізнання подій, які мали місце у минулому. Щоб правильно розуміти такі події, органу досудового розслідування потрібно вірно висувати та перевіряти версії вчинення кримінального правопорушення.

Влучно зауважив О. Синчук, що в криміналістичних методичних рекомендаціях повинно бути чітко реалізовано триєдинство: типові слідчі ситуації – типові версії – типові програми розслідування. Вчений вказує, що нехтуючи цим критерієм можна призвести до марнування часу на дослідження слідчих ситуацій, які не впливають на формування криміналістичних методичних рекомендацій, а тільки виступають як інформаційний тягар [1, с. 13].

Багато науковців погоджується з тим, що сприйняття обставин кримінального правопорушення є ретроспективним, тобто містить в собі розгляд минулих подій, звернений у минуле. Слідчий, володіючи інформацією, повинен запропонувати обґрунтовані версії щодо події кримінального правопорушення.

Вчені-криміналісти по різному трактують поняття «слідча версія».

В. Шепітько розділяє поняття слідчої та криміналістичних версій. Слідча версія, на його думку, є обґрунтованим припущенням щодо події кримінального правопорушення, його окремих елементів, або про походження та зв'язок доказових фактів. Криміналістична версія – це обґрунтоване припущення щодо окремого факту або групи фактів, які мають або можуть мати значення для кримінального провадження, вказує на наявність і пояснює походження цих фактів, їх зв'язок між собою та зміст, який служить цілям встановлення об'єктивної істини [2, с. 42].

Під криміналістичною версією О. Цільмак розуміє об'єктивне припущення або висновок, стосовно певного кримінального правопорушення, що виникає з фактичних підстав і логічних міркувань, вимагає відповідної перевірки, спрямоване на з'ясування істини у кримінальному провадженні [3, с. 334].

Нам імпонує думка Є. Пряхіна, який вказав, що криміналістична версія – це логічно побудоване та засноване на фактичних даних обґрунтоване припущення слідчого про обставини події, про дії учасників події і наявність у них складу кримінального правопорушення, що потребує відповідної детальної перевірки [4, с. 14].

Цікаве твердження запропоноване В. Журавлем, про те, що найбільш придатним підходом до типізації слідчих версій є зв'язок «типові слідчі ситуації»

– «типові версії», такий зв'язок дає можливість реалізації принципу «кожній типовій слідчій ситуації відповідають свої типові версії» [5, с. 157].

Вказані позиції підтверджують, що версії мають типізуватися виходячи з типових слідчих ситуацій розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Під час розслідування розкрадання лісодеревини при побудові криміналістичних версій потрібно дотримуватися таких правил: 1. побудова тільки реальних версій, які засновані на фактах; 2. версії повинні бути правильно логічно побудовані; 3. потрібно будувати і перевіряти всі можливі версії. Також потрібно дотримуватись і певних правил при перевірці версій: 1) із висунутої версії спочатку слід виокремити всі можливі реальні фактичні дані, що підлягають доказуванню; 2) після цього вказані фактичні дані перевіряються шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів; 3) версії, які були висунуті перевіряються за можливості одночасно до того часу, доки залишиться лише одна [4, с. 15].

Оскільки версія є припущенням про подію злочину, відзначимо, що її інформативність може бути досягнута лише за умови звуження кола обставин, які пояснює кожна версія.

Щодо досліджуваного нами кримінального правопорушення можна висунути версії щодо:

– події кримінального правопорушення:

- а) мало місце розкрадання лісодеревини;
- б) мало місце інше екологічне кримінальне правопорушення;
- в) мало місце кримінальне правопорушення проти власності;

– мети злочинця:

- а) деревину здобуто з метою продажу або іншої реалізації;
- б) деревину здобуто для особистих потреб;

– особи злочинця:

- а) кримінальне правопорушення було вчинено затриманою особою;
- б) кримінальне правопорушення було вчинено у співучасті з іншими невстановленими особами;

в) кримінальне правопорушення було вчинено іншими особами, а не особою, яку затримано.

– місця вчинення кримінального правопорушення:

- а) розкрадання було вчинено неподалік місця затримання підозрюваного, або під час транспортування;

б) порубку було вчинено в іншій місцевості.

– знарядь вчинення кримінального правопорушення:

- а) порубку здійснено за допомогою промислової;
- б) техніки порубку здійснено за допомогою ручних знарядь (пили, сокири тощо);

– кількості злочинців:

- а) кримінальне правопорушення було вчинено однією особою;
- б) кримінальне правопорушення було вчинено групою осіб;

– місця проживання злочинця:

а) кримінальне правопорушення вчинила особа, яка постійно проживає поблизу місця порубки;

б) кримінальне правопорушення вчинила особа, яка постійно проживає в іншій місцевості;

– місця перебування злочинця:

а) знаходиться поблизу місця порубки;

б) здійснює транспортування незаконно добутої деревини від місця вчинення кримінального правопорушення;

в) покинув місце вчинення кримінального правопорушення.

– щодо місця знаходження незаконно добутої деревини:

а) деревину перевезено до іншої місцевості та приховано;

б) деревину приховано поблизу місця порубки;

в) деревину було знищено, видозмінено її первісний стан або використано у виробництві.

При розслідуванні розкрадання лісодеревини, перевірку висунутих версій слід вести паралельно, незалежно від того, наскільки ймовірною виявляється та чи інша з них. У практичній діяльності не можна поділяти версії на основні та другорядні. Завершеною перевірка версій вважається лише у тому випадку, коли зібрані всі докази у кримінальному провадженні, які встановлюють обставини, передбачені законом, і виключають інші пояснення розслідуваного діяння.

Список література:

1. Синчук О. В. Типові версії в структурі криміналістичної методики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 21 с.

2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за заг. ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.

3. Цільмак О.М. Особливості тактики допиту під час самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 334–338.

4. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / [О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.]; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

5. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостиль, 2012. 304 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВИРІШЕННЯ СПОРУ У СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Хомко Леся Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Гето Ірина Русланівна

студентка V курсу
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасний стан розвитку та процес реформування законодавчої системи України створює умови, в яких судова система та медіація повинні та можуть взаємодоповнювати одна одну. Держава зацікавлена у поєднанні можливостей судової системи та інституту медіації, перш за все з метою вдосконалення правової системи, зміцненні довіри до інститутів державної влади, гармонізації ділових і суспільних відносин в цілому. Медіацію і суд об'єднують спільні завдання у вигляді вирішення спорів, хоча дані способи врегулювання розрізняються за своєю природою та принципами, на підставі яких будується діяльність даних інститутів. Станом на сьогодні ми є свідками етапу становлення законодавчих основ для інституту медіації у контексті процесу прийняття Закону України «Про медіацію» [1] проект № 3504, який зареєстрований 19.05.2020 року.

Затягування процесу законодавчого утвердження інституту медіації зумовлено і тим, що судова система функціонує в умовах постійної реалізації законодавчих реформ і одночасно вона сама стає об'єктом реформ, що спрямовані на вдосконалення судової системи України загалом. Тенденція надмірного навантаження на судову систему, а також середнє навантаження на одного суддю зберігається на рівні, що перевищує норму, а в деяких судах продовжує зростати. Подолання цієї проблеми потребує інтеграції нових підходів, здатних стати ефективним доповненням до судової системи.

Впровадження обов'язкових досудових процедур, а також спрощених судових процедур. При цьому важливо відзначити, що досудові процедури вирішення спорів принципово різняться за рівнем залучення сторін і їх впливу на процес, по підходу до вирішення суперечки (змагальний чи співпрацюючий) та за роллю третіх осіб, які можуть залучатися для вирішення спору. Зокрема, інтеграція таких досудових процедур, як обов'язковий претензійний порядок вирішення спору, в значній мірі є інструментом, що зберігає змагальний характер процесу врегулювання, при якому найчастіше відбувається дистанційний обмін

претензіями і відповідями на них, за рахунок чого навантаження на судову систему частково знижується, однак в меншій ступеня реалізується підхід до врегулювання спору на основі співпраці сторін.

Розвиток і поширення дружніх досудових і позасудових способів врегулювання спорів значною мірою здатне доповнити прийняті державою заходи по розвантаженню судової системи, а також якісної зміни і вдосконалення культури вирішення спорів в суспільстві. При цьому серед багатоманітності альтернативних способів вирішення спорів саме медіація надає сторонам можливість дійти згоди, що відображає їхні справжні інтереси і потреби на основі вичерпання конфлікту. І тільки процедура медіації (крім третейського суду і міжнародного арбітражу, а також інституту омбудсмена, для якого врегулювання спорів є однією з багатьох виконуваних функцій) досі не отримала свого законодавчого закріплення.

Інститут медіації сприяє захисту прав і інтересів громадян та юридичних осіб, пропонуючи спрощену і прискорену процедуру. Інститут медіації сприятиме розвантаженню судової системи і системи примусового виконання судових рішень. Значна частина спорів, які розглядаються сьогодні у судах, могли б бути вирішені за допомогою медіації в досудовому або позасудовому порядку. Судова система, підтримуючи розвиток альтернативних, так званих «дружніх» форм врегулювання спорів, таких як процедура медіації, тим самим сприяє підвищенню рівня правової культури, розвитку партнерських ділових відносин і формування етики ділового обороту, гармонізації соціальних відносин і зниження конфліктності в суспільстві.

Процедура медіації дозволяє врахувати ті важливі для сторін аспекти спору, які в силу об'єктивних причин не можуть бути розглянуті судом. Судова система, що надає громадянам, поряд із судовим способом захисту прав, можливість вибору медіації та інших способів врегулювання, тим самим дозволяє заявникам усвідомлено вибрати найбільш доцільний спосіб врегулювання спору і захисту своїх прав, в залежності від конкретної ситуації.

Попри це, значний недолік процедури медіації становить неможливість примусового виконання медіативної угоди, у випадку відмови однієї чи обох із сторін добровільно виконати її умови. Дана проблема може бути вирішена шляхом законодавчого визнання медіативної угоди виконавчим документом. Також у корпоративній сфері було б доцільно розвинути інститут медіативних застережень, на кшталт арбітражних, надаючи в певних випадках статусу досудового порядку врегулювання.

Сприятиме розвитку інституту медіації створення медіативних клінік, які у перспективі можуть паралельно виконувати ряд дуже важливих функцій:

- поширювати інформацію про медіацію і сприяти формуванню та популяризації культури звернення до медіації;

- забезпечувати зацікавленим особам послуг з медіації «pro bono» (з латинської – для суспільного блага);
- забезпечувати майбутніх медіаторів ресурсом для проходження практики, що сприятиме підвищенню якості медіативних послуг;
- інтегрувати медіацію в діяльність представників юридичної та інших соціально орієнтованих професій.

Медіативні клініки можуть створюватися при юридичних школах (ВНЗ), інших вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку соціально орієнтованих фахівців, які допомагають професії. Провайдери медіативних послуг, в свою чергу, також можуть створювати медіативні клініки, в яких процедури медіації будуть проводитися на безоплатній/платній основі і/або пільгових умовах для сторін. Станом на сьогодні прототипом таких клінік може стати Український Центр Медіації.

Список літератури:

1. Про медіацію: законопроект № 3504 від 19.05.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ИННОВАЦИОННОГО НЕЙРОТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАБОТА В БАНКОВСКОМ МАРКЕТИНГЕ

Галай Наталья Игоревна,

аспирант,

Санкт-Петербургский государственный университет

Имплементация нейротехнологий в коммерческую практику является инновационным подходом к маркетинговому исследованию, который позволяет с высокой степенью точности оценить реакцию потребителей вследствие использования специализированного оборудования. Данный инновационный подход опирается на общебиологические основы в строении человеческого мозга, поэтому не использует сегментацию рынка, но вырабатывает рекомендации как для рынка b2c, так и для рынка b2b [1]. Нейромаркетинг предоставляет широкие возможности для клиентов: повышение эффективности рекламы, увеличение конверсий интернет-сайтов, разработка оформления товара или декора в точке продаж, оценка товара или элементов продвижения и т.д. Таким образом, нейромаркетинг может быть использован компанией любой сферы деятельности. Единственным существенным ограничением нейротехнологического подхода является дороговизна исследования, поэтому среди клиентов нейромаркетинговых центров присутствуют в основном крупные корпорации, которые располагают значительным бюджетом под маркетинговые мероприятия [2].

Альтернативой инновационного нейротехнологического подхода являются традиционные методы маркетинговых исследований. В числе традиционных методов нейромаркетинга выделяют несколько методов маркетингового исследования. Большинство методов опираются на субъективные оценки испытуемых (опрашиваемых) или лиц, оценивающих конечный результат. В результате традиционные методы отличаются высокой степенью субъективности, чем существенно уступают нейромаркетингу [3]. Кроме того, последние научные открытия показали, что в некоторых вопросах потребители могут не знать себя, в результате чего целиком опираться на их ответы было бы неверным решением. Несмотря на то, что нейромаркетинговое исследование может стоить дороже более чем в 10 раз традиционных методов маркетингового исследования, данный метод предоставляет инновационные возможности в точности исследования потребителей. Однако существование нейромаркетинга не свидетельствует о необходимости отказа от традиционных методов маркетингового исследования, так как они могут быть полезны при получении

обратной связи с потребителями, для поддержания их лояльности и создания теплых отношений между клиентами и предприятием [3].

Перспективы развития инновационного нейротехнологического подхода оцениваются достаточно высоко. В среднем ежегодный рост рынка нейромаркетинга составит 18%. При этом развитие таких инноваций происходит равномерно в США и Европе, так как основными заказчиками услуг являются транснациональные корпорации, нуждающиеся в центрах в разных странах мира [4]. Развитие инновационного подхода в настоящее время осуществляется не за счет вытеснения с рынка других методов маркетингового исследования, а за счет общего роста рынка и увеличения вложений предприятий в сферу маркетинга.

При рассмотрении банковского депозита как продукта можно применить несколько моделей, которые объясняют поведение потребителей. В соответствии с теорией полезности каждая дополнительная единица вклада несет меньшую предельную полезность, чем предыдущая. Если рассматривать банковский депозит с позиций теории перспектив, то необходимо дополнительно рассматривать отрицательный результат вклада – потерю средств из-за банкротства банка. Теория игр предлагает формулу математического ожидания, которая основывается на зависимости будущего дохода (полезности банка) от факторов: ставка процента, надежность банка, инфляция, наличие страхования вклада. Перечисленные теоретические модели изначально построены в контексте потребления товаров или игр с ненулевым исходом, что означает, что их справедливость для банковского депозита необходимо доказать эмпирически [2].

В рамках исследования автором проверены гипотезы потребления банковских продуктов, а также предложена регрессионная модель, определяющая поведение потребителей. На основе проведенного исследования можно сделать следующие выводы:

1. В понимании процесса выбора банка необходимо охарактеризовать механизм принятия решения потребителя. Результаты исследования, произведенные на основе компиляции подхода теории игр, теории перспектив и основного понимания полезности продукта в микроэкономике, позволяют доказать, что механизм принятия решений является рациональным и предсказуемым в случае, если банковскому менеджменту удастся определить меру надежности банка с точки зрения клиента.

2. При принятии решения о банковском депозите большее значение имеют не условия депозита, а фактор надежности банка, складывающийся из субъективного мнения респондентов. Это также подтверждается тем, что волатильность ставки процента составляет несколько процентов, а колебания надежности банка в понимании респондентов составляют от 0 до 100%.

3. Оценка надежности банка складывается из комплекса критериев, индивидуальных для каждого из респондентов. В данном исследовании проведена попытка определить, какие факторы влияют на оценку надежности банка клиентом. В то же время существенно более низкие оценки респондентов по 4 несуществующим банкам относительно 16 существующих могут свидетельствовать о том, что оценка надежности банка является следствием

осведомленности о его деятельности из любых источников: маркетинговая кампания, СМИ, мнение экспертов.

Таким образом, результаты исследования приводят к обоснованию использования инновационного нейротехнологического подхода в практике продвижения банковских продуктов и обозначают основные направления его применения. Отличием банковского депозита от иных товаров является то, что результатом является увеличение благосостояния клиента. Выбор банковского депозита в теории основывается на выборе оптимальных условий, при которых итоговая величина благосостояния клиента максимизируется. В то же время при выборе банковского вклада потребители допускают ряд мыслительных искажений, к примеру, изменение приоритетов выбора банка от объективных к субъективным факторам. Значимость нейротехнологического подхода при построении маркетинговой кампании основывается на том, что нейромаркетинговые инструменты позволяют усовершенствовать рекламную кампанию банка, дизайн офиса, оформление бренда или используемых электронных платформ с целью воздействия на субъективные приоритеты выбора банка.

Список литературы

1. Zaltman, Gerald How Customers Think: Essential Insights into the Mind of the Market 384, (February, 2003)
2. University of Oxford. «Neuromarketing helps illuminate how we choose what we put in our shopping basket.» ScienceDaily. ScienceDaily, 10 May 2011. [URL: www.sciencedaily.com/releases/2011/05/110510155852.htm]
3. Molchanov N. N., Korableva O. N., Muraveva O. S., Galay N.I. Neuromarketing as an Innovative Approach to Market Research of Consumer Behavior Proceedings of the 29th International Business Information Management Association Conference «Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020: From Regional Development Sustainability to Global Economic Growth», 2017 pp. 2489-
4. URL:[<https://www.esomar.org/about-esomar.php>] // (30.03.2020) - The essential organization for encouraging, advancing and elevating market research worldwide.

МАРКЕТИНГ ВРАЖЕНЬ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ

**Гончар Лілія Олександрівна
(Honchar Liliia),**

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

**Кривобок Анастасія Олександрівна
(Kryvobok Anastasiia),**

студентка III курсу
за освітньою програмою «Готельно-ресторанна справа»
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

На сучасному етапі розвитку сфери гостинності галузь ресторанного бізнесу представлена великою кількістю закладів, що призводить до високого рівня конкуренції у цьому сегменті ринку. Маркетинг вражень дозволяє визначити враження як найбільшу споживчу цінність та розглядати його створення спільно зі споживачем як головне завдання для реалізації послуги харчування.

Маркетинг вражень має велике значення як для індустрії гостинності цілому, так і для підприємств харчування зокрема, оскільки дані сфери орієнтуються більшою мірою на враження, отримані гостем від відвідування підприємства. У сучасних умовах головною метою відвідування ресторану або іншого підприємства харчування стає не стільки придбання продуктів харчування, скільки отримання вражень. Крім того, саме в індустрії харчування найбільш складним є не виробництво, а збут продукції, що змушує підприємства, що працюють на даному ринку, шукати нові способи просування послуг, одним з яких є маркетинг вражень.

Важливо відзначити, що в області застосування маркетингу вражень в сфері підприємств харчування, велика увага приділяється підготовці персоналу, отримання ним навичок, що дозволяють здійснювати комунікацію з клієнтами.

Значимість маркетингу вражень саме для ресторанного бізнесу обумовлена тим, що до моменту безпосереднього споживання клієнт не може побачити і випробувати товар. Коли гість покидає ресторан, у нього залишаються тільки нові враження. Іншими словами, залишаються спогади про рівень сервісу, якими він може поділитися з іншими.

Ресторатори змушені направляти свої зусилля на створення вражень, привабливих для клієнтів. Ці знання допоможуть їм краще усвідомлювати потреби гостей при створенні і просуванні свого продукту та виділення цільових сегментів аудиторії.

Дослідження в області маркетингу вражень згадуються в роботах багатьох авторів, наприклад, Джозефа Пайна, у книзі «Економіка вражень. Як

перетворити покупку в захоплюючу дію» осмислює зміст концепції економіки вражень, також розглядає вплив маркетингу вражень на управління продуктом. Також основні поняття маркетингу вражень в своїх роботах розкривають такі автори, як Мозжухін Д.А., Федорова В.А. та ін. Використання маркетингу вражень саме в індустрії туризму і гостинності розкривають в своїх роботах Хаванова Н.В. і Кривошеєва Т.М.

У сьогоднішній багатій підприємств усвідомили, що звичайні елементи маркетингу не здатні залучити багато споживачів. Прагнення привернути увагу стає все складнішим процесом, адже ресторанне підприємство обов'язково повинно виділятися серед конкурентів для залучення людей, а, отже, і збільшення прибутку. Все більший сегмент рестораторів визнають важливість вражень та емоцій від споживачів. Авторська цікава задумка щодо інтер'єру ресторану також значно впливає на загальне уявлення людини.

В даний час відбувається становлення епохи «економіки вражень», коли люди прагнуть купувати речі психологічно їм близькі. Таким чином, маркетинг вражень, в першу чергу, націлений на звернення до почуттів та емоцій споживачів. Отже, його головне завдання полягає у формуванні переживань клієнта, що може включати в себе формування позитивного ставлення до підприємства, закінчуючи емоціями гордості і радості відносно закладу. Метою маркетингу вражень є виявлення потенційних споживачів, які можуть бути зацікавлені в послугах, які надає підприємство харчування. Крім того прикладом в даному випадку може служити екскурсія закладом, що дозволяє ознайомитись з процесом виробництва товарів або надання послуг.

Успішне застосування маркетингу вражень призводить до підвищення впізнаваності бренду підприємства серед цільової аудиторії. У споживачів, які вже випробували ті чи інші послуги, буде складатися позитивне враження, яке вони, в свою чергу, будуть передавати родичам, друзям, знайомим, реалізуючи, так званий, принцип «сарафанного радіо». При цьому важливо відзначити, що «яскравість» вражень, отриманих клієнтом, під час знайомства з послугою, буде прямо пропорційна бажанням клієнта ділитися враженням з іншими представниками цільового ринку. На підставі цього, можна зробити висновок, що стандартна реклама часто може бути недостатньо ефективною в порівнянні з застосуванням маркетингу вражень.

В ресторанному бізнесі маркетинг вражень використовується для побудови відносин з клієнтами; підвищення обізнаності потенційних клієнтів про пропозиції товарів і послуг; підвищення лояльності споживачів; формування у клієнта позитивних спогадів, пов'язаних з брендом підприємства; стимулювання позитивного «сарафанного радіо»; розширення цільової аудиторії тощо.

На підставі всього вищесказаного можна зробити висновок про те, що враження повинні як мати цінність для конкретного клієнта, так і носити позитивний характер, що дозволяє виробникові товарів або послуг досягти збудження клієнта, яке призведе до бажаних позитивних результатів, до яких можна віднести знайомство з брендом, подальше завоювання лояльності клієнта і т.д.

При створенні продукту-враження виникає принцип асиметричності: для створення бажаного враження потрібно багато зусиль, для руйнування досить маленької невідповідності або помилки. Адже для створення повноцінного враження про продукт або послугу потрібен цілий комплекс послідовних зусиль, а для руйнування досить однієї помилки або невірної деталі. Більш того, погане обслуговування не тільки не призводить до створення бажаного позитивного враження, але і дуже швидко створює несприятливе враження.

Маркетинг вражень має велике значення для індустрії підприємств харчування, так як саме ця сфера формує і продає враження. В індустрії харчування маркетинг вражень проявляється через вдосконалення продукту в плані викликання у клієнта вражень, пошуку і розуміння потреб клієнта в отриманні вражень, вдосконалення комплексу маркетингових комунікацій з клієнтом, а також побудова системи менеджменту, що орієнтується на формування та підтримку позитивних вражень у споживача. Крім того, розвиток потреб призвело до виникнення такої споживчої цінності, як враження, що в даний час активно проявляється на ринку послуг харчування. Сьогодні споживач бажає отримати, перш за все, позитивне індивідуальне враження від кожного відвідування ресторану або кафе, що змушує підприємства змінювати підхід до організації послуг харчування. Підприємства харчування, в умовах зміни попиту саме на нові враження, змушені шукати нові інструменти маркетингу. Що призводить до активного використання маркетингу вражень на ринку послуг харчування.

IMPROVING THE QUALITY OF VISUALIZATION IN DENTISTRY WITH THE ULTRAVIOLET LIGHT

Луцкая Ирина Константиновна,

доктор медицинских наук, профессор кафедры терапевтической стоматологии
Белорусской медицинской академии последипломного образования,

Irina Lutskaya,

the professor of Belarusian Medical Academy of Post-Graduate Education, Minsk

Лопатин Олег Александрович,

старший преподаватель кафедры терапевтической стоматологии, Белорусская
медицинская академия последипломного образования,

Oleg Lopatin,

the assistant of Belarusian Medical Academy of Post-Graduate Education, Minsk

Introduction: We developed an ultraviolet flashlight, which reduces the undesirable exposure of the patient and operator and allows for examination in hard-to-reach areas of the oral cavity.

Aim: The aim of this study is to improve the quality of visualization in dentistry with the help of a flashlight of ultraviolet domestic production.

Materials and methods: The object of the study was 270 teeth in 20 patients. To determine the fluorescence used a domestic flashlight ultraviolet. To study the intensity of fluorescence under the influence of ultraviolet radiation, samples of 29 composite materials were inspected (Fig. 1).

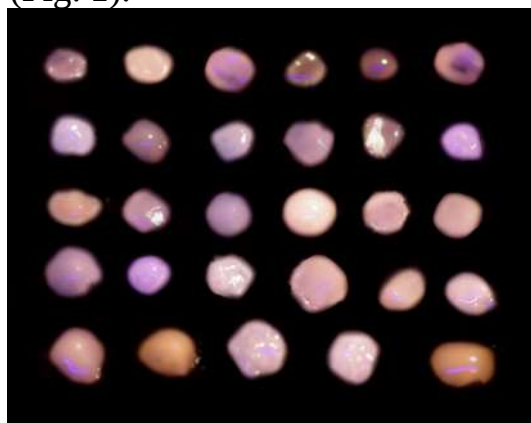

Figure 1 - Fluorescence of composite materials under ultraviolet illumination

Results: The study showed that the fluorescence of tooth tissues and restoration was consistent only in 39.6% of cases. Half of the restorations fluoresce less intensively than dental tissues. The fluorescence intensity of 28% of the fillings is higher than that of the corresponding tooth.

Conclusions: As a result of clinical trials, a dental ultraviolet flashlight was developed (Fig. 2). A small angle of dispersion of ultraviolet radiation makes it

possible to obtain a safe size of a light spot of small diameter limited by restoration and the tooth to be examined.

Figure 2 – The ultraviolet flashlight

The use of a dental ultraviolet flashlight made it possible to identify dental filling materials with varying degrees of fluorescence.

Using of the ultraviolet flashlight in the clinic showed a discrepancy between the fluorescence of the filling and the tooth in 78.0% of cases. The individual control of the material fluorescence is required before a tooth feeling. The identity of the material, applied on healthy enamel, can be determined at the diagnostic stage before the feeling, using the ultraviolet flashlight.

REFERENCES

1. Meller, C. Fluorescence of composite resins: A comparison among properties of commercial shades / C. Meller, C. Klein // Dent Mater J. – 2015. - №34 (6). - P. 754-765.
2. Ruan, D. Application of digital photography in color matching of porcelain restoration in special color teeth / D. Ruan, C. Wu, D. Zhang // Shanghai Kou Qiang Yi Xue. – 2010. - № 19(1). – P. 19-22.
3. Устройство для выявления флюоресценции материала для пломбирования и протезирования зубов № 9393 Респ. Беларусь, МПК: А61N 5/00, И.А. Мудрова, О.А.Лопатин, С.К. Михайленко, А.А. Бурая; заявитель Открытое акционерное общество «Медицинская инициатива». - № u20121171; заявл. 28.12.2012; опубл. 30.08.2013 // Афіцыйны бюл. / Нац. Цэнтр інтэлектуал. уласнасці. – 2013. – №4. – С. 200.
4. Фонарик ультрафиолетовый для применения в стоматологии №2727 Респ. Беларусь, МКПО: (9) 26-02; 24-01, И.А. Мудрова, О.А.Лопатин, С.К. Михайленко, А.А. Бурая; заявитель Открытое акционерное общество «Медицинская инициатива». - № f20120290; заявл. 13.11.2013; опубл. 30.06.2013 // Афіцыйны бюл. / Нац. Цэнтр інтэлектуал. уласнасці. – 2013. – № 3. – С. 243.
5. Луцкая, И. К. Использование оптических приборов в терапевтической стоматологии / И.К. Луцкая, О.А. Лопатин, С.Р. Тихоновецкая // Здравоохранение – 2014.- №6.- С. 51-55.

MICROELEMENTOSIS AS AN ACTUAL CLINICAL AND HYGIENICAL PROBLEM

Onul Natalia Mykhailivna

Doctor of medical sciences, Professor,
Professor of Department of Hygiene, Ecology
and Occupational safety of the
Dnipro State Medical University

Introduction. The stability of the chemical composition of the organism is one of the important conditions for its normal functioning, and therefore the microelement imbalance caused by the influence of a complex of factors leads to a wide range of health disorders.

Today the microelementosis problem among population comes to the fore among current and pending issues of medicine, whereas the detection and assessment of micronutrient status disorders, its further correction is a promising area of preventive medicine, will scientifically substantiate the decisions of a number of theoretical and, in particular, practical problems, to improve the level of health of the individual and the population as a whole.

Therefore, **the aim of the study** was to determine the peculiarities of microelement status of the population of the industrial region, its territorial, age and gender features.

Materials and methods. Ecological and hygiene studies were conducted in the conditions of one of the most technogenically polluted industrial regions of Ukraine – Dnipropetrovsk Oblast. To assess the trace element status of men, women, and children the lead, cadmium, copper, and zinc content in blood, serum, urine, ejaculate, hair, teeth by inversion voltammetry and atomic absorption spectrometry methods were investigated.

Results and their discussion. It is revealed that, despite the relatively low content of heavy metals in the environment, their complex effect is formed by a pronounced imbalance of essential and toxic trace elements in the body of urban residents. Herewith polymicroelementosis are common among 28.0-47.5% of men and 24,7-86,4% of women.

Against the background of identical tendencies concerning the excessive content of toxic metals in biosubstrates – 1.2-8.5 times in comparison with the existing norms and data of the control city, revealed sexually-induced specificity of zinc deficiency in men, copper – in women. At the same time in the body of adults and, especially, children, the content of key trace elements - zinc, copper and selenium in general is sharply reduced by 18.2-50.9%, which indicates a pronounced deficiency. Combined deficiency of both zinc and copper was detected in pregnant women, 1.2-2.0 times compared with the physiological optimum, which indicates the development of gestational microelementosis in this population.

Worrying is the fact that the content of toxic metals in the biosubstrates of urban residents not only exceeds existing standards, but is at a level that poses a potential threat to the health and normal development of the body, especially children, the

content of xenobiotics in which 1.6-8.3 times higher existing standards.

Conclusion. Determined territorial, age and sex features of the microelementosis development in the population of the industrial region, which serves as the basis for the development of a set of preventive measures for the normalization of the trace element status of the organism.

REFERENCES

1. Beletskaya E.N., Onul N.M. Ecological-hygienic assessment of the anthropogenic load of the environment as a risk factor for the health of the population of the Dnipropetrovsk region. Dnepropetrovsk: Aktsent PP. 2016:140.
2. Biletska, E.M., Onul, N.M., Holovkova, T.A., Gorbuntsov, V.V. Current tendencies in the nutrition of women and pregnant women of industrial region of Ukraine and their influence on microelements supply. *Wiadomości Lekarskie*. 2018; LXXI, 4: 843-848.
3. Flora, G., Gupta, D., Tiwari, A. Toxicity of lead: A review with recent updates. *Interdiscip. Toxicol.* 2012;5(2):47-58.
4. Freire, C., Amaya, E., Gil, F., et al.. Placental metal concentrations and birth outcomes: the environment and childhood (INMA) project. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*. 2019:468-478.
5. Rahman, M.M., Hossain, K.F.B., Bani, S., et al. Selenium and zinc protections against metal-(loids)-induced toxicity and disease manifestations: A review. *Ecotoxicology and Environmental Safety*. 2019;168:146-163.
6. Reza, B., Ali, N., Azhdar, H., et al. Effects of low-level lead exposure on blood pressure and function of the rat isolated heart. *Indian J. Pharmacol.* 2009;40(2): 69-72.
7. Vrijheid, M., Casas, M., Gascon, M., et al. Environmental pollutants and child health – A review of recent concerns. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*. 2016; 219(4–5): 331-342

ДІАГНОСТИЧНА ЦІННІСТЬ ТЕСТ-СИСТЕМИ “DIA-HIV-AG/AB”

Трохимчук Тетяна Юріївна,

кандидат біологічних наук,
завідувач відділом виробничого контролю
ПрАТ «НВК «Діапроф-Мед», Україна

За темпами розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу Україна посідає одне з перших місць серед країн Європи і це потребує впровадження нових засобів ранньої діагностики, лікування і пропаганди здорового способу життя для запобігання подальшого поширенню хвороби. На сьогодні для діагностики ВІЛ-інфекції використовуються різні методи, що спрямовані на виявлення антигену чи специфічних до даного антигену антитіл в досліджуваних зразках. Найбільш поширеним є імуноферментний аналіз (ІФА), який використовується і для скринінгу, і для підтвердження діагнозу ВІЛ-інфекції.

Матеріали досліджень:

В роботі використані слідуєчи стандарти: 1-ий Інтернаціональний референтний реагент ВІЛ-р24 антиген (NIBSC, Англія); контрольний зразок ВІЛ1 антиген р24 (ABI, США); 1-а Інтернаціональна референтна панель 02/210 для виявлення анти-ВІЛ (NIBSC, Англія); «Стандарт АГ(+) ВІЛ-1 р24 МБА» (ТОВ „Медбіоальянс”, Україна); «Стандарт АТ(+) ВІЛ-1 МБА» (ТОВ «Медбіоальянс», Україна); «Стандарт АТ(+) ВІЛ-2 МБА» (ТОВ «Медбіоальянс», Україна); Стандартна панель сироваток «СПП-ВІЛ1/2» (ПрАТ “НВК“Діапроф-Мед”).

Сироватки крові: 431 зразок від пацієнтів з ВІЛ-інфекцією з клініки ДУ "Інституту епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського" НАМНУ; позитивні сироватки на ВІЛ (1200 зразків) отримано з обласних центрів СНІДу; хибно-позитивні до ВІЛ сироватки (ХПС) від осіб, хворих на різні захворювання та вагітних (500 зразків), що надійшли з обласних центрів СНІДу України; сироватки від хворих на цукровий діабет отримано з клініки ДУ "Інституту ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка" НАМНУ; негативні на АТ до ВІЛ сироватки (донорські) отримані з Київської міської станції переливання крові і "Інституту гематології і трансфузіології" НАМНУ (5220 зразків).

Тест-система “DIA-HIV-Ag/Ab” сконструйована в форматі «сандвіч» варіанту твердофазного імуноферментного аналізу з використанням біотин-стрептавідинової ампліфікації специфічного сигналу. Тест-система має державну реєстрацію та отримала CE (Conformité Européenne) маркування згідно з нормативами Європейського Союзу.

Встановлено показники чутливості і специфічності даної імуноферментної тест-системи “DIA-HIV-Ag/Ab”. Аналітична чутливість тест-системи “DIA-HIV Ag/Ab” за міжнародним стандартом NIBSC склала 1 МО/мл, а за стандартом ABI

(США) становила 2,5 пг/мл. При виявленні ВІЛ-інфекції в групі хворих з різними субтипами ВІЛ (міжнародна стандартна панель 02/210 NIBSC) була продемонстрована 100% чутливість. Перевірку діагностичних характеристик здійснювали на панелях сироваток «Стандарт АГ(+) ВІЛ-1 МБА», яка містить сироватки з різною концентрацією антигену р24 ВІЛ-1, «Стандарт АТ(+) ВІЛ-1 МБА», що містить сироватки з різною концентрацією антитіл до ВІЛ-1 і «Стандарт АТ(+) ВІЛ-2 МБА», яка містить сироватки з різною концентрацією антитіл до ВІЛ-2. Аналітична чутливість тест-системи по виявленню антигену р24 склала 20 пг/мл. Всі зразки панелі „Стандарт АТ(+) ВІЛ-1 МБА” та „Стандарт АТ(+) ВІЛ-2 МБА” тест-система “DIA-HIV-Ag/Ab” виявляла як позитивні з високим значеннями ОГ/ГЗ. **Клінічні випробування** тест-системи “DIA-HIV-Ag/Ab” перевіряли на зразках з клініки ДУ “Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського” НАМНУ. Дослідження групи хворих (364 сироватки крові) з підтвердженим діагнозом ВІЛ-1 на 2-4 стадії захворювання показало, що всі зразки були позитивними і чутливість тест-системи склала 100%. При виявленні ВІЛ-інфекції (10 сироваток крові) з низькою концентрацією специфічних антитіл тест-системи “DIA-HIV-Ag/Ab” та “Genscreen-ULTRA-HIV-Ag/Ab” (BioRad, Франція) виявили позитивними всі 10 сироваток. Дослідження 23 сироватки крові хворих, у яких ВІЛ поєднувався з туберкульозом показало, що всі сироватки виявлялись з високим коефіцієнтом позитивності. 34 клінічних зразки, в яких був присутній антиген р24 ВІЛ-1 (наявність антигену р24 було підтверджено в тест-системі “DIA-HIV-p24” (ПрАТ “НБК“Діапроф-Мед”, Україна) всі зразки виявлялися як позитивні. При дослідженні 1200 сироваток від ВІЛ-інфікованих з обласних центрів СНІДу України (клінічні зразки від осіб з підтвердженим діагнозом ВІЛ-інфекція) виявлення позитивних зразків склало 100%. Параметр специфічності тест-системи “DIA-HIV-Ag/Ab” при дослідженні сироваток крові з потенційною крос-реактивністю склав 97,5%, при дослідженні сироваток крові, що містять інтерферентні чинники склав 98,1%. При тестуванні негативних на антитіла та антиген до ВІЛ1/2 сироваток (донорських), отриманих з обласних станцій переливання крові (5220 зразків) тест-система показала специфічність 99,65%.

Рання діагностика ВІЛ-інфекції забезпечує своєчасність терапії хворого і розгортання профілактичних засобів для попередження передачі вірусу від інфікованої до здорової людини, психологічну підтримку та соціальну реабілітацію. Широке впровадження даної тест-системи в лабораторну практику клінічних закладів сприятиме застосовуванню новітніх алгоритмів ранньої діагностики ВІЛ1/2.

EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITIES AS AN EFFECTIVE METHOD OF TEACHING ENGLISH

Andriy Stepanov

Senior teacher

Lviv University of Trade and Economics

The changes taking place in the modern society and, in particular, in the field of higher education, require a transition from the knowledge-oriented paradigm of education to the competence-oriented one. The paradigm shift presupposes that the students should become direct participants in the educational process, where preference is given to creativity, competition, ability to express their point of view and defend it reasonably [1: 97]. Therefore, university teachers of English face the main task: using the unlimited possibilities of the foreign language to find new, non-traditional pedagogical forms and methods that make it possible to intensify the learning process, to interest the students and to develop such professional skills that will be in demand in their future professional activities [2].

To this purpose a series of various educational events under a common title of Days of Foreign Languages have been held at Lviv University of Trade and Economics [3]. The activities were devoted to the 205th anniversary of the University. Taking into consideration the lockdown limitations and the constantly changing epidemic situation in the current year, online and face-to-face formats have been used.

Excursions, conferences, webinars, didactic games, presentation contests, video club and discussion club meetings are effective forms of teaching English. The above successfully complement other forms and means of teaching, and not only help to solve many specific problems of education, but also play an important role in the formation of linguistic, regional and communicative competencies. The activities are also called to form a stable motivation for learning the foreign language, and prepare the students for creative and productive professional work. Examples of possible undertakings highly contributing to the process of teaching English as a foreign language and their description are given below.

During the Days of Foreign Languages, the second- and third-year students majoring in International Economic Relations took a guided virtual tour of the Science Museum (London), which is one of the most popular cultural institutions in the British capital, attracting more than three million visitors each year. The students with a special interest got acquainted with the objects of the exhibition “How Tools Shaped Our World” and learned about the history of labour, their evolution and significance for the economic development of individual peoples and world society as a whole. After the online visit, a discussion in English followed on the topic “Great Ideas, Technologies, Innovation and Economic Development”. No less impressive was the exhibition dedicated to the history of money “Coins and Images”. The nature of coins, inscriptions

and images on them provide an opportunity to better understand the economic history of society, to trace the increase or decrease of emissions, the changes in the weight system, the introduction of new metals and so on. The pedagogical effect of the event is successful, when new information arouses interest, encourages reflection and encourages to express one's own opinions. To this purpose, after the excursion, there was a discussion on the problematic topic of the role of money in human life: "Money is only a tool. It will take you wherever you wish, but it will not replace you as the driver (Ayn Rand)".

Another pedagogical event at Lviv University of Trade and Economics was the presentations contest "A Way to Success", which involved the first-year students majoring in Finance, Banking and Insurance. Particular attention was paid to the novelty and relevance of the content of presentations, the originality of style and methods of presentation, the effectiveness of the content, the quality of design, aesthetics of computer animation, video and audio effects and other didactic tools. The participants not only demonstrated excellent abilities to create multimedia presentations with an impressive set of slides and special effects, but also expressed in English interesting ideas concerning their own understanding of the concept of "success" and the means and methods of achieving success in the modern world. An integral part of the interactive lesson was the "Q&A" stage, which allowed to engage the whole audience in the discussion and activate the communication skills of the students. The format of the competition contributed to the manifestation of the competitive spirit of the participants on the way to their own success.

Gamification of the educational process, application of interactive game methods in the classroom with the use of computer technology allows teachers to diversify learning, arouses curiosity and helps to increase the motivation of students to learn English. Thus, second-year students majoring in Computer Science played an educational computer online game "The Grammar of Doom". It is an exciting and engaging adventure game that tests speaking skills and ability to use English grammar correctly. The entertaining nature of the game, in which the students can find familiar images and ideas from popular culture, makes the explanation of grammatical material interesting and easier to understand. During the game, each participant feels like an adventurer trying to find a secret of a mystical temple by passing through a number of rooms, opening secret doors, overcoming obstacles, finding keys. To reach the appropriate level in the game, the students need to demonstrate knowledge of English grammar and vocabulary.

One of the effective and exciting ways to improve the listening skills and significantly replenish the vocabulary is to watch videos in the original language. During the English Video Club meetings, the second-year students majoring in Economics and in Finance, Banking and Insurance watched in English a documentary "Enron. The Smartest Guys in the Room" and a biographical drama "Billionaire Boys Club". The films are inspired by real events and contain a considerable selection of general economic and financial terminology, which will certainly be useful for future professionals. In addition, topics close to the speciality are of professional interest and immerse in the subtleties of business transactions, investment decisions, and stock trading. The key point of the video club meeting was the discussion: "Beyond Ambition

and Greed, Do Financial Goals Have Limits?”, which gave the participants an opportunity to demonstrate acquired communication skills and express original ideas on business ethics.

To conclude, extracurricular educational activities are an efficient pedagogical form of teaching English as a foreign language making the educational process entertaining, contributing to the development of students’ creative potential, enhancing their cognitive interest and, beyond doubt, increasing motivation for learning English.

References

1. Egorova O. S. Pedagogical means of increasing motivation to learn a foreign language / O. S. Egorova, I. I. Khruleva. Yaroslavl Pedagogical Bulletin. Vol. II. Psychological sciences: a scientific journal, 2015. No. 3. Pp. 93–98.
2. Zvereva E. The didactic role of holiday events as an important component in the process of teaching a foreign language / Ekaterina Zvereva, Kamo P. Chilingaryan // Proceedings of INTCESS 2020- 7th International Conference on Education and Social Sciences. 20-22 January, 2020 - DUBAI (UAE). – [Electronic resource]. – Access code: <https://www.researchgate.net/publication/338913239>
3. Львівський торговельно-економічний університет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lute.lviv.ua/universitet/novini/>

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE SPEECH COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

Beikutova A.M.

m.a.,

lecturer of Kazakh National Agrarian Research University

Zakirova M.E.

m.a.,

lecturer of Kazakh National Agrarian Research University

For the development of speech competence of students of non-linguistic specialties, the main element of the work will be the mastery of new types of activities: educational research, search, creative. The actual knowledge that students acquire in the first year of study will be the result of working on creative tasks and exercises organized in a system that gives an effective result. With the development of such activities, students will develop a system of their own values. When students learn various types of activities, through educational activities and proper organization, as well as the correct selection of the content of education, the primary self-determination of the student takes place, which will form the perspective of his further educational activities. Activity as a category of development of speech competence in teaching is the meaning-forming part of the entire learning process.

The formation of students' speech and communication competence in the educational process is correlated with the main goal of the educational system – the development of the individual in the unity of his professional, intellectual, emotional and volitional growth, as well as the formation of such personal qualities as responsibility, tolerance, citizenship through the content of education. The activity component of the content of education in the development of speech competence is expressed in the fact that the content of training is an activity in connection with the solution of a problem, that is, the content of learning. The educational process is:

1. creative interaction between the teacher and the student,
2. solving communication problems and tasks.

In order to ensure the comprehensive development and assimilation of foreign language students, during the educational process it is necessary to organize their active participation in a variety of activities and gradually expanding relationships – from relationships in a group and to involvement in socio-political, professional life.

Interaction in this case is a way of being, communication and a way of acting is the solution of problems. In the interaction of "teacher-student", "student-student", the main role belongs to the one who understands and accepts another opinion, another person, other relationships and facts of existence. Understanding directs to the performance of a certain activity, in which all the student's attention is drawn to the problem, to the solution of certain communicative tasks. A communication problem is

a problem that requires meeting the urgent need of a student to solve a professional problem through the language being studied. The solution of a communicative task requires the formation of a need, which in the future needs to be implemented in practice. The student fulfills this need himself or turns to the help of other members of the group, thereby entering into an act of communication with himself or with others. For the purpose of organizing educational activities, mainly cognitive tasks are used, which are realized by students as a need for assimilation of knowledge and their systematization. In educational activities, cognitive tasks act as units of the educational process. According to D. B. Elkonin, "the main difference between an educational task and any other tasks is that its goal and result consist in changing the acting subject itself, and not in changing the subjects with which the subject acts" [1].

The highest degree of problemativeness is inherent in such an educational task, in which the student: 1. formulates the problem by himself; 2. finds its solution by himself; 3. solves the problem itself; 4. self-checks the correctness of this solution [1].

Thus, the solution of cognitive learning tasks becomes an independent search activity, and the activity principle of self-learning correlates with the tendency of this activity to focus on the individual, who should develop as a result of the implementation of this activity. The competence-based approach to teaching a foreign language by students of non-linguistic specialties means that the center of learning is the student's personality with its interests, motives and needs, and the condition for self-realization of the individual is the activity that forms the experience of the teacher and ensures his personal growth. As L. S. Vygotsky writes "the process should be based on the personal activity of the student...the scientific school is certainly a "school of action". Our actions and movements are our teachers " [2; 124]. Therefore, the competence approach is defined as one of the system-forming factors of modernization of the content of foreign language education for students of non-linguistic specialties

In order to master a language, you have to pay attention to your own speech, as well as the context in which this speech manifests itself, i.e. the student must strive to understand what he hears and try to express the desires and intentions that he has through the language being studied. This is how internal structures are formed that are able to assimilate and correlate linguistic and non-linguistic data, as well as to implement the speaker's intentions in the form of an oral statement. The emergence of new and complex communication structures leads to the emergence of new means of expressing thoughts, intentions of students through these structures, which in turn open up new opportunities for expressing new intentions.

Teaching a foreign language to students of non-linguistic specialties is based on the following fundamental methodological principles:

1) The cognitive principle-formulated by L. G. Sayakhova [3] and the creation of a new point of view in a person's worldview as a result of learning another language, since language as a sign system transmits information about the world, is associated with the processing of this information.

2) The principle of cognitive interpretation-reflects the specifics of the organization of the distribution of the selected cognitive features by the structural macro-components of the concept. This allows you to visualize what types of information prevail in the content and what their relationship with each other is.

3) The principle of cognitive modeling in the language of perception of a phenomenon. According to this principle, we distinguish orientations in modeling: a) by the results of the action; b) by the process of action; c) by the object. Such modeling develops the ability of learning subjects to overcome difficulties independently.

4) The principle of polyfunctionality in the exercise – reflects the specifics of the organization of the educational process. Polyfunctionality of exercises means simultaneous and parallel mastery of language material and speech activity. The exercises simultaneously solve several tasks presented in a certain hierarchical sequence for each stage of the lesson.

5) The principle of concentration in the organization of educational material - the volume of educational material and its distribution in the lesson. The increase in the volume of educational information, due to the thematic selection of texts, explains the need for concentration of educational material, which in turn has an activating effect on cognitive processes. The learner enters a more active mode of activity, showing their creative abilities, such as the ability to memorize large amounts of information without special memorization.

Thus, the model of the formation of language competence of students of non-linguistic specialties in foreign language lessons is determined by:

a) the development of the motivational base of training, the main components of which are: personal-psychological, substantive, procedural; b) the development and involvement of students in active learning activities in the process of mastering the language picture of the world.

LITERATURE

1. Elkonin D. B. Psychology of teaching a junior school student [Text] / D. B. Elkonin.: New in life, science, technology. Ser. "Pedagogy and psychology". No. 10. - M.: Znanie, 1074. - 64 p.

2. Vygotsky L. S. Pedagogical psychology [Text] / L. S. Vygotsky. - M.: Pedagogika-Press. 1996.

3. Sayakhova L. G. Lingvokulturologicheskaya kontseptsiya obucheniya russkomu yazyku [The linguistic concept of teaching the Russian language]. Linguodidactics. Lexicography / Edited by V. V. Vorobyov, L. G. Sayakhova. - Ufa, 2001. - pp. 67-83.

ПЕДАГОГІЧНІ РАДИ ЯК ФОРМА РОБОТИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ З ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ

Ворощук Оксана Дмитрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника Україна

В період оновлення системи освіти в Україні великого значення набувають пошуки нових механізмів взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Однією з найпоширеніших форм роботи менеджерів освіти з колективом є проведення нарад. Нарада - форма організації спільної діяльності працівників, яких керівник збирає для обговорення того чи іншого питання, вироблення та прийняття управлінського рішення.

До питання проведення педрад у наукових розвідках зверталися В. Сластенін, І. Ісаєв, М. Мармаза, Я. Тарабанова та ін.. Метою нашої статті є розглянути класифікації нарад задля успішного впровадження в управлінський процес навчального закладу.

Існує різна класифікація нарад. Так, за метою проведення наради поділяють на навчальну, інформаційну, роз'яснювальну (інструктивну), проблемну; за способом проведення – автократичну, дискусійну, оперативну (її види: п'ятихвилинка, «летючка», диспетчерська); за системністю проведення – заплановану і позапланову; за цільовими установками можна виокремити науково-педагогічні, психолого-педагогічні, тематичні, проблемні, настановчі, підсумкові, комбіновані.

Активні засідання проводяться у два етапи. На першому етапі застосовуються традиційні методи проведення засідання педагогічної ради, дотримується класична процедура, яка включає аналітичну доповідь, академічну лекцію. На другому етапі відбувається інтенсифікація через залучення всіх членів педагогічного колективу до обговорення питань. Ми пропонуємо розглянути елементи нетрадиційних форм: педрада консиліум, семінар-практикум, педрада конференція, педрада круглий стіл, педагогічний аукціон, методична панорама, педрада – ділова гра, педрада «мозковий штурм», педрада «ділова гра», педрада з елементами тренінгу», педагогічна дискусія, багатоступенева та багатоетапна педрада, педагогічно-методичний фестиваль, психолого-педагогічний ринг тощо.

Засідання педради у формі ділової гри є ігровим моделюванням, де в кожного учасника - певна роль. Ділова гра дозволяє педагогам розкритися, дає можливість удосконалюватися у професії, вчить активності. Педраду у формі ділової гри, як правило, поділяють на два етапи. Перший етап - вступна теоретична частина у формі лекції, аналітичної доповіді; далі визначається, актуалізується педагогічна проблема, формулюється загальна дидактична мета

гри. На другому етапі, відповідно до схеми ділової гри, учасники «програють ситуації». Тривалість гри залежить від її змісту й конкретних завдань. Наприкінці другого етапу підбиваються підсумки, формулюється рішення педагогічної ради.

Ще один різновид педагогічних рад, це - семінар-практикум. Проводиться як групове заняття для підвищення кваліфікації вчителів. На першому етапі розглядають підготовлені виступи науково-методичного або теоретико-практичного характеру з актуальних питань освітнього процесу. Другий етап передбачає курс практичних занять із висвітлених питань. У кінці другого етапу формулюється рішення педагогічної ради. У традиційну словесно - логічну структуру засідання включаються активні практично орієнтовані форми: відкритий урок чи захід, показ фрагментів уроків чи заходів, демонстрація відеоматеріалів, «продуктів» освітнього процесу (дидактичні матеріали, творчі, дослідницькі роботи учнів) і т. ін.

На першому етапі засідання педради у формі аукціону на розгляд виносяться різні педагогічні ідеї (технології, техніки, методи, форми, засоби) з певної педагогічної проблеми. Кожен із послідовників або авторів ідеї робить її рекламу, готує спеціальне повідомлення. На другому етапі вчителі «купують» ті ідеї, які, на їхній погляд, заслуговують уваги. Організаційний комітет (журі) підбиває підсумки, представляє педагогічну ідею, яка «заробила» більшу кількість балів. Далі формулюється рішення педагогічної ради. Аукціон заохочує ініціативу педагогів, їхню самостійність і творчість, спроби створити технологію вирішення педагогічної проблеми.

Педради у формі диспуту, дискусії (дебатів) передбачають, що кожен учитель (або більшість педагогів, які беруть участь у засіданні) висловить свою думку з якогось питання, познайомиться з думкою колег. Перший етап включає підготовлений у формі лекції або аналітичної доповіді виступ з актуальних питань освіти, після закінчення якої визначається, актуалізується педагогічна проблема для організації диспуту, дискусії (дебатів). Другий етап передбачає обговорення запропонованої проблеми за круглим столом і формулювання рішення педагогічної ради. Учасникам диспуту, дискусії, доцільно сісти обличчям до обличчя – так зручніше дискутувати, обстоювати свої погляди, виробляти загальну думку. Різновиди дискусії: круглий стіл, «філософський стіл» та ін.

Для ознайомлення з педагогічними інноваціями, для офіційного представлення нових освітніх програм, підручників, навчальних кабінетів, нового досвіду з певної педагогічної проблеми використовують педради у формі презентації. Мета презентації - привернути увагу до чого-небудь, познайомити з новим досвідом, дати йому суспільну оцінку. Під час презентації активно використовуються інформаційно-комунікаційні технології.

Основною методу розумового штурму є відокремити генерацію ідеї від її критики, а точніше відокремити мрійника від критика. Цей метод призначений для того, щоб вирішувати завдання, синтезувати рішення і вибирати найбільш необхідні. Метод розумового штурму - це спроба знайти рішення проблеми за допомогою стимулювання творчої активності. Він полягає в тому, щоб

згенерувати якомога більшу кількість варіантів вирішення проблеми, в тому числі і найнеймовірніших; дозволяє вийти за рамки стандартних рішень, які не призводять до бажаного результату.

Отож розглянуті форми проведення педагогічних рад обов'язково пов'язані з використанням інтерактивних методів. Саме вони перетворюють педраду в орган, який об'єднує менеджерів освіти, вчителів, батьків, учнів спільною турботою про сьогоднішнє і майбутнє шкільного життя, дозволяє відстоювати свою позицію, створює умови для підвищення педагогічної майстерності, змушує шукати недефективні форми роботи з дітьми, сприяє творчій співпраці на підставі особистісно орієнтованого навчання і виховання підростаючого покоління.

Визначена проблематика не вичерпується проведенням нами дослідженням. Потребують подальших розвідок питання все нових нетрадиційних форм проведення педрад, що має сприяти підвищенню ефективності роботи педколективу; розвивати творчість учасників освітнього процесу, ініціативу, винахідливість, самостійність; сприяти створенню дружного, працездатного педагогічного колективу, в якому кожен зможе відчувати себе відповідальним не за доручену йому роботу, а й за всю діяльність освітньої установи.

Список літератури

1. Мармаза О. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника./О. Мармаза. – Х.: Видавництво група «Основа», 2007. 448 с.
2. Інноваційні форми проведення педагогічних рад
<https://vseosvita.ua/library/innovacijni-formi-provedenna-pedagogicnih-rad-5665.html>

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НЕТВОРКІНГУ У ПІДПРИЄМЦІВ

Житник Ніна Василівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права
Західнодонбаський інститут Міжрегіональної
Академії управління персоналом, Україна

Абдулов Рінат Махмутович,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Західнодонбаський інститут Міжрегіональної
Академії управління персоналом, Україна

Ефективність і конкурентоспроможність малого бізнесу значною мірою залежить від особистості підприємця, який є ключовою фігурою економічного процесу. За висловлюванням науковців й практиків успіхи у підприємницькій діяльності є результатом не стільки матеріальних передумов, скільки «станом мислення, баченням світу, типом особи, її мотивацією та ідеологією» [2]. До переліку умінь, які є найважливішими у підприємницькій діяльності, дослідники відносять: уміння людини виробляти нові комерційні ідеї та оцінювати їх перспективність, відокремлювати факти від міфів, знаходити нестандартні рішення розв'язання проблем, виявляти готовність діяти в умовах невизначеності, встановлювати ділові контакти із партнерами, споживачами тощо [1; 2]. З'ясовано також, що перешкодами до успішної підприємницької діяльності виступають реальні та уявні психологічні бар'єри. Реальні бар'єри породжуються дійсно існуючими причинами, а уявні виникають через упередження самих підприємців під впливом свідомості мас й соціальних установок [2]. До таких бар'єрів дослідники відносять, зокрема, бар'єри комунікації, які пов'язані із проблемами встановлення контактів, обміну інформацією, організацією взаємодії та довірою в діловому спілкуванні.

З метою подолання цих бар'єрів та формування навичок нетворкінгу було включено в програму розвитку підприємницької компетентності тренінг «Нетворкінг в підприємництві».

Програма тренінгу побудована на засадах принципів навчання дорослих людей, зокрема: принцип опори на досвід, принцип мотивованості пізнавальної діяльності, принцип активного залучення слухачів-підприємців до управління навчальним процесом, принцип сприятливої атмосфери співпраці і взаємоповаги.

Мета тренінгу полягає в усвідомленні підприємцями важливості ділових контактів, формуванні умінь налагоджувати та підтримувати корисні зв'язки для

успішного ведення власної справи. Програма тренінгу складається з трьох блоків і розрахована на 12 академічних годин.

Завданням першої частини тренінгу є з'ясування підприємцями ролі нетворкінгу у веденні малого бізнесу, усвідомлення, що нетворкінг є ефективним маркетинговим інструментом, який при низьких витратах дозволяє знаходити нові канали збуту, формувати клієнтську базу, формувати партнерські відносини тощо. Важливим є також формування уявлення підприємців про те, що нетворкінг дозволяє обмінюватися досвідом, отримувати рекомендації, консультації, сприяє оновленню інформації про стан ринку, допомагає вирішувати проблеми в бізнесі [3].

Другий блок тренінгу присвячено технологіям встановлення бізнес-контактів. На цьому етапі завданням є формування у підприємців навичок знаходити та встановлювати корисні зв'язки в різних ситуаціях професійної діяльності, ділової активності та в особистому житті. В роботі з підприємцями значну увагу приділено формуванню комунікативних навичок, вмінню самопрезентації, володінню прийомами атракції, засвоєнню норм кодексу ділового спілкування тощо.

У третій частині тренінгу підприємцям пропонується з'ясувати, якими зв'язками вони вже володіють, проаналізувати ефективність використання та підтримки власних ділових контактів, обґрунтувати необхідність їх розширення та пошук шляхів вибудовування. Важливим є усвідомлення підприємцями ролі ділового спілкування, яке не тільки сприяє успішному веденню власної справи, а й виступає механізмом саморозвитку підприємця.

На всіх етапах тренінгу засвоєнню програми сприяло впровадження активних методів навчання: ситуаційних та імітаційних вправ, групових дискусій, елементів ділових ігор тощо. Саме широка залученість учасників тренінгу до пізнавальної діяльності з формування навичок нетворкінгу обумовила активність підприємців, підвищення їх мотивації на саморозвиток.

Таким чином, представлена й апробована програма тренінгу з формування навичок нетворкінгу націлена на розвиток підприємницької компетентності та психологічного ресурсу підприємця, які є важливими складовими успішної професійної діяльності.

Використана література

1. Іванюта С. М. Підприємництво та бізнес-культура. Навч. посіб. / С. М. Іванюта, В. Ф. Іванюта. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 288 с
2. Ложкін І. В. Економічна психологія: навч. посіб. / І. В. Ложкін, В. Л. Комаровська. – К.: ДП Вид. дім «Персонал», 2014. – 412 с.
3. Нетворгинг – как инструмент расширения бизнеса [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://business.damotvet.ru/marketing/22190.htm>

САМООСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кузьма-Качур Марія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет, Україна

Горват Маріанна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет, Україна

У сучасному постіндустріальному суспільстві проблема якості освіти набуває особливої актуальності. Серед чинників, які впливають на її якість є особистість педагога. До нього завжди висувались високі вимоги щодо професійної компетентності. Нові реалії сьогодення, пов'язані з прийняттям низки законодавчих актів (Концепції Нової української школи, Закону України «Про освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021р. та ін.), потребують таких педагогічних кадрів, які в повній мірі зможуть зреалізувати соціальний аспект освіти щодо формування особистості здобувача нової формації, учня покоління Альфа.

Сучасний учитель початкової школи поставлений перед необхідністю вирішувати низку педагогічних завдань: аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оціночно-інформаційних, корекційно-регулюючих. Для їх вирішення педагогу необхідно оволодіти вміннями аналізувати, прогнозувати, проектувати, розвивати. Оволодіти ними, удосконалювати свою майстерність педагог зможе лише за умови постійного самовдосконалення.

В «Українському педагогічному словнику» поняття «самоосвіта» трактується як «освіта, що набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі» [1, с. 296].

З огляду на зміст, самоосвітню діяльність вчителя можна розглядати як сукупність декількох «само»:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості в організації освітньої діяльності;
- самооблік – уміння брати до уваги наявність своїх педагогічних якостей;
- самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті та професійній сфері, усвідомлювати свої інтереси в процесі вибору домінуючих видів діяльності;

- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватності своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та освітню діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх професійних можливостей;
- самоконтроль – здатність контролювати свою професійну діяльність;
- саморозвиток – уміння організувати інтелектуальний розвиток як результат самоосвіти [2].

У педагогічній теорії та практиці виокремлено індивідуальну та колективні форми самоосвіти педагога.

Індивідуальна форма самоосвіти педагога передбачає:

- систематичне вивчення психолого-педагогічної та наукової літератури з метою вивчення педагогічного досвіду минулого та сучасного;
- безпосередню участь у роботі шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань як засобах професійної комунікації;
- дослідження окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням освітнього процесу початкової школи;
- підготовку доповідей, виступів, огляд педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.

Колективна форма самоосвіти педагога передбачає:

- відвідування і проведення відкритих уроків у процесі аналізу яких забезпечується цілеспрямованість та науковість обговорення, принципівість та доброзичливість у критичних зауваженнях, поєднання аналізу уроку з практичними рекомендаціями;
- взаємовідвідування як засіб збагачення методичного багажу як молодого вчителя, так і досвідченого колеги;
- методичні об'єднання вчителів початкових класів, що вивчають і втілюють досягнень теорії та передового досвіду в практику навчання конкретних здобувачів початкової освіти, обговорюють статті, доповіді, нової фахової літератури з найактуальніших питань навчання і виховання;
- педагогічні читання та семінари-практикуми на яких вчителі обговорюють результати впровадження нових технологій формування предметних компетентностей освітніх галузей початкової школи, демонструють результати своєї діяльності;
- в умовах впровадження Концепції Нової української школи актуальними стали «Школи передового досвіду». Кваліфіковані тренери окрім того, що демонструють результати впровадження інноваційних технологій навчання, проводять заняття з практичного оволодіння та вдосконалення вчителями сучасних методів навчання, набуття навичок педагогічного дослідження.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку освіти в Україні постійна самоосвіта вчителя все більше стає умовою успіху в професійній діяльності. Тільки за умови постійного самовдосконалення, підвищення свого фахового рівня вчитель може стати затребуваним на ринку праці як педагог ХХІ століття.

Список літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
2. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. – Херсон: РІПО, 2012. – 48 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: academy.ks.ua/view_news.php?id=125– назва з екрану (дата звернення 20.05.2021р).

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кулаковський Олександр Миколайович

аспірант кафедри

Креативної педагогіки і інтелектуальної власності

Української інженерно-педагогічної академії

Інноваційна діяльність є підґрунтям для розвитку усіх сфер суспільного життя. Її основою є створення об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення захисту прав суб'єктів у цій сфері. Професійна діяльність педагогів безпосередньо пов'язана зі створенням об'єктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у випускників педагогічних закладів вищої освіти. Вказане зумовлено змістом їх професійної діяльності, оскільки вона пов'язана зі створенням об'єктів інтелектуальної власності та необхідністю захисту прав на них, формуванням компетентності у здобувачів освіти, забезпеченням якості надання освітніх послуг, участь у правовідносинах, об'єктами яких є результати наукової (творчої) діяльності.

Відповідно до ст. 54 Закону України «Про освіту» [1], педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники мають право на розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання, що також є об'єктами інтелектуальної власності, впровадження яких потребує знань у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. До обов'язків вказаних працівників належить формування у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі та науковій діяльності; сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти та інші.

Таким чином, важливим компонентом інтегральної компетентності випускників педагогічних закладів вищої освіти є спроможність ефективно реалізовувати свої права інтелектуальної (творчої) діяльності, що відповідно є складовою їх інноваційної діяльності.

Як зазначає С. П. Мосов, «саме університети, за світовим досвідом, перебуваючи на передових позиціях у питаннях освітньої діяльності та науки, призначені для розвитку в студентів творчого мислення й формування в них здатності до інтелектуальної діяльності!» [2]. Складність формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у

випускників педагогічних закладів вищої освіти полягає у тому, що така компетентність носить багатоаспектний характер.

Як зазначають В. Лунячек та Н. Рубан, компетентніста модель учителя у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності формується на межі його правової, інноваційної, економічної та інших спеціальних компетентностей і дає змогу забезпечити охорону та захист його інтелектуальних напрацювань, управління ними й організацію відповідної роботи з контингентом учнів [3, с. 28]. На думку С. П. Мосова, крім особистої обдарованості творчій людині слід мати ще декілька обов'язкових якостей. Такими він вважає високий рівень освіти, культуру творчого мислення, наявність багажу міжпрофесійних знань, умінь і навиків, які прямо не належать до її професійних обов'язків [2].

Інноваційна діяльність є важливим аспектом діяльності майбутніх вчителів, що визначається нормами чинного законодавства, положеннями локальних актів, з урахуванням особливостей педагогічної діяльності. Компетентність у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності є важливою складовою компетентнісної моделі випускника педагогічного закладу вищої освіти. Її формування в процесі навчання забезпечить не тільки високу якість педагогічної діяльності, але й створить передумови для розвитку освітньої діяльності відповідно до вимог сьогодення.

Список літератури

1. Про освіту; Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення 21.05.2021)
2. Мосов С. П. Інтелектуальна власність у системі освіти і науки (на прикладі Черкаського державного технологічного університету) URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf (Дата звернення: 08.05.2021).
3. Лунячек В., Рубан Н. Компетентнісна модель працівника закладу загальної середньої освіти у сфері інтелектуальної власності / В. Лунячек, Н. Рубан // Нова педагогічна думка. – 2019. - №4(100). –С. 25-33

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ЗМІСТУ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Редько Валерій Григорович

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов доцільно розглядати з кількох позицій: а) цілей шкільної іншомовної освіти, взагалі, та на певному етапі (класі) навчання, зокрема, б) особливостей добору та організації змісту навчання іноземної мови, в) особливостей добору та використання методів, форм і засобів навчання відповідно до його умов, г) особливостей організації навчального процесу, д) особливостей об'єктів, форм і видів контролю навчальних досягнень учнів. Прокоментуємо ці характеристики.

Цілі шкільної іншомовної освіти. Основними ознаками цієї позиції є особливості цільовизначення, його спрямованість на практичне оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, а також на формування в учнів здатності розв'язувати власні освітні проблеми з використанням критичної рефлексії, що спрямовується на удосконалення іншомовних здібностей і мовленнєвого досвіду протягом життя відповідно до власних комунікативних потреб [1].

Особливості добору та організації змісту навчання іноземної мови. Ця позиція зумовлюється як цілями, так і тематикою навчання іншомовного спілкування. Вона має враховувати тенденції розвитку шкільної іншомовної освіти (на сьогодні: компетентісний, комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований, культурологічний підходи), метапредметні категорії, пов'язані з організаційними, інформаційно-пізнавальними, комунікативними, емоційно-ціннісними видами навчальної діяльності, спрямованими на засвоєння мовних аспектів спілкування і механізмів іншомовної комунікації в усному і писемному мовленні, на оволодіння особливостями комунікативної поведінки, прийнятої у країнах, мова яких вивчається, на дотримання соціокультурних норм використання стратегій, адекватних до ситуації спілкування, що забезпечують успішність комунікативної взаємодії.

Особливості добору та використання методів, форм, засобів навчання відповідно до його умов у процесі компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов. Ця позиція зумовлюється тенденціями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти: а) комунікативним спрямуванням процесу навчання; б) діяльнісною технологією навчання; в) особистісно орієнтованою парадигмою процесу навчання, його відповідністю віковим особливостям учнів початкової школи; г) культурологічним спрямуванням навчальної діяльності.

Визначені освітні технології мають сприяти успішному оволодінню учнями навчальними діями, зорієнтованими на отримання іншомовного досвіду спілкування в усній та письмовій формах, який неможливий без засвоєння мовних одиниць і механізмів оперування ними у практичній іншомовній діяльності. А це означає, що методи, форми, види навчальної роботи та засоби їх виконання повинні оптимально забезпечувати ефективність способів пред'явлення та активізації дібраних мовних і мовленнєвих одиниць і давати змогу здійснювати об'єктивний контроль/самоконтроль навчальних досягнень учнів.

Особливості організації навчального процесу. Передбачається, що навчання організовується за принципом паралельного і взаємопов'язаного оволодіння учнями видами мовленнєвої діяльності, а з допомогою засобів іноземної мови відбувається ознайомлення з соціокультурними, соціолінгвістичними, лінгвокраїнознавчими аспектами культури країни, мова якої вивчається. У зв'язку з цим весь процес навчання набуває форми діалогу культур (чужомовної та рідної), який здійснюється засобами іноземної мови. Такий підхід забезпечується спеціальними видами і формами іншомовної навчальної діяльності, серед яких визначальне місце належить комунікативним завданням, зокрема інтерактивним технологіям і навчально-мовленнєвим ситуаціям, які в освітній діяльності учнів мають набувати пріоритетних засобів навчання.

Особливості об'єктів, форм і видів контролю освітніх досягнень учнів. Ця позиція передбачає використання нового підходу до оцінювання іншомовних навчальних досягнень учнів. Увага центрується на результатах навчання, зокрема рівнях сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь, а також на якості набутого загальнонавчального досвіду. При чому, пріоритетними вважаються види і форми контролю не стільки рівня сформованості мовних (фонетичних, лексичних, граматичних) навичок учнів (хоч і вони є об'єктами перевірки), скільки якості іншомовних умінь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: говорінні, слуханні, читанні, письмі. Водночас варто зазначити, що не залишається поза увагою загальнонавчальний досвід учнів, який дає їм змогу доцільно користуватися невербальними засобами спілкування, самостійно здійснювати діяльність для забезпечення власних потреб спілкування іноземною мовою, що ситуативно виникають. Ця позиція набуває важливого значення в умовах компетентісно орієнтованого навчання, коли увага учнів і вчителів має спрямовуватися на результати навчання як на об'єктивні показники дидактичної та методичної доцільності й ефективності моделювання у змісті підручника освітнього процесу.

Список літератури

1. Редько В. Г. Дидактична сутність освітнього іншомовного комунікативного середовища як засобу компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С. 109–117.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ КУРІКУЛУМ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМКУ У МЕДИЧНИХ ВУЗАХ

Самойленко Тетяна Іванівна

кандидат історичних наук
викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Черкаська медична академія

Тимофєєва Віталія Олегівна

магістр історії
викладач циклової комісії філології та історичних дисциплін
Черкаська медична академія

Зміни у системі вищої професійної освіти, особливо вдосконалення процесу навчання фахівців медицини та фармації, передбачає підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які могли б швидко та адекватно вирішувати професійні завдання, здійснювати комунікацію і були здатні до саморозвитку та самонавчання у сучасному світі. Саме у такому контексті особливого значення набуває проблема формування професійних компетенцій студентів-медиків. Важливе місце у даному процесі належить дисциплінам гуманітарного циклу.

Розробка освітніх програм медичних і фармацевтичних спеціальностей базуються на універсальних дескрипторах заснованих на таких взаємопов'язаних аспектах: засвоєння знань та розумінь, застосування знань та розумінь, формування обґрунтованих суджень та здійснення вибору, знання та навички спілкування, потенціал продовжувати навчання. Відповідно реалізація освітньої програми у контексті НРК залишає широкий спектр можливостей не тільки для формування фахових компетенцій студента, але і потужного процесу для особистісного розвитку.

На нашу думку, лікар, фармацевт є тим фахівцем, що постійно комунікує безпосередньо з людиною, соціумом, він повинен мати високі моральні, етичні принципи. Саме гуманітарна підготовка впливає на формування світогляду майбутніх медичних фахівців.

Основою формування професії лікаря, визначальною її рисою є моральність, гуманність. Парадигму гуманітарних проблем лікарської професії відображає гуманітарний аспект медичної освіти. Це такі проблемні питання, як: взаємостосунки лікаря й пацієнта та його родичів, цілісний підхід у профілактиці та лікуванні захворювань, питання медичного права та ін. Тому вивчення соціально-гуманітарних дисциплін для студентів-медиків є тим фактором, що визначає напрям їх розвитку як фахівців та і як особистостей. Саме у цьому аспекті важливо при розробці навчальних програм гуманітарного циклу взаємодоповнити як базові медичні дисципліни так і практично застосувати набуті знання з гуманітарних дисциплін у повсякденному житті.

Важливою частиною навчальної програми є формування цілей, де основний акцент повинен включати у себе конкретні практичні цілі перш *за все для студента*, напрямки розвитку розумових здібностей, дослідницького потенціалу, емоційного інтелекту без яких не можна уявити собі ні повноцінної особистості, ні високопрофесійного медика або фармацевта. Невід'ємною частиною розробки програм є зазвичай і міжпредметна інтеграція, проте ми бачимо цей зв'язок як інтеграцію між базовою інформацією і детальними дослідженнями (практикою).

Оптимальним варіантом курікулума з історії повинен включати наступні елементи: розуміння та використання для професійного зростання історичних концепцій, таких як свічення, безперервність і зміни, причина та наслідок, значення, перспективи, милосердя, співчуття, критичність;

Включати навички аналізу, і використання різноманітних джерел інформації, а також пояснення та узагальнення.

Структура навчального курсу: історичні знання та історичні дослідження в галузі медицини.

Історичні знання і взаємозв'язки з медициною: цей зв'язок включає у себе особисту історію, сімейну, історію пацієнта, еволюція і розвиток вірусів та хвороб, історія лікування, історія лікарських практик та досягнень. Цей взаємозв'язок передбачає вивчення суспільства, подій, досягнень, рухів та розробок, що сформували світову історію з найдавніших людських цивілізацій до наших днів.

Завданнями вивчення історії України включає безперервності та змін історичного процесу, причини та наслідки вчинків людини, перспективи історичного та медичного розвитку. Критичність оцінок явищ та подій, співчуття та милосердя як наріжний камінь особистості та фаховості медика, що є не від'ємними елементами розвитку історичного розуміння. Ці завдання є ключовими, що задіяні у формуванні історичного мислення студентів через :

- свідчення очевидців;
- спадковість та змінюваність;
- причини і наслідки;
- значимість;
- перспективи.

Історичні дослідження та відпрацювання практичних навичок:

Виконання цього завдання сприяє розвитку навичок, які використовують у процесі історичного дослідження хронологію, терміни та концепції, історичні питання, аналіз та використання різних джерел, моделювання перспектив та інтерпретацію подій і явищ, пояснення та узагальнення. У рамках цього завдання більша увага приділяється вмінню інтерпретувати подій та використання свічень, що виступають логічним алгоритмом лікування пацієнта, модуляцій протоколів лікування, виокремлення унікальних особливостей пацієнта, та хвороби.

Таким чином, інтеграція із освітніми програмами підготовки медичних та фармацевтичних фахівців сприятиме професійному розвитку та особистісному потенціалу. Дані завдання реалізуються через поступальність та інтегрування

історичного знання із розумінням окремих нюансів та контекстів як загальних компетенцій так і фахових.

Література:

1.Роль аксіологічних компонентів у формуванні професійної компетенції студента-медика. / Мироник О.В., Давиденко О.М.
<https://sworld.education/simpoz8/11.pdf>

2.Основні аспекти формування професійно-комунікативної компетентності студентів-медиків у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін / Ю. М. Лукаш // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. - 2018. - № 1. - С. 150-156.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ МУЗИЧНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Суласва Наталія Вікторівна

доктор педагогічних наук, професор,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

Людство завжди цікавило запитання, чи вродженими є музичні здібності, чи вони розвиваються у процесі виховання, навчання та впливу навколишнього середовища. Видатний психолог минулого століття Б. М. Теплов вказував, що вродженими можуть бути лише анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які лежать в основі розвитку здібностей. Тому закономірною є думка про те, що планомірна, систематична та послідовна музична діяльність сприяє формуванню високого рівня розвитку музичності.

Першою сходинкою у розвитку музичних здібностей людини є ранній та дошкільний вік. Саме цей період найбільш сприятливий для формування цілісної особистості із гармонійним поєднанням розумового, фізичного, морального і естетичного ставлення до мистецтва і життя в цілому. Важливість розвитку музичності у ранній період дитинства досліджувалася вітчизняними науковцями З. Березницькою, Р. Зінич, М. Кисельовою, В. Кукловською, М. Ляшко, М. Макляком, Н. Мельниковою, С. Науменко, І. Рудченко, А. Шевчук, С. Шоломович. Учені наголошують, що музичні здібності можуть виявлятися раніше будь-яких інших, тому важливо не прогати цей час [1, 2].

Однією із найголовніших умов музичного виховання дошкільників є високий рівень готовності музичного керівника, на допомогу якому має прийти компетентний вихователь. Тому у процесі підготовки майбутніх фахівців освітньо-професійної програми 013 Дошкільна освіта важливе місце займає освітня компонента «Методика музичного виховання дошкільників». У ході засвоєння її змісту студенти мають змогу оволодіти знаннями щодо організації музичного виховання дошкільників та власне сформувати необхідні компетентності щодо розвитку в дітей музичності.

Першим важливим кроком у розумінні значення мистецтва в житті людини є оволодіння майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти знаннями щодо музики рідного (українського) народу та її основних складників (пісні, що супроводжують основні етапи життя; календарно-обрядові пісні; епічні; пісні-романси...). З-поміж структурних компонентів пісень, що супроводжують основні етапи життя, особлива увага надається дитячим пісням, зокрема, створеним і виконуваним дорослими для дітей (як то, колискові, забавлянки, примовки) та власнедитячим пісням, що виконуються малечею. Водночас майбутнім вихователям наголошується на функціонуванні в музичному середовищі дошкільників календарно-обрядових творів на кшталт веснянок

(закличних і величальних), жниварських пісень, колядок і щедрівок тощо. На цьому етапі важливим є залучення студентів до виконання таких творів, усвідомлення ними власної спроможності чисто, виразно та емоційно демонструвати кращі зразки музично-пісенної спадщини українського народу.

Цінним також є введення в репертуар майбутніх вихователів простих для відтворення дитячих пісень, які в майбутньому знадобляться їм у практичній діяльності. Такими, для прикладу, можуть бути українські народні пісні «Вийди, вийди, сонечко», «Іди, іди, дощику», «Котику сіренький, котику біленький», «Деся тут була подоляночка» тощо. Разом із тим майбутніх вихователів варто познайомити й із сучасними зразками дитячої пісенної творчості, зокрема, творами вітчизняних авторів. Це мають бути переважно пісні, які є популярними в середовищі закладів дошкільної освіти того регіону, де на перспективу можуть працювати студенти.

Наступним важливим етапом формування компетентностей майбутніх вихователів ЗДО є засвоєння класифікації музичних здібностей як індивідуально-психологічних особливостей, які впливають на успішність виконання музичної діяльності. Разом із тим, цінним для фахівця є усвідомлення того факту, що важливою є систематична, планомірна та цілеспрямована діяльність музичного керівника в су зв'язі з вихователем дітей дошкільного віку над розвитком кожної з них, що в майбутньому вплине на загальний рівень музичності дитини. Так, акцентується увага на ладовому чутті як такому, що проявляється у здатності сприймати, емоційно реагувати на музику, впізнавати відому мелодію та відчувати точність інтонування. У дошкільному віці показником розвиненості ладового чуття є любов та інтерес до музичного мистецтва.

Важливим у професійній підготовці майбутніх вихователів ЗДО до розвитку музичності дошкільників є наявність знань про ще один складник музичних здібностей – музично-слухові уявлення – здатність відтворювати мелодію на слух. При цьому студенти мають чітко усвідомлювати, що розвиток таких здібностей відбувається лише за умови правильної організації роботи над засвоєнням музичного твору. Зокрема, помилковим на сьогодні є позиція окремих музичних керівників закладів дошкільної освіти, які оволодіння музичним твором зводять до відтворення дітьми пісні під фонограму «плюс» та «мінус». Студентам наголошується на тому, що розвиток музично-слухових уявлень у дошкільників має відбуватися на основі програвання мелодії на інструменті (фортепіано, баяні, акордеоні тощо), неодноразового показу правильності виконання мелодії музкерівником, пофразового проспівування пісні разом із дітьми, акцентування уваги на складних місцях тощо. Цінним є вивчення зі студентами дитячих пісень із повним дотриманням вищеназваної послідовності дій, що сприятиме формуванню відповідних навичок засвоєння музичних творів.

У процесі оволодіння освітнім компонентом «Методика музичного виховання дошкільників» студенти також засвоюють особливості роботи над розвитком почуття ритму як здатності активно (у рухах) переживати музику, відчувати її характер і відтворювати його, тобто передавати емоційну виразність

музичного ритму і точно відтворювати його. Цінним при цьому є безпосередня діяльність майбутніх вихователів щодо відтворення ритмічних малюнків засвоєних на попередніх заняттях дитячих пісень, а також уведення в репертуар нових – із більш складним ритмом творів. Вартісним є залучення майбутніх фахівців і до відтворення ритму інструментальних творів на дитячих музичних інструментах.

Вищевказані музичні здібності є основними складовими поняття «музичність», саме вони необхідні для успішного виконання музичної діяльності. Водночас студентам спеціальності «Дошкільна освіта» акцентується увага й на додаткових здібностях, які також потребують розвитку в дошкільному віці. Зокрема, йдеться про: тембровий слух як здібність, яка дозволяє людині розрізняти звучання різних голосів чи музичних інструментів; виконавські здібності – як здатність виразно, чітко, емоційно відтворювати текст, мелодію й рухи; творчі здібності – як здатність до творчого сприймання та продуктивної творчості.

Засвоєння теоретичного матеріалу, звичайно, є важливим підґрунтям для майбутньої професійної діяльності з розвитку музичності у дошкільників. Водночас якість підготовки до неї напряду залежить від безпосередньої музичної діяльності студентів на заняттях. Зокрема, йдеться не лише про вивчення пісень дитячого репертуару (народних чи авторських), засвоєння інструментальних творів, але й про оволодіння вміннями організовувати і, що не менш важливо, здійснювати музично-ігрову та музично-ритмічну діяльність на основі засвоєних музичних зразків. Для прикладу, із метою розвитку тембрового слуху доцільним є використання дитячої музичної гри «Домовичок», для розвитку почуття ритму й темпу – українську народну пісеньку-руханку «Був собі журавель» тощо.

Таким чином, формування у майбутніх вихователів компетентностей здійснювати розвиток музичності дітей дошкільного віку має ґрунтуватися на усвідомленні важливості музики в житті людини, засвоєнні теоретичного матеріалу та власної музичної діяльності в умовах закладу вищої педагогічної освіти.

Список літератури

1. Ляшко М. П. Особливості розвитку музичних здібностей та їх вплив на загальний розвиток особистості. *Young Scientist*. №5(45). May, 2017. С.399-403.
2. Науменко С. Особливості діагностики музичних здібностей дошкільників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №10(41). 2015. С. 15-18.

БАСТАУЫШ СЫНЫП САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ БІРЛЕСІП ОҚЫТУ ӘДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Умбетова Махаббат Жаксылыковна

Аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты
Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасы

Жанкабылова Жаңыл Навшақызы

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты
Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасы
БОПӘ – 41 тобының студенті

Қазіргі мұғалім-шығармашыл адам. Шығармашылық тұлғаның негізгі қасиеттеріне шығармашылық мақсат қою және оған қол жеткізу қабілеті, ойларды тез ауыстыру қабілеті, өз іс-әрекетін жоспарлау және өзін-өзі бақылау қабілеті, өзін-өзі тәрбиелеу арқылы кәсіби шеберлікті арттыруға деген ұмтылыс жатады. Мұғалім стандартты емес ортада, балалармен тікелей қарым-қатынас процесінде, әр жаңа жағдай шығармашылық және ерекше шешімді қажет етеді. Сондықтан, сіздің шығармашылық деңгейіңізді, "болашақ мектебіндегі" құзыреттілік деңгейіңізді арттыру үшін алынған ақпарат көлемін, қолданылатын жұмыс формалары мен әдістерінің санын, жаңа білім беру технологияларын қолдануды көбейтіп қана қоймай, сонымен қатар жүйелі түрде өзін-өзі талдауға, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау қажет [1; с 24]. Оқыту мен оқыту процесінде бірлескен ортаны құрудың маңызы бұрыннан белгілі және дәлелденген. Оқу процесінің тиімді болуы үшін білім беру ұйымдарында оқушылардың зияткерлік әлеуетін ашуға ықпал ететін жағдайлар жасау қажет. Бұл жағдайды қамтамасыз ету үшін мұғалімнің әр оқушыға, оның физиологиялық және интеллектуалдық ерекшеліктеріне назар аударуы қажет. Әр бала өз пікірін айта білуі керек, оның кез-келген жауабын мұғалім, құрдастары ести алатындығын және ешкім оны дұрыс емес жауап үшін айыптамайтынын білуі керек.

Коллаборативті оқыту (бірлесіп оқыту) - бұл мәселені шешуге, тапсырманы орындауға немесе қандай да бір өнімді жасауға арналған оқушылардың топтық жұмысы болып табылатын оқыту мен оқытудағы педагогикалық тәсіл. Бірлескен оқытудың негізінде оқыту дегеніміз – бұл әлеуметтік, табиғаты бойынша, қатысушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасайтын іс-әрекет және оқу процесі қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады деген идея. Сабақтарда топтық жұмыс формасын қолдану мұғалімнің де, оқушылардың да шығармашылық қиялының еркіндігіне, оқушылардың сыныптастарымен көптеген қызықты ақпаратты талқылауға, өз көзқарастарын білдіруге, басқалардың пікірлерін тыңдауға мүмкіндік береді. Топтық жұмыстың тиімділігі көбінесе мұғалімнің өзіне, алдағы сабақтың алдын-ала ойластырылуына байланысты [1; с. 25-26].

Сыныпта бұл ережелерді студенттер талқылап, қабылдауы керек. Сондықтан топтық жұмысты жоспарлау кезінде: 1. Мен сабақтың мақсаттары мен міндеттерін анықтаймын • оқушылар қандай білім мен дағдыларды игеруі керек; • оқушылардың рефлексивті әрекеті қалай жүзеге асырылады. 2. Мен оқу материалын (мәтін, хрестоматиядан, оқулықтан, бейнефильмнен немесе презентациядан) дайындаймын және таңдаймын, оқушылардың жұмыс нәтижелерін бағалау критерийлерін анықтаймын. 3. Сабақтың мақсаттарына сәйкес топтарға арналған тапсырмаларды әзірлеймін. 4. Мен топтардың қалай құрылатынын алдын-ала жоспарлаймын, топ жетекшілері таңдалады және топтардағы жұмыстың реттілігін анықтаймын. Мысалы, сабақта әрі қарай жұмыс істеу үшін жұп құру міндеті қойылған "жаңа дос табу" жаттығуын, сондай-ақ көңіл-күйді көтеру және шаршауды азайту үшін жаттығудың қосымша сәтін өткізуге болады. Тапсырманың басты шарты-қалыптасқан жұптар сабаққа дейін бір-біріне кім болғанына қарамастан, өздерінің серіктесіне риза екендіктерін көрсетуі керек. "Жаңа дос тап" жаттығуы сабақта жағымды және достық атмосфера құруға мүмкіндік береді [1, с. 27-28]. Осылайша, бірлескен ортаны құру кезінде топтық жұмысты өз сабақтарында қолдана отырып, студенттердің оқу және танымдық ынтасы артып, мазасыздық деңгейі төмендейді, кейбір мәселелерді шешуде қабілетсіз, қабілетсіз болудан қорқады, топта оқу қабілеті жоғары (өзара оқыту-күшті).- (әлсіз), білімді игеру мен өзектендірудің тиімділігі, тапсырманы бірлесіп орындау кезінде өзара оқыту жүреді, өйткені әр оқушы жалпы жұмысқа өз үлесін қосады, топтық жұмыс сыныптағы психологиялық ахуалды жақсартуға, өзара құрметтеуді дамытуға, диалог жүргізуге және өз көзқарасын дәлелдеуге көмектеседі. Тәжірибе көрсеткендей, бірге оқу оңай әрі қызықты ғана емес, сонымен бірге әлдеқайда тиімді. Бұл тиімділік оқушылардың академиялық жетістіктеріне, олардың зияткерлік дамуына ғана емес, сонымен бірге адамгершілікке де қатысты. Бір-біріне көмектесу, сонымен қатар кез келген проблеманы шешуге, бөлуге қуаныш табысқа немесе ащы татымды сәтсіздіктері - сондай-ақ, әрине, қалай күлуге, ән, өмірге қуану. Бірлесіп оқытудың негізгі идеясы-бір нәрсені бірге орындау ғана емес, бірге оқу ! Бірлесіп оқитын студенттер бір-бірінің жетістіктеріне келесідей ықпал етеді:

1. Олар көмек пен қолдауды көрсетеді және қабылдайды, бұл тек оқуға көмек туралы ғана емес, сонымен бірге таза адам, Достық қатысу туралы.

2. Олар ақпарат пен "материалдық ресурстармен" алмасады, яғни тапсырманы орындау үшін қажет барлық нәрсе.

3. Олар жолдастар айтқан ақпаратты дәл және бейтарап сіңіреді және оларды өздері үшін барынша тиімді пайдалануға тырысады. Ауызша түсіндіру, ақпаратты ойлау және жалпылау, олардың білімі мен дағдыларын басқаларға беру — мұның бәрі білімді жүйелеуге, оларды саналы түрде игеруге әкеледі. Топтағы жолдастың түсініктемелерін сыни тыңдау арқылы қатысушы өзінің және басқа адамдардың білімін қосуға мүмкіндік алады.

4. Олар бір-бірінің академиялық жетістіктері мен мінез-құлқына жауап береді, яғни топта кері байланыс орнатылады. Ынтымақтастықта оқитын топтың әр мүшесі үнемі өз жолдастарының назарында болады. Оның барлық әрекеттері

дереу жауап табады, егер ол көмекке мұқтаж болса, оған міндетті түрде көрсетіледі.

5. Бір-біріне пікірталас жүргізуге және өз көзқарастарын дәлелдеуге үйретеді. Зияткерлік негіздегі қақтығыстар қызығушылықты дамытады, білімді игеруге және оларды қайта қарастыруға, зерттелетін мәселеге тереңірек енуге итермелейді, сонымен қатар көптеген басқа пайдалы қасиеттер мен дағдыларды қалыптастырады.

6. Мүмкіндігінше жақсы оқу үшін бір-бірін қолдайды.

7. Жолдастарына үйренуге көмектесетін оқушы және ол айтарлықтай жетістіктерге жете бастайды.

8. Бір-біріне әсер етеді. Студенттер тобының мүшелері серіктестерге әсер ету үшін кез-келген мүмкіндікті пайдаланады және өз кезегінде олардың ықпалына ашық. Егер топ мүшелерінің бірі тапсырманы қалай жақсы орындау керектігін білсе, қалғандары онымен тез келіседі.

9. Олардың айқын мотивациясы бар. Білімді игеруге деген ұмтылыс ортақ мақсат үшін ұжымдық жұмыс арқылы күшейтіледі.

10. Олар өзара сенім ортасын жасайды және жоғары деңгейде "орнатылған жолақты" қолдайды. Топ мүшелері өз жолдастарына сенеді және жолдастар оларға сенетін етіп әрекет етуге тырысады, бұл максималды жетістікке жағдай жасайды. Өзара сенім-әркімнің жоғары жетістіктері үшін тамаша негіз.

11. Стресс пен тітіркенуді сәтті жеңіңіз. Жалпы жетістікке жетуге көңіл бөлу өз істерінен алшақтайды және оқушылардың эмоционалды жағдайына жағымды әсер етеді.

Сабақта әр оқушы үшін қолайлы климат және қолайлы жағдайлар жасалды. Балалардың физиологиялық және психологиялық ерекшеліктері ескерілді, шаршауды жеңілдететін жұмыс түрлері жүргізілді. Сабақта психикалық процестердің дамуы оқушылардың назарын әртүрлі тәсілдермен жұмылдыру арқылы жүзеге асырылды: тікелей талап арқылы, материалды зерттеуді өмірмен байланыстыра отырып, әртүрлі ойын-сауық материалдарын қолдану арқылы. Ойлау жүктемесі мен оқушылардың жадына жүктеме басым болды. Білімді белсенді меңгеруге ынталандыру оқушыларды оқу жүктемесінің түрлі тәсілдерін қолдануға ынталандыру арқылы жүргізілді. Сабақтың материалы мен жұмыс түрлері сабақ барысында оқушылардың танымдық белсенділігін қолдауға бағытталған.

ДЕРЕККӨЗДЕР МЕН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1.Дьяченко В.К. оқытудағы бірлестік: оқу жұмысының ұжымдық тәсілі туралы / мұғалімнің шеберлігі: идеялар, кеңестер, ұсыныстар. // М. – 1991. – С. 24 – 28.

2. Г.Қ.Нұрғалиева. Педагогиканың логикалық-құрылымдық курсы, - Алматы, 1996.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ З ГЕОГРАФІЇ

Яковлева Валентина Анатоліївна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Проценко Анастасія Віталіївна,
студентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

У даний час проблема пошуку найефективніших методів навчання є актуальною, оскільки мінливі реалії сучасної освіти та методи навчання роблять процес навчання індивідуалізованим, спрямованим на виявлення та розвиток творчого потенціалу людей, що мають незалежний інтерес до навчання. Сучасний учитель використовує можливість взаємної інтеграції культур з метою засвоєння зарубіжного досвіду та, поєднуючи його з вітчизняними дидактичними системами та власними уявленнями, розробляє найбільш ефективні методи впливу на емоційно-вольову сферу учнів. [5]

Важлива роль у вихованні учнів, розширенні та поглибленні їх знань, розвитку творчих здібностей належить спеціально організованим позакласним заходам, таким як позакласна та позашкільна робота. Обидва типи роботи мають спільні завдання і передбачають використання переважно однакових інструментів, форм і методів навчання. Суттєвим аспектом педагогічного колективу школи є організація та управління позакласною виховною роботою. Велике місце в організації позакласних заходів займає шкільна діяльність, що здійснюється адміністрацією школи. Найпоширеніші види позакласної та позашкільної роботи з географії: індивідуальні, групові, об'єднуючі та масові. Індивідуальна робота - це самостійна діяльність окремих учнів, спрямована на самоосвіту. Групові позакласні заходи сприяють виявленню та розвитку інтересів та творчих здібностей у певній галузі географії. Об'єднуючі форми роботи включають дитячі клуби, шкільні музеї та профспілки. Масова робота - одна з найпоширеніших у школі. Вона призначена для одночасного охоплення багатьох учнів, їй властива урочистість, яскравість, великий емоційний вплив на дітей. Емпатія, що виникла під впливом участі у спільній справі, є важливим засобом об'єднання колективу. Позакласні змагання організовуються за тематикою. У них беруть участь учні початкових класів. Їх мета - залучити всіх дітей до відбору найталановитіших. [3]

Характерною особливістю позакласної роботи є те, що вона найбільш повно реалізує принцип взаємного навчання, коли старші, досвідченіші учні передають свій досвід молодшим. позакласна робота багато в чому визначається

особливостями змісту програми з цього предмету. За змістом позакласної роботи виділяють два основних напрямки:

- 1) поглиблення основних питань шкільного курсу представляє великий інтерес для учнів, що мають велике освітнє значення;
- 2) формування умінь та навичок дослідницького характеру при проведенні практичних робіт на місцях, при роботі з різними джерелами інформації в класі, при використанні пристроїв та ПК.[2]

Слід зазначити, що в обох напрямках широко використовується краєзнавчий матеріал, здатність учнів самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці. Особливістю позакласної роботи з географії є здійснення міжпредметних зв'язків з різними шкільними предметами: біологією, історією, фізикою, хімією, літературою тощо. Суспільно корисна орієнтація позакласної роботи з географії вимагає вчительського такту, поєднання керівництва вчителя з дитячим самоврядуванням, що забезпечує задоволення особистих інтересів та схильність учнів. У позакласній роботі необхідно використовувати активні методи та форми: дебати, конференції, ділові ігри тощо. Виховна робота в шкільній програмі обмежена в часі, і тому вона не в змозі задовольнити всі різноманітні інтереси та потреби учнів. [4]

Найважливішим завданням позакласної роботи з учнями з цього предмету є посилення їх інтересу до географічної науки.

Роль позакласної та позашкільної роботи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи постійно зростає, оскільки сприяє широкому застосуванню теоретичних знань у житті, на практиці; формує професійні інтереси дітей.[1]

Суспільно корисна орієнтація позакласної роботи з географії вимагає вчительського такту, поєднання керівництва вчителя з дитячим самоврядуванням, що забезпечує задоволення особистих інтересів та схильності учнів. Сучасний учень витрачає все більше часу на пошук необхідної інформації у глобальній мережі, а не в традиційних підручниках, довідниках, енциклопедіях, а тому набагато краще сприймає інформацію за допомогою ІКТ.

Отже, підвищити якість навчання і виховання можна, вміло, поєднуючи роботу на уроці з позакласною роботою з географії. Позакласна робота багато дає учням в плані розвитку їхніх географічних інтересів, формування професійної спрямованості, розширення загального кругозору, розвитку пізнавальної самостійності. Специфіка змісту предмета багато в чому визначає внесок позакласної роботи у справу виховання та освіти.

Особливість географії як навчального предмета полягає в тому, що саме за допомогою даного предмета учні отримують цілісне уявлення про світ, переконуються в необхідності пізнання географічних закономірностей, дбайливого ставлення до природи.

Список літератури

1. Степановська Л. Організаційно-педагогічні умови позакласної роботи / Л. Степановська // Сучасна школа України. – 2011. – № 10. – С. 56–65.

2. Сучасна позакласна робота // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2009. – № 1. – С. 64–66.
3. Чігіріна В. Дати крила творчості : відродження духовної культури засобами позакласної роботи / В. Чігіріна // Шкільний світ. – 2016. – № 1. – С. 1–2.
4. Шкільна географія в Україні / За редакцією А. Волкової. – Київ: «Хрещатик», 1994.
5. Щербакова О. В. Позакласна робота як засіб підвищення мотивації навчання/ О. В. Щербакова // Педагогічні науки. – 2018. – № 8. – С. 37–38.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Яковлева Валентина Анатоліївна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Терешко Ольга Петрівна,
студентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Сучасний учитель завжди думає як краще і ефективніше донести учням зміст предмету, провести контроль знань. Особливістю предмету географії є поєднання тексту з картою, схемами, малюнками, профілями. Без карт не можна вивчати географію. Використання географічних карт у школі має вирішувати щонайменше два головних взаємозалежних завдання, а саме: сприяти вивченню фізичної і економічної географії та формувати в учнів картографічні уміння і навички. Уміння працювати з географічною картою приходить з опануванням прийомів та способів роботи з нею, які є складовими картографічного методу дослідження. Формування знань щодо розуміння географічної карти повинно бути спрямоване на засвоєння головних властивостей карти: просторово-часову подібність, змістовну відповідність, абстрактність, вибірковість, однозначність, синтетичність тощо.[1]

Згідно з програмою шкільного курсу географії, перший досвід практичної роботи з географічними картами, на основі сформованих картографічних понять, учні набувають у шостому класі, вивчаючи розділ «Земля на плані і карті». Тоді вперше формуються такі поняття, як масштаб, географічні та прямокутні координати, умовні знаки, кути напрямку та ін. Вивчаючи топографічну карту, учні вчаться орієнтуватися на місцевості, рухатися за азимутом, користуватися планом місцевості, визначати географічні і прямокутні координати, вимірювати відстані. Але для того щоб сформувати зазначені навички, на наш погляд, треба більше застосовувати нетрадиційні підходи до вивчення топографічної карти, враховуючи вік дітей.

Для кращого засвоєння і закріплення матеріалу цієї теми учням слід запропонувати низку цікавих завдань та ігор, наприклад, топографічну гру. Для орієнтування на місцевості ми користуємося компасом, магнітна стрілка якого вказує напрямок на північ. Тим часом слово «орієнтування» походить від латинського слова «схід». Чому слово «схід», а не «північ» лягло в основу «орієнтування» та багато інших цікавих запитань. Окрім практичних завдань на уроці доцільно проводити практичні роботи на місцевості. Тематика цих робіт

може бути різною. Це, наприклад: робота з компасом та топографічною картою, щоб визначити азимути та румби на місцевості і за картою; орієнтування на місцевості по компасу та за місцевими ознаками; проведення окомірної зйомки та складання плану місцевості. Робота з дрібномасштабними картами в старших класах потребує значної уваги та формує в учнів уміння характеризувати об'єкти по карті, складати комплексні і порівняльні характеристики, відрізняти карти одну від іншої; встановлювати по карті залежність особливостей одних компонентів природи від інших, будувати профілі, проводити вимірювання по карті; аналізувати і читати соціально-економічні карти, встановлювати залежність розміщення господарства від природних умов за комплексною тематичною картою, давати за картами економіко-географічну характеристику об'єктів, складати картосхеми, картограми, картодіаграми. Зазначимо, що географічна карта дає поштовх для розвитку самостійності, пошукового інтересу, творчого ставлення до предмета дослідження. Велику роль відіграють географічні карти у самостійній роботі учнів, особливо якщо враховувати їхню функцію оперативності та комунікативності при розрахунках найпростіших показників кореляції між явищами на картах різної тематики. По карті можна вирішувати різноманітні завдання, в тому числі пов'язані з перспективою освоєння природних ресурсів, з транспортним і промисловим будівництвом та ін. По карті можна проводити різноманітні обчислення, наприклад, площі територій, довжини річок, доріг тощо. Для карт, які використовуються у шкільній програмі, існує цільова настанова, яка полягає в тому, щоб у навчанні географії служити головним засобом для послідовного пізнання основних закономірностей розміщення і зв'язків явищ природного середовища і господарської діяльності суспільства.

Програма шкільного курсу географії, передбачаючи проведення практичних робіт, пов'язаних з використанням географічних карт, є важливою основою активізації навчальної діяльності учнів, сприяє розвитку логічного мислення. При цьому практичні завдання можна розробляти, працюючи з однією тематичною картою, завдяки порівнянню показників двох-трьох тематичних карт, а також самостійно побудувати тематичну карту на підставі фактичного матеріалу, статистичних даних тощо. Використання карт в школі повинне вирішувати дві головні і тісно взаємозв'язані задачі: по-перше, сприяти вивченню фізичної і економічної географії і історії, а по-друге, формувати картографічні уміння навички.

При використанні карт в шкільному курсі географії велика увага приділяється вивченню топографічних карт, загально-географічних і незначне місце займають тематичні карти і тематичне картографування в цілому, попри те, що вони широко представлені у шкільних географічних атласах. На наш погляд, роботу з тематичними картами слід розширювати і закріплювати. Саме аналіз цієї групи карт розширить картографічний досвід учнів. Було б корисно навчити учнів зіставляти, одночасно аналізувати географічні карти різної тематики, визначати кількісні та якісні показники, проводити порівняльний аналіз, розраховувати прості кореляції між явищами. [3]

У шкільному курсі загальної фізичної географії в шостому класі: орієнтуватися на місцевості: по місцевих ознаках, за небесними світилами, за компасом; проводити прості виміри по топографічній карті: визначати відстані по прямій і кривій лінії, вимірювати площі об'єктів; вимірювати по топографічній карті азимути, румби, дирекційні кути тощо; визначати азимут напрямку на місцевості і рухатися по азимуту; вміти читати умовні знаки плану; вміти зіставляти місцевість з планом, орієнтувати план, знаходити на плані видимі предмети місцевості, знаходити шлях на плані; проводити найпростіші вимірювання на місцевості у вигляді окомірної зйомки; вміти вимірювати на місцевості відстані кроками і мірною стрічкою; визначати відносні висоти точки земної поверхні; по топографічній карті визначати географічні та прямокутні координати. Незнання карти перешкоджає, а часто унеможливорює оволодіння систематизованим комплексом знань, і не тільки картографічних. Робота з удосконалення картографічних знань учнів повинна бути самостійним напрямком і носити навіть випереджаючий характер. З огляду на значний обсяг і трудомісткість цієї роботи, пріоритет слід віддати методикам, націленим на раціоналізацію роботи учнів, стимулювання прагнення до самоосвіти. [2]

Отже, при застосуванні карт у шкільному навчанні важливо не тільки виконувати по них якісь розрахунки або вправи, а й наголошувати на методологічному значенні і місці картографії в сучасних науках про Землю і суспільство. Відтак потрібно формувати новий погляд на географічну карту на основі картографічної ерудиції та гасла вчителя: учень без знань географічної карти – це учень без знань дороговказу життя.

Список літератури

1. Іванова В.М. Поняття про міжпредметні зв'язки в шкільному курсі географії / В.М. Іванова, О.В.
2. Непша // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів II-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – Баку – Ужгород – Дрогобич: Пóсвіт, 2017. – С. 212-214
3. Непша О.В. Особливості організації та проведення географічних екскурсій / О.В. Непша, Д.В. Яровой // Актуальные научные исследования в современном мире: XXVII Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2017 г., ПереяславХмельницкий. // Сб. научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2017. – Вып. 7(27), ч. 1 – С. 6-10.

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ

Яковлева Валентина Анатоліївна,

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Червінська Оксана Віталіївна,

студентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Географія як шкільний предмет має бути зорієнтована на формування широкого спектру світоглядних знань, а знання - сприяти соціологізації особистості, підготовці до життя, раціональної продуктивної творчої діяльності. Поєднання високої теоретичної та практичної підготовки було й залишається одним з найважливіших завдань школи. Підвищення теоретичного рівня не можна вважати ефективним, якщо воно не супроводжується прищепленням практичних навичок. Дієвою формою зв'язку шкільної географії з життям є проведення краєзнавчих екскурсій на місцевості. [4].

Екскурсії проводяться за допомогою методичних прийомів, які поділяються на дві групи – прийоми показу і прийоми розповіді. Але практика вимагає застосування ще більш складної класифікації методичних прийомів: по їх призначенню, часу і місця використання. Завдання методичних прийомів - забезпечити найкращу дієвість екскурсійного методу повідомлення знань учням. Методичні прийоми можуть бути розглянуті в кількох аспектах: як оптимальний спосіб виконання певних дій, як засіб перетворення пасивного огляду на активне спостереження об'єкта екскурсантами; як основа процесу трансформації усної інформації у зорову; як основа аналізу і синтезу на екскурсії.

Всі методичні прийоми, правильне використання яких становить одну з основ професійної майстерності вчителя географії, можуть бути за своїм призначенням поділені наступним чином: прийоми безпосереднього ведення екскурсії (показ і розповідь); прийоми, спрямовані на створення умов для ефективного проведення екскурсії.[1]

Методичний прийом – частина метода, за допомогою якого сам метод реалізується на практиці. Методичні прийоми поділяються на: словесні, наочні і практичні.

Усі методи передбачають застосування таких логічних прийомів: виявлення суттєвих ознак, подібності й відмінності об'єктів, аналогія, конкретизація, формулювання висновків, узагальнення. Це доводить, що всі методи сприяють розвиткові мислення учнів та їхньої самостійності в роботі.

Організаційними прийомами активізують пам'ять, уяву, мислення, спрямовують увагу, сприйняття й самостійну роботу учнів. Вони можуть

передбачати використання фронтальної, групової або індивідуальної роботи учнів, дозування допомоги вчителя, наявність інструкцій щодо спостережень.

До технічних прийомів належить використання різноманітного обладнання, пристроїв, аудіовізуальних приладів, наочних засобів і матеріалів. Всі методичні прийоми у навчальному процесі відіграють організуючу роль, тому застосовувати їх треба цілеспрямовано. Проте всі ці методичні прийоми зводяться до трьох основних груп. Різнманітність застосовуваних методичних прийомів, особливо їх поєднання, свідчить про творчу ініціативу й педагогічну майстерність учителя. Вчитель, який працює творчо, винаходить нові прийоми, трансформує загальновідомі, досягаючи більшого освітнього й виховного ефекту.[3]

Методичні прийоми розподіляються на декілька груп залежно від їх призначення - методичні прийоми, завдання яких допомогти вчителю встановити міцні контакти між учителем та учнями; прийоми, завдання яких домогтися стійкої уваги аудиторії до спостережуваного об'єкта; прийоми, які закріплюють увагу до розповіді, що збуджують у учнів інтерес до певних питань; прийоми, що забезпечують зорове сприйняття екскурсійного матеріалу.

Класифікація прийомів проведення екскурсії поділяється на основні дві групи: прийоми, що організують спостереження об'єктів, що дозволяють виділити об'єкт із навколишнього середовища, із цілого; прийоми, завдання яких, опираючись на уяву екскурсантів, зробити видимими зміни в зовнішньому вигляді об'єкту; прийоми, які дають можливість побачити об'єкти в потрібному вигляді, побудовані на русі - наближенні екскурсійної групи до об'єкта.

Прийоми розповіді - це прийоми, побудовані на поясненні об'єкту, описі його внутрішнього виду й викликають у екскурсантів зорові асоціації, а також прийоми репортажу, які дають можливість зрозуміти зміни, що відбуваються в спостережуваному об'єкті.

Практично всі методичні прийоми можна розділити на дві категорії: більш прості, створюють умови для проведення екскурсії і більш складні - прийоми безпосереднього проведення екскурсій [2].

Методичні прийоми діляться на:

- загальні, що застосовуються на всіх екскурсіях незалежно від того, що показується і про що йде розповідь;
- приватні, властиві одному виду екскурсій (виробничих, музейних, природознавчих);
- одиничні, які використовують при спостереженні якого-небудь одного унікального об'єкта.

Отже, методика проведення екскурсій в широкому плані являє собою систему завдань і вимог, способів і прийомів показу і розповіді в ході вивчення тем екскурсій, різних за своїм цілям. Методика проведення конкретної екскурсії є програмою дії вчителя по демонстрації об'єктів, організації їх спостереження учнями, використання певних методичних прийомів показу і розповіді.

Список літератури

1. Демідієнко О.Я., Іонова О.М., Кузнецова В.І. Основи Краєзнавства. - К., 2001.
2. Корнєєв О.В. Розвиток шкільного географічного краєзнавства. – Х., Основа, 2007 Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи: Наук, збірник. - К.: Академія, 2003.
3. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. – 2002. - №1.
4. Яковлева В.А. Розвиток пізнавальної самостійності майбутніми бакалаврами соціальної роботи / Ринок і молодь. Щомісячний науково-педагогічний журнал №10 (141) жовтень. – Дрогобич: 2016. С-74-78. 30 год.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Яковлева Валентина Анатоліївна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Слободенюк Каріна Юріївна,
студентка Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Практична робота є важливою і водночас необхідною складовою шкільної географічної освіти, обов'язковою складовою навчального процесу. Теми та зміст, необхідні для практичної роботи, знаходять відображення у навчальній програмі. Виконання програмних практичних робіт – це специфічна для географії форма організації навчальної діяльності, різновид практикуму, в якому мета, зміст, засоби та методи органічно поєднуються.[5]

Шкільна географічна освіта як одна з компонентів становлення особистості потребують нових сьогодні нових підходи та шляхів розвитку, вдосконалення утримання та технологій побудови навчального процесу, методології переорієнтація географічної освіти для особистості.

Методика навчання географії – одна з профільюючих дисциплін закладу освіти. Як галузь наукового знання вона визначає цілі та завдання географії, як навчального предмета, розробляє зміст шкільної географії в цілому і окремих її курсів, досліджує процес навчання географії, вивчає форми організації процесу навчання, розробляє навчальне обладнання та методику його використання, досліджує методи та прийоми навчання, розробляє найбільш раціональні способи навчання учня, його розвитку, озброює майбутніх фахівців науково-обґрунтованими і практично перевіреними методами навчання і виховання стосовно змісту різних курсів, віковим особливостям і системі сучасного обладнання педагогічного процесу.[3]

Методика навчання географії дає відповіді на питання: для чого вчити? чому вчити? як вчити? за допомогою чого вчити? як вчаться і розвиваються школярі? Важливе значення має вивчення розвитку шкільної географії та методичних ідей в історичному аспекті, що дає можливість критично оцінити досвід минулого і використовувати його позитивні моменти. Дидактика як загальна теорія навчання розробляє для методики загальні методологічні положення (загальні принципи), якими методика керується при розробці змісту і структури предмета, формах і методах його навчання. Методика в свою чергу дає дидактиці матеріали для теоретичного аналізу і узагальнення.[2]

Як будь-яка галузь знання, методика навчання географії тісно пов'язана з практикою, яка має прямий вплив на розвиток науки. Методика озброює вчителів теорією навчання і виховання учнів. Вивчення соціально-економічних умов розвитку нашої країни, стану фундаментальної науки, практики навчання географії в школі дозволяє виділити актуальні проблеми, що вимагають наукової розробки і рішення.

Основною метою практичної роботи на уроках географії є закріплення на практиці та поглиблення теоретичних знань, набутих учнями, та формування ключових навичок у системі шкільної географічної освіти. Виходячи з цього, ми можемо виділити такі основні завдання практичної роботи з географії в 6-10 класах:

- навчити учнів правильно користуватися географічними приладами та засобами вимірювання та фіксації різних природних процесів та явищ (рівень, метеорологічні прилади, компас, планшет тощо);
- закласти навички методів роботи з географічними картами (прочитати легенду карти, знайти та показати об'єкти географічної номенклатури, порівняти, порівняти між собою різні тематичні карти, охарактеризувати за допомогою карти відповідні об'єкти, процеси, явища тощо);
- формувати вміння та навички роботи з контурними картами (правильно наносити та підписувати різні географічні об'єкти чи зони розподілу процесів та явищ, використовувати систему символів тощо);
- закріплювати вміння розв'язувати географічні задачі (визначати та перекладати масштаб карт, вимірювати відстані, визначати географічні координати об'єктів, розрахунки часу та місцевого часу, забезпеченість ресурсами тощо);
- розвивати вміння аналізувати характеристики природних та господарських об'єктів, процесів та явищ на прикладі їх місцевості (фенологічні спостереження, календар погоди, опис об'єктів, складання планів, встановлення взаємозв'язків між компонентами природи, ґрунтовим профілем, екологічним станом, тощо).[6]

Практична робота в географічній освіті відіграє провідну роль. Цей процес спрямований на узагальнення знань учнів, набуття навичок та розвиток навичок. Вони передбачені програмою, здійснюються за допомогою різних засобів, забезпечують актуальність тем, науковість і творчість учнів. Таким чином, є можливість детального вивчення тематичного матеріалу з використанням творчого підходу до викладання предмета [6]. Проведення практичних робіт на уроках географії пов'язано з низкою труднощів, як організаційних, так і методичних.[1]

Шкільна географічна освіта пройшла тривалий шлях свого становлення. Процес навчання географії в школі сьогодні є виважений і урізноманітнений складовими: концепціями, Державними освітніми стандартами, навчальними програмами та засобами навчання: підручниками, навчальними атласами і контурними картами, електронними навчальними посібниками, хрестоматіями, словниками, довідниками, практикумами, збірниками тестових вправ тощо.[4]

Практичні роботи з географії – основний шлях досягнення не тільки предметних, а й мета предметних результатів навчання. Тим більше, що специфіка географії як навчального предмета, передбачає обов'язкову практичну діяльність на уроці, яка є невід'ємною частиною навчально-пізнавального процесу на будь-якому його етапі - при вивченні нового матеріалу, повторенні, закріпленні, узагальненні та перевірці знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція географічної освіти в основній школі: проект / Інститут педагогіки НАПН України/ за ред. О. М. Топузов, О. Ф. Надтока. Л. П. Вішнікіна. А. С. Доброскок та ін. – К. : Педагогічна думка. 2014 – 30 с.
2. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf>.
3. Кирилюк С. М. Проблеми викладання географії у школі [Електронний ресурс] http://collectedpapers.com.ua/problems_teaching_geography_schools/3-2-navchannya-geografiyi-v-ukrayini-v-xix-na-mezhi-xx-stolit.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Кремень В. Г. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
5. Назаренко Т. Г. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО / Т. Г. Назаренко, О. В. Супричов // Науково-методичний журнал «Географія». – Х. : Основа. –2013. – № 11. – С. 9.
6. Яковлева В.А. Крищенко Т. Особливості розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку. Гнозис. 2016. Вип. 36, с- 417-424.

АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК МЕТОД РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПТУ «*LANGUE*» У НОСІЇВ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Марільє Тетяна Миколаївна,

Аспірантка 3-го року навчання
Запорізький національний університет, Україна

Асоціативний експеримент – це дієвий метод реконструкції концептів у свідомості носіїв тієї чи іншої лінгвокультури. У нашому дисертаційному дослідженні ми проводимо 3 прийоми психолінгвістичного експерименту (за класифікацією І. А. Стерніна [1, с. 51]): вільний асоціативний експеримент, направлений асоціативний експеримент та метод суб'єктивних дефініцій.

Отже, актуальність даної роботи полягає у проведенні асоціативного експерименту із носіями французької мови для реконструкції концепту «*langue*». Об'єктом даного дослідження є методи психолінгвістичного асоціативного експерименту, за допомогою яких можна описати когнітивні репрезентації мовців відносно досліджуваного лінгвокультурного концепту, а його предметом виступають асоціативні поля концепту «*langue*» у носіїв французької лінгвокультури. Метою даної роботи є аналіз і лінгвокультурна інтерпретація асоціатів, отриманих у ході асоціативного експерименту.

По даним вільного асоціативного експерименту, який полягає у фіксації перших реакцій інформантів на слово-стимул, асоціативне поле концепту «*langue*» у свідомості французьких мовців має наступний вигляд: *langue – voyage* (2), *international(e)*, *étranger*, *la bouche*, *organe*, *manière de s'exprimer*, *parler*, *communiquer*, *échange*, *ouverture*, *barrière*, *langue française*.

Далі у ході лінгво-когнітивної інтерпретації ми групуємо виявлені асоціати по значенню «по денотативному принципу» [2, с. 142] та відносимо їх до відповідних доменів концепту.

Перша група реакцій (*voyage* (2), *international(e)*, *étranger*) репрезентують мову як засіб міжнародного спілкування, яке можливе у сучасному світі завдяки мовам. Ці асоціати ми відносимо до домену «мова-засіб міжнародних відносин», які для багатьох з інформантів відповідають саме подорожам та відпочинку за кордоном.

Другу групу реакцій (*la bouche*, *organe*) ми виокремили під значенням частина тіла та віднесли до домену «язык-орган».

Третя група асоціатів (*manière de s'exprimer*, *parler*, *communiquer*, *échange*, *ouverture*, *barrière*) існує під значенням комунікативних властивостей мови та відноситься до доменів «мова-тип мови» та «мова-здатність».

Остання четверта група реакцій (*langue française*) має значення специфічності системи словесного вираження певної групи людей і може бути віднесена до домену «мова-система».

У ході направленого асоціативного експерименту ми провели збір запрограмованих завданням реакцій: опис слова-стимулу за допомогою прикметників. Інформантам було поставлене питання «мова – яка?» (*Qualifiez la « langue » avec (au moins) 3-4 adjectifs. Répondez à la question : comment est la langue ?*), на яке вони відповіли, надаючи асоціації-прикметники для кваліфікування мови.

Отже, для носіїв французької лінгвокультури, мова – *difficile* (складна) (2: *compliquée, difficile*), *jolie* (гарна) (2: *jolie (dans tous ses aspects), chantante*), *communicative* (комунікативна) (2: *vecteur de communication, parlée*), *diverse* (різноманітна) (2: *différente, riche*), *vivante* (жива) (1) та *capricieuse* (капризна) (1). Також зафіксований один асоціат для французького омонімічного концепту «*langue-organe*»: *язык – смачний* (1: *bonne (niveau gastronomique)*).

У психолінгвістичному методі суб'єктивних дефініцій, який є «різновидом лінгвістичного інтерв'ювання» [3, с.19] інформантам було запропоновано дати власне визначення слову-стимулу *langue* (мова). На даному етапі дослідження ми отримали наступні визначення мови французами: 1) *Langue, c'est l'art et la manière de s'exprimer*. 2) *Langue c'est ce qui nous permet de communiquer mais aussi ce qui nous empêche de communiquer ; fabuleux moyen de communiquer ; un outil pour communiquer, un outil qui permet de connaître un pays un peu mieux*. 3) *C'est un système qui permet d'échanger, à l'oral et à l'écrit, tout en transmettant des valeurs et de la culture, des valeurs culturelles, politiques et personnelles au travers de ce discours ; ça permet de construire un discours pour échanger entre des personnes*. 4) *La langue, c'est un langage qui nous permet de communiquer entre nous, c'est une richesse, richesse culturelle, chaque langue a sa propre culture, ça a un avantage aussi - la civilisation*.

В ході цього психолінгвістичного експерименту надані суб'єктивні дефініції показали в структурі концепту «*langue*» наявність когнітивних ознак, вербалізованих у наступних доменах: «мова-засіб» (7), «мова-культура» (4), «мова-тип мови» (1), «мова-система» (1) та «мова-мистецтво» (1).

Отже, за результатами даних експериментів, ми можемо побудувати польову структуру концепту «*langue*» у свідомості французьких мовців. Зазначимо, що в усіх асоціатах, виявлених протягом даного дослідження, актуалізовані 2 концепти французької лінгвокультури: «*langue-système d'expression et de communication*» («мова») та «*langue-organe*» («язык») через те, що центральне слово-репрезентант обох концептів та водночас слово-стимул асоціативних експериментів має одну й ту саму форму – *langue*.

За результатами асоціативного експерименту ми змоделювали структуру концепту «*langue-système d'expression et de communication*» («мова»):

Ядро: - «мова-засіб» (11) ○ Засіб спілкування (6) ○ Засіб міжнародних відносин (5) - «мова-здатність» (5) - «мова-культура» (4) - «мова-система» (2) Ближня периферія: - «мова-тип мови» (2)	- характеристики: ○ складна (2) ○ гарна (2) ○ комунікативна (2) ○ різноманітна (2) Дальня периферія: - «мова-мистецтво» (1) - характеристики: ○ жива (1) ○ капризна (1)

Концепт «*langue-organe*» («язык») має наступну структуру:

Ядро: - денотат – орган (1) Ближня периферія:	- місце розташування – рот (1) Дальня периферія: - характеристика – смачний (1)

Отже, отримані результати асоціативних експериментів показали, що слово *langue* для французів перед усім є позначенням концепту «*langue-système d'expression et de communication*» («мова»), а вже потім позначенням іншого концепту «*langue-organe*» («язык»).

За результатами дослідження концепт «*langue-système d'expression et de communication*» («мова») включає наступні домени та піддомени: «мова-засіб»: засіб спілкування та засіб міжнародних відносин, «мова-здатність», «мова-культура», «мова-система», «мова-тип мови» та «мова-мистецтво».

Список літератури

1. Стернин И.А. Контрастивная лингвистика. Проблемы теории и методики исследования. Москва: Восток-Запад, 2006. 206 с.
2. Стернин И.А, Рудакова А.В. Психолінгвістическе значення слова и его описание. «Ламберт», 2011. 192 с.
3. Стернин И.А. Исследование значения как феномена языкового сознания. Монография. Алматы: КазУМОиМЯ имени Абылай хана, издательство «Полилингва», 2018. 200 с.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ МУЗЫКА В СЕМАНТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Стулина Евгения Владимировна

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры романской филологии
и перевода, Запорожский национальный
Университет, Украина

Дружкова Алина Сергеевна

магистр, Запорожский национальный
Университет, Украина

Исследование концепта «музыка» основывается на выделении его номинативного поля, которое формируется из ключевых слов. Предварительный анализ словарных дефиниций французского слова *musique* позволяет выделить ключевые слова синонимы, объективирующие данный концепт: *musique, mélodie, chanson* (*œuvre musicale*). Общие семы в значении данных слов позволяют рассматривать их носителями содержания концепта музыка.

Таким образом, *объектом* исследования стало содержание лексико-фразеологического концепта музыка как культурного действие между музыкальным произведением, его исполнением и восприятием. *Предметом* исследования выступили лексические и фразеологические единицы французского языка, которые именуют и оценивают деятельность создателя музыкальных произведений, исполнителя и слушающего. *Материалом* для анализа содержания концепта «музыка» послужили лексические и фразеологические единицы французского языка, выбранные из словарей. Основной номинативной функцией данных языковых единиц будет именование процессов создания, исполнения и восприятия музыкальных произведений.

Анализ содержания концептов на материале различных языков стало главной научной целью когнитивной лингвистики как науки, исследующей роль языка в приобретении знаний об окружающей действительности.

Для достижения цели исследования необходимо выяснить способ взаимоотношения между концептом как элементом концептосферы и семантическим пространством, тем более, что известна точка зрения лингвистов, что разграничение концептосферы и семантического пространства языка является принципиально важным для исследования содержания концепта. Принимая во внимание данное разграничение, постараемся найти общую основу этих двух понятий. Согласно точке зрения М.Ф. Панкиной, важнейшей стороной связи когнитивной науки с лингвистикой является исследование семантики, значения языковых форм и выражений [1]. Если принять во внимание, что концептосфера – это мыслительная сфера, состоящая из концептов (мыслительных схем, картинок, фреймов), а семантическое пространство как

часть концептосферы выражается при помощи языковых знаков, то изучение этих знаков даст возможность обнаружить содержание той части концептосферы, которую эти знаки описывают.

В семантическом пространстве языковые элементы ориентированы на отображение определённой части концептосферы, в нашем случае концепта «музыка». Изучив языковые элементы, описывающие данный концепт, мы получим достоверные знания о содержании этого концепта.

Как было уже сказано, концепт «музыка» в семантическом пространстве, как части концептосферы, объективируется во французском языке в таких языковых знаках: *musique, mélodie, chanson*. Эти языковые знаки обладают интегрирующей семой в своём значении, что дало нам право рассматривать их как основные в объективации изучаемого концепта. Этой семой выступает следующая – *sons musicaux*, что следует из анализа словарных дефиниций. Например, *musique* – *art qui permet à l'homme de s'exprimer par l'intermédiaire des sons, production de cet art, œuvre musicale*; *mélodie* – *ensemble de sons successifs de hauteur variable*; *chanson* – *production par la voix des sons mélodieux, une œuvre musicale* [2].

Учитывая тезис семасиологии о том, что семантическое пространство языка это сложная система, образованная пересечением и переплетением сем [3, с. 65], высказываем предположение, что одной из составляющих частей содержания концепта «музыка» в семантическом пространстве французского языка выступают структурные объединения, образованные пересечениями и переплетениями сем. Такими структурными объединениями выступают фразеосочетания, в состав которых входят слова *musique, mélodie, chanson*.

Так, слово *musique*, формируя содержание концепта «музыка», входит в такие отношения: *aller plus vite que la musique, c'est (toujours) la même musique, chef de musique, en avant la musique!, en musique, mettre en musique, musique à bouche, musique à programme, musique d'ascenseur, musique d'avenir, musique militaire, musique pure*. Выражения, которые непосредственно дополняют содержание концепта «музыка» – *musique militaire* (музыкальный жанр), *mettre en musique* (положить на музыку), *musique pure* (известная музыка), *en musique* (в музыке), *musique à programme* (тема, сюжет симфонии), *chef de musique* (дирижёр), *musique à bouche* (гармоника), *musique d'ascenseur fam., péjoratif* (плохая музыка, не серьёзная). Остальные способны передавать другие смыслы, что свидетельствует об уже упоминавшихся связях и пересечениях сем семантического пространства для формирования смыслов других концептов. В частности, *aller plus vite que la musique fam.* (идти быстро), *c'est (toujours) la même musique fam.* (всегда одно и то же), *en avant la musique! fam.* (вперед, с песней), *musique d'ascenseur fam., péjoratif* (ничего не значащие слова), *musique d'avenir* (далёкие планы).

Вторая лексическая единица, формирующая понятийный компонент значения концепта «музыка», *mélodie, f.*, добавляет следующее содержание: *ensembles de sons successifs de hauteur variable leur perception globale soit capable de satisfaire à la fois l'intelligence et la sensibilité* [2]. Из этого следует, что ещё одной составляющей содержания концепта «музыка» является влияние как на рациональную, так и на эмоциональную сторону слушателя.

Следующая лексическая единица, связанная с формированием понятийного компонента, *chanson f. – poème à chanter composé de stances égales appelées couplets, séparées par un leitmotiv, le refrain*. Дефиниция указывает на ещё один компонент содержания концепта «музыка» – музыкальное произведение и его исполнение.

Анализ содержания понятийной составляющей концепта «музыка» позволяет сделать вывод о классификационных составляющих: музыкальное произведение (*création de l'œuvre musicale: musique militaire, mettre en musique, mettre en musique*), исполнение музыкального произведения (*exécution de l'œuvre musicale: poème à chanter*), восприятие музыкального произведения (*perception, écoute de la musique: capable de satisfaire à la fois l'intelligence et la sensibilité*).

Для определения места концепта «музыка» и его функций в семантическом пространстве французского языка следующим этапом анализа будет изучение его ассоциативных связей в концептосфере, ментальном образовании, которое представляет различные признаки внешнего мира.

Список литературы

1. Панкина М.Ф. Семантическое пространство языка и подходы к его изучению. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskoe-prostranstvo-yazyka-i-podhody-k-ego-izucheniyu/viewer> (дата обращения 26.05.2021).
2. Larousse dictionnaire français URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/chanter/14641> (дата обращения 26.05.2021).
3. Попова З.Д. Семантическое пространство языка как категория когнитивной лингвистики. *Вестник Воронежского гос. ун-та. Сер. 1. Гуманитарные науки*. 1996. № 2.

ФОРМИРОВАНИЕ СИНОНИМИЧЕСКИХ РЯДОВ ДЛЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ВАРИАНТОВ ПОЛИСЕМАНТИЧЕСКОГО СЛОВА «DÉFENDRE»

Стулина Евгения Владимировна

кандидат филологических наук, доцент
доцент кафедры романской филологии
и перевода, Запорожский национальный
университет, Украина

Дудузова Анастасия Макимовна

студентка 4 крсу, Запорожский
национальный университет, Украина

Лексическая синонимия тесно связана с явлением полисемии (т.е. многозначности). Синонимы помогают показать разницу в оттенках значений многозначного слова. В зависимости от лексико-семантического варианта многозначного слова, оно может входить в разные синонимические ряды.

Полисемантическое слово трактуется как такое, которое отличается наличием нескольких значений, образующих определённую семантическую структуру и связанных между собой различным способом. Многие лингвисты выделяют следующие типы связей значений многозначных слов: радиальный, цепочный и смешанный или радиально-цепочный.

Целью исследования является анализ семантической структуры полисемантического французского глагола «defender» и построение синонимических блоков для отдельных его лексико-семантических вариантов (ЛСВ). Такой подход позволит определить направление развития семантики полисемантического слова на основе выявления отличительной семы в синонимах каждого последующего лексико-семантического варианта. *Объектом* исследования является семантическая структура полисемантического слов. *Предметом* исследования является состав сем синонимических блоков к каждому из ЛСВ полисемантического слова «défendre». *Материалом* исследования стали лексикографические статьи из различных французских словарей: Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, словарь «Wiktionnaire», «Textuelles et Lexicales», а также издания «Dictionnaire de L'Académie française» за 1694 год, 1798 год, 1832-1835 годы, 1932-1935 годы, статьи из французских газет и журналов: Le Parisien, Les Echos, Libération та Madame Le Figaro.

При формировании синонимических рядов для первого лексико-семантического варианта было отмечено, что некоторые синонимы в большей степени идентичны значению, а другие – нет. Например, для основного лексико-семантического варианта слова *défendre* – *protéger quelqu'un, quelque chose par la lutte ou la vigilance contre toute attaque réelle ou éventuelle, lutter pour conserver un*

bien – синонимический ряд сводится к следующему *assister, garantir, protéger, sauvegarder, sauver, soutenir*. Выделив дифференциальную сему *protéger par la lutte ou la vigilance contre toute attaque*, синонимом, способным передать «приблизительное» значение может выступать глагол *sauver*, сравним: *soustraire quelqu'un, un groupe à un danger grave ou mortel, le préserver de ce qui le menace le faire échapper à un risque de mort*. Все остальные синонимы выступают таковыми только в одном из своих значений. Например, глагол *protéger* выступает синонимов только в одном из своих значений: *mettre quelqu'un, quelque chose à l'abri d'un dommage, d'un danger*.

Следующий лексико-семантический вариант слова *défendre – préserver quelqu'un, quelque chose de l'effet nuisible de quelque chose, les protéger d'une attaque quelconque, en parlant de quelque chose* – имеет такой синонимический ряд: *abriter* со значением *soutenir quelqu'un, quelque chose, plaider en leur faveur devant toute accusation, toute critique*; а также *appuyer, justifier, plaider*.

Для достижения объективных результатов остановимся на построении синонимического ряда для такого лексико-семантического варианта глагола *défendre: interdire à quelqu'un de faire quelque chose, d'user de quelque chose, d'accéder à un lieu*. Среди его синонимов – *empêcher, interdire, prohiber, proscrire*. Сравнительный анализ дефиниций данных слов показал, что дифференциальная сема этого ЛСВ наиболее точно отражена в семантике глагола *interdire: priver autoritairement quelqu'un du droit de faire quelque chose défendre formellement à quelqu'un d'user de quelque chose*.

Очевидным выступает факт отсутствия повторяемости синонимов для различных лексико-семантических вариантов глагола *défendre*, что выступает доказательством, так называемой, радиальной связи между значениями полисемантического слова. Каждый последующий ЛСВ подтверждает свою связь с первым (*protéger, préserver, soutenir, interdire*), но не появляется как семантическая эволюция предыдущего.

Согласно нашим наблюдениям, отсутствие повторяемости синонимов у лексико-семантических вариантов полисемантического слова *défendre* свидетельствует о его семантическом потенциале и гипотетической возможности разрыва полисемии как причины появления омонимов.

КАТЕГОРІЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Стуліна Євгенія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізький національний університет, Україна

Шаір Вікторія Ігорівна,
студентка III курсу
Запорізький національний університет, Україна

Вивчення категорії інтенсивності представниками лексикологічного напрямку проводиться на базі декількох підходів: ономазіологічного, семасіологічного, де кожен вивчає характерні риси інтенсивності. Ш. Баллі зазначав, що під терміном «інтенсивність» слід розуміти всі відмінності, що зводяться до категорій кількості, сили, величини, цінності [Баллі, с.389].

Існує чимало ознак присутності значення градуальності у семантиці мовної одиниці. Градуальність відображає кількісні та якісні зміни об'єкта номінації, навіть найменші з них. Описати цей процес допомагає шкала градуальності. Поняття інтенсивності та градуальності досить схожі між собою, вони відтворюються однаковими засобами мови. Однак, відмінність полягає у тому, що для категорій інтенсивності важливо порівняння семантики мовної одиниці вже інтенсифікованої з нормативною, більш звичною. У той же час градуальність має на меті розмістити поняття на шкалі, щоб детально продемонструвати відтінок його значення серед інших, схожих йому понять.

Інтенсифікатори семантики мовних одиниць можна розділити на дві групи: ті, що втратили своє первинне значення і завжди мають підсилювальну роль та ті, що можуть набувати такого значення у певному контексті. Тим не менш, вони можуть суттєво відрізнятися за формою, наприклад, роль інтенсифікаторів можуть виконувати прислівники, прийменники, дієслова, словосполучення (дієслово + прислівник/ іменник), фразеологізми та навіть префікси.

Ш. Баллі стверджує, що префіксальні утворення виникли з лексичних або синтаксичних словосполучень у результаті узагальнення вираженого ними поняття. Інтенсифікатори *ultra-*, *extra-*, *super-*, *sur-*, *hyper-*, *très*, *bien*, *fort*, *si*, *trop*, *tellement*, *assez*, *peu*, *au-delà* утворюють у французькій мові морфологічну структуру, що охоплює систему підсилювальних одиниць, необхідно вибрати ту, яка б найкраще могла передати поняття, що містить певний ступінь інтенсивності [Баллі, с. 158].

За даними словника *Trésor de la Langue Française*, прийменник *au-delà de* має три основні сфери використання: просторову, часову та скалярну. Загальним знаменником цих трьох значень є поняття відстані від заданої опорної точки або, іншими словами, перевищення межі. Ця межа змінюється залежно від значення

опорної точки, вираженої номінальною групою, в межах застосування *au-delà de*. Як маркер інтенсифікації якості прийменник *au-delà de* цікавить нас з точки зору вказівки на градуальність: *au-delà de qualifié, au-delà de ce qu'on pouvait attendre, au-delà de toute mesure*. Поряд з цим прийменником у французькій мові з семантичним значенням інтенсифікації ознаки виступає префікс *sur-*, що є підсилювачем, вказуючи на шкалі градації вищий рівень заздалегідь встановленого стандарту: *doué au delà de toute mesure, surdoué*.

У даному дослідженні ми ставили за мету визначення аналогій у градації ознаки, позначеної прийменником *au-delà de* і префіксом *sur-*.

Відмінність у вжитку того чи іншого інтенсифікатора як оператора градуальності базується на типі присудка. Наприклад: *il est heureux au delà qu'on pouvait attendre, aimer au delà de toute expression, courageux au delà de toute mesure*. Прийменник вжито як оператор градуальності стану, дії, якості, тобто він встановлює відношення на шкалі градуальності між станом, дією, якістю і початковим ступенем чи референтним значенням.

Зважаючи на полісемантичну природу префікса *sur-*, зазначимо, що він цікавить нас тільки як оператор градуальності. Як такий, він доєднується до дієслів, прикметників, дієприкметників і іменників, утворених від дієслівної і прикметникової основи: *surabondance, surcapacité, surpuissance, survitesse, suralimenter, surexploiter, surestimer, surévaluer, surpayer, surexcité, surpeuplé, sur-nourrir, surproduction, surconsommation, suremploi, sur-irritation, surprotection*.

Особливість предиката (основи), до якої приєднується префікс *sur-* та вживається прийменник *au delà de* у якості операторів градуальності є наступною: семантика предиката схиляється до інтенсифікації. Типологія предикатів є наступною: предикат, що вказує на перманентну якість (*surdoué, suractif, beau au delà de toute expression*), тимчасову якість (*surexcité, surfatigué, suroccupé, heureux au delà de toute expression*), емоційно-психологічний стан (*surirriter, aimer au delà de toute expression*), дію (*sur-fumer, communiquer au delà des mots*), здійснення (*sur-remplir, sur-performer, remplir la salle au delà de sa capacité maximale*).

Основна різниця між скалярною модифікацією, утвореною вільними морфемами (прийменниками), і такою, що утворена сполученими морфемами (префіксами), обумовлена типом шкали, згідно з якою предикат є змінним. Точніше, у випадку прийменника модифікований предикат оцінюється за чітко поставленою шкалою. Ця шкала може або не може бути обмежена лексичними властивостями предиката. Таким чином, кількісна та якісна шкала обмежена типом предиката, тобто кількісний предикат вимірюється за кількісною шкалою, тоді як якісний предикат буде вимірюватися за шкалою інтенсивності. Наприклад:

Кількісна шкала (50 кг): *Maigrir au-delà de 50 kg*.

Якісна шкала (любов - обожнення: зв'язок гіперонім / гіпонім): *Aimer au-delà de l'adoration*.

Епістемічна шкала (зовнішня) (будь-який вираз): *Aimer/ maigrir au-delà de toute expression*.

На відміну від прийменників, префіксаційна скалярна модифікація ґрунтується виключно на лексичних властивостях модифікованого предиката, і не існує іншої чітко зазначеної шкали (наприклад, *surdoué*, де модифікація використовує властиву шкалу присудка *doué*).

Саме через відсутність чітко поставленої шкали, префіксаційні вживання менш продуктивні порівняно з прийменниковими. Таким чином, неможливо знайти префіксальний еквівалент для кожного прийменникового використання: *Aimer au- delà de l'adoration* - **suraimer*.

При розгляді функціональної проблеми прийменників, необхідно вказати, що ми дотримуємося переважаючої у даний час думки про наявність у прийменників самостійного лексичного значення, властивого їм і поза словосполучень. Важливим доказом того, що прийменники - повноправні одиниці мови з власним лексичним значенням, є те, що вони відчують на собі вплив тих лексико-граматичних процесів, які властиві знаменним частинам мови, зокрема, прийменники вступають в антонімічні та синонімічні відносини, утворюючи відповідні пари або групи, також у прийменників широко представлено явище полісемії. Центральним значенням прийменника як частини мови є синтаксичне, тобто здатність об'єднувати слова в словосполучення. Під лексичним значенням прийменника розуміється та інформація, яку прийменник передає про відносини між об'єктами в певній ситуації.

Одним з основних акцентів специфіки прийменників є те, що вони виступають в якості номінативних засобів не самостійно, а лише в складі словосполучення або речення. Отже, не можна випускати з уваги розгляд питання контекстуальної залежності семантичної складової даної частини мови.

Таким чином, прийменник взаємопов'язаний з усіма лексико-граматичними класами слів. В цьому проявляється поліфункціональність досліджуваної нами частини мови. Категорія синтаксичної функції передбачає, що семантика прийменника в реченні йде на другий план або повністю ігнорується, і прийменник виступає в якості сполучного елемента, елемента синтаксичного зв'язку. Так, категорія синтаксичної функції «реалізує синтаксичну поліфункціональність прийменника».

Список літератури

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностр. лит, 1955. 416 с.
2. Зененко Н. В. Диалектика структурных доминант: грамматика и дискурс (на материале иберо-романских языков): дис. ... доктора филол. наук. Москва, 2010. 407 с.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ПУТІВНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ФРАНЦУЗЬКУ

Третяк Юлія Юріївна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізький національний університет, Україна

Дослідження, що стосуються проблематики туризму, вже проводилися раніше проте, дискурс даної сфери як лінгвістичний феномен досі не був предметом спеціалізованих студій в галузі транслатології та дидактики перекладу. Вивчення лінгвостилістичних та дидактичних аспектів перекладу путівників вважаємо актуальним дослідницьким завданням, адже від якості перекладу туристичних текстів будь-якого жанру залежить не тільки успіх маркетингових стратегій, але і формування образу “чужої” країни в свідомості іноземців.

Об’єктом цього дослідження були україномовні тексти електронного путівника по м. Запоріжжя, розміщеного на офіційному сайті Запорізької міської ради [1], та авторська версія їх перекладу на французьку мову. Предметом дослідження – лінгвостилістичні та дидактичні проблеми перекладу текстів путівників французькою мовою.

Путівник у лінгвістиці розглядається як жанровий різновид туристичного дискурсу і визначається як довідкове видання, присвячене певній країні чи місту, що містить відомості щодо географічних, історичних, культурних особливостей, пам’яток, наявних видів проживання, харчування, транспорту та розваг і зазвичай супроводжується ілюстраціями, схемами, картами [2]. Путівник як жанр туристичного дискурсу носить прикладний, практичний характер та має систематичну, чітко визначену структуру, яка передбачає наявність вербальних, невербальних та інтерактивних компонентів, що відносить об’єкт нашого дослідження до креолізованих текстів. Путівник – це ідеологічний текст, який має на меті певним чином моделювати реальність, формувати привабливий образ регіону або міста, їх культури та історії.

Спільною рисою усіх досліджуваних нами текстів є фокусування на тих об’єктах, які увиразнюють унікальність запорізького регіону. Це, насамперед, стосується опису самого міста (*специфічна архітектура міста, унікальне поєднання в межах міста урбанізованих та індустріалізованих майданчиків із заповідними територіями*), острова Хортиця (*природа острова Хортиця унікальна, неповторні краєвиди, Хортиця – перлина української землі*), численних споруд, пам’яток архітектури, які потенційно мають зацікавити туриста.

Здійснений нами детальний аналіз форми і змісту електронної версії путівника по місту Запоріжжя дозволив виявити його лінгвостилістичні особливості, які зводяться до наступного: 1) на лексичному рівні тексти

туристичного путівника складаються як з загальновживаної лексики, так і зі спеціальної; відмічена висока щільність використання топонімів, антропонімів, реалій, оцінної лексики; 2) на граматичному рівні констатуємо використання прикметників у найвищому ступені порівняння, пасивних конструкцій, умовного способу та безособових дієслівних конструкцій у спонукальній функції, афективного синтаксису, що надає тексту путівника експресивності та емоційного забарвлення; 3) на стилістичному рівні було відзначено широке використання епітетів, метафор, порівнянь, гіпербол; 4) риторичними засобами, що моделюють сприйняття описуваного об'єкту, вважаємо наступні: відбір об'єктів для огляду, створення їх ієрархії за допомогою спеціальної системи позначок, посилення на авторитетні точки зору, введення в дію різних стилістичних реєстрів.

Порівняльний аналіз електронної версії путівника по місту Запоріжжя і французьких текстів аналогічного жанру дозволив встановити, що палітра мовних засобів, які слугують для реалізації інформативної і рекламної функцій порівнювальних путівників, істотно відрізняється, як відрізняється і співвідношення цих функцій. Ці відмінності зумовлені, в першу чергу, розбіжністю комунікативних програм та соціокультурною специфікою аналізованих текстів. Україномовні путівники, за критерієм вибору мовних засобів, більш схожі на інформаційні довідники. В них представлено опис головних туристичних об'єктів, а також надаються рекомендації практичного характеру. Тексти ж франкомовних путівників більшою мірою орієнтовані на реалізацію рекламної функції та мають виражений емоційний характер.

В намаганні здійснити перетворення тексту так, щоб викликати очікувану реакцію читача, стикаючись з розбіжностями двох мов та соціо-культурними особливостями функціонування їх одиниць, автор була змушена задіяти різні трансформації, які включали в себе граматичні, лексичні та синтаксичні перетворення: перестановки, додавання та опущення, модуляцію, конкретизацію, генералізацію, членування та об'єднання речень, граматичні та лексичні заміни та ін. (*Тут можна побачити гранітні скелі заввишки понад 30 метрів – Vous pouvez y voir des rochers de granit de plus de 30 mètres de haut.* У наведеному прикладі була використана граматична трансформація заміни безособової дієслівної конструкції *Тут можна побачити* на конструкцію з модальним дієсловом в особовій формі *Vous pouvez y voir*, яка становить одну з можливостей актуалізації некатегоричного імперативу).

Нами було проаналізовано перекладацькі рішення, що приймалися, та прийоми, які використовувались. Деякі рішення виявлялись хибними і потребували корекції, що виявлялось в ході обговорення результатів перекладу з носієм французької мови, який добровільно погодився брати участь у проекті. Наприклад, обраний нами прийом транслітерації при перекладі реалії «Сич» (укріплений осередок нереєстрового війська Запорізького XVI-XVIII ст.) виявився невдалим, бо не був зрозумілим і потребував пояснення або знаходження аналога у французькій лінгвокультурі – fort (m). Пояснення потребували й антропоніми (Махно), історичні реалії (Револуція Гідності, АТО).

Спираючись на дані здійсненого дослідження, вбачаємо можливість

дидактизації перекладів текстів путівників іноземною мовою. Нами були встановлені постулати етапу роботи, що передуює власне перекладу путівника: 1) виділення власних та суміжних дискурсивно-обумовлених стилістичних компонентів тексту оригінала; 2) аналіз необхідності передачі цих дискурсивно-обумовлених стилістичних компонентів у перекладі та їх функціонального навантаження; 3) аналіз лексичних одиниць туристичного дискурсу, виділення специфіки та частоти їх використання; 4) визначення перекладацьких рішень та прийомів перекладу з урахуванням прагматичних факторів комунікації в рамках туристичного дискурсу; 5) визначення рівня прагматичної адаптації текстів з установкою на стереотипізовані очікування представників “чужої” лінгвокультури.

Список літератури

1. <https://zp.gov.ua/uk/page/turistichnij-putivnik-1#gsc.tab=0>
2. Филатова Н.В. Дискурс сферы туризма в прагматическом и лингвистическом аспектах: диссертация ... кандидата филол. наук:10.02.01. Москва, 2014. 179 с.

СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ЗЕМЛІ

Габрільчук Діана Олександрівна,

Гайдук Віолетта Сергіївна,

здобувачі вищої освіти юридичного факультету,

НУБіП Україна,

Науковий керівник: Невмержицька Олена Миколаївна,

канд. філос. наук, асистент кафедри культурології НУБіП

Україна

Життя кожної людини в значній мірі залежить від зовнішніх умов її існування, які в першу чергу визначаються станом рідної землі. Її щедрість та родючість безпосередньо впливає як на добробут кожної родини, так і нації в цілому. Так примноження плодів землі, збільшення її сили та багатства залежить від кожної конкретної людини, її ставлення та відношення до своєї «годувальниці».

Актуальність теми визначається необхідністю вирішення суттєвих теоретичних завдань щодо зміни відношення до землі як основи буття людини.

Ще з прадавніх часів до нас дійшли праці Гесіода, Аристотеля, Катона, Варрона, Вергілія тощо, в яких визначається відношення до рідної землі як найвищої цінності в сфері буття людини. На основі такого ставлення і визначалися принципи щодо обробки та догляду за землею, що крім суто утилітарної включали ще й ціннісну складову. Більш сучасні філософські праці вже концентрують увагу в основному на питаннях збільшення ефективності практики обробки і підвищення ресурсу землі. Визначними дослідниками цієї тематики є А.Т. Болотов, В.І. Вернадський, А.Н. Енгельгард, В.В. Докучаєв та ін.

Нині розрізняються декілька підходів щодо відносин людини до землі. Перший ґрунтується на повному підкоренні та підпорядкуванні природи людині. Це дає право нещадно експлуатувати землю без врахування «інтересів» самої землі. Такий підхід є прагматичним. Головна мета людини, що сповідує такий світогляд, є отримання максимального прибутку при найменших витратах. Земля ж вважається просто невичерпним ресурсом, об'єктом, з яким «господар» може робити все, що захоче.

Цей підхід, що в наш час застосовується майже всюди, вже привів аграрний сектор до стагнації, і, мабуть, у не далекому майбутньому, призведе до повної загибелі природи. Однак, людина, що керується принципами найбільшої наживи при найменших витратах, живе тільки одним днем та продовжує йти цим згубним шляхом.

Інший підхід передбачає, що людина повинна ставитися до землі як до суб'єкта, тільки пасивного, за принципом справедливості та еквівалентності.

Земля, як і людина вимагає відновлення пропорційно своїм витратам на виробництво тієї чи іншої продукції [1].

Якщо знехтувати цим невід'ємним «правом» землі, вона може «покарати» господаря неврожаєм. Так проявляється її «влада». Щоб уникнути прикрих наслідків, людина повинна поводитися з землею справедливо, і тоді земля обов'язково «віддячить» людині.

Та філософія, нажаль, підтримує перший підхід. Навіть усвідомлюючи згубність такого шляху, не є можливим уявити землю хоч би і квазісуб'єктом та організувати справедливі партнерські відносини землі та людини. Філософія являє землю лише як об'єкт, як будь-яку іншу річ.

Перенести землю з розряду об'єктів до розряду суб'єктів можливо лише через метафоризацію понять.

У широкому розумінні метафорою називають будь-яке вживання слів у переносному значенні. У метафорі відображається здатність людини вловлювати схожість і подібність між різними індивідами, класами об'єктів, а потім за цією схожістю переносити назви справжнього носія на характеризовану особу чи предмет... Метафора немовби заперечує належність об'єкта до класу предметів, у який він насправді входить, і переносить його в інший клас, до якого він на раціональній основі не може бути віднесений [2].

Якщо уявити, що земля, як і у далекі міфологічні часи, є живою істотою, то, як і будь-який живий організм, вона має «право» на увагу, любов та ласку з боку людини. Вона вимагає безперервного догляду, ставлячи навіть цим людину дещо під свою владу, зобов'язуючи людину підвищувати якість землі, родючість ґрунту, поповнювати поновлювані ресурси землі тощо.

Людина та земля як залежні суб'єкти, взаємодіючи між собою, починають формувати інші суб'єкти соціуму, що виступають для них об'єктами - Батьківщину, село, місто, Державу.

Висновки. Таким чином, земля є не тільки матеріальне, а й духовне буття людини. Вона вбирає в себе все існування людини. Земля являється витвором та результатом розвитку Всесвіту, і в свою чергу вона «творить» саму людину.

Людина живе на землі та із землею. Якщо відношення між ними виступають як втілення ідеї справедливості, то життя набуває сенсу як повнота буття людини та землі. Тоді людина поширює на неї почуття любові та поваги, входить з землею в партнерські відносини як з суверенним суб'єктом та допомагає здійснити мету самої землі – розвиток якісного та різноманітного життя у всіх його формах та проявах.

Природа створила людину ідеальною, тому і людина, в свою чергу, зобов'язана підтримувати природу, берегти та плекати нашу Землю, поважати її, збагачувати та покращувати. Люди мають завжди пам'ятати, що наше забезпечене майбутнє – це добробут у майбутньому нашої рідної Землі.

Список використаних джерел:

1. Желтов М.П. Власть земли // Вестник Чувашского университета: 2006.
2. Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л.І. Мацько. К.: Вища шк. 2003. 462с.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «БІДНОЇ РЕЛІГІЇ»

Мартиненко Олександр Петрович

Кандидат філософських наук
Докторант кафедри філософії ЧНУ імені Ю. Федьковича

Походження терміну «бідна релігія» бере початок у працях М. Епштейна [2]. Вчений визнає, що це словосполучення є новим поняттям у філософії, розробленим і опрацьованим ним особисто. «Бідна релігія» – складний і малодосліджений соціальний феномен, що історично виникає на межі XX і XXI століття в часи культурної революції, яка охопила постсоціалістичні країни. Суть його полягає в особливій потребі людини сповідувати цінності сакрального гатунку. Довгий час радянська країна викорінювала релігію та релігійне з умів та сердець людей. Десь в неї виходило краще (в центральних регіонах Росії та України), десь значно гірше (Кавказ та Середня Азія). Який би не був якісний рівень «успіхів» СРСР по денонсації релігійної віри, виникла потреба її чимось замінити. Історично склалося так, що вірі в Бога можна було протипоставити тільки категоричне заперечення Його існування – безбожжя.

Безбожжя – не тільки наслідок політики Нового часу. Його феномен розпочинається в часи існування Античності. Власне саме греки дали безбожжю назву «атеїзм» (від давньогрецького ἄθεος). З атеїзмом боролися нещадно та жорстоко. Відомим прикладом є суд над Сократом, якого звинуватили у безбожжі. Атеїзм був по-другий бік загальноприйнятої картини світу. При цьому знак «мінус» не означав того, що цього явища немає, або того що воно не продовжує еволюціонувати. Атеїзм існував у тіні своєї піднесеної половини по діалектичній парі на рівні злочинця і ворога простої людини. В ті часи нікому в голову прийти не могло того, що в історії людства реалізується ситуація, в якій члени опозиції змінять свої місця – віра у Бога стане тим, чим ще донедавна був атеїзм.

Отже можна сказати, що радянська ідеологія пішла по шляху від зворотного, обравши протилежну релігії позицію. Масштаб протидії релігії вражав, за час з 1917 по 1939 рр. радянська влада не тільки звела нанівець матеріальну та ідеологічну базу релігійних конфесій різного спрямування, а й нанесла суттєву шкоду науковим вченням про дух людини. Вперше, масово, виникає новий тип людини – «Soviet homo». Це був продукт дії атеїстичної філософії, особливої політики та соціалістичних ідей.

З точки зору історичної науки, а особливо тієї її частини, яка досліджує прогрес людини (її культурний та соціальний спосіб життя), відбулося неабияка подія – людство зробило якісний перехід у цивілізаційному розвитку. Потрібно сказати, що даний факт не знаходить розуміння у сучасній соціальній науці. Стверджується, що соціалізм є «тупиковою гілкою еволюції» [1]. В інших випадках маємо справу або з емоціями (наприклад: у 90-х радянську людину презирливо називали «совком»), або з ігноруванням цієї проблеми. З нашої точки зору слід нейтрально відноситися до фактів і сприймати їх емпірично, а не

політично. І, якщо розглядати появу «Soviet homo» як якісний етап розвитку людської цивілізації, то що в цьому особливого? Адже це означає тільки те, що в людській культурі сталося те, чого ще не було ніколи, щось відмінне від того, що було і є на даний момент. Оцінка «якості» зовсім інша справа і вона може бути не тільки поганою, або доброю, її найбільша вага для науки, коли вона об'єктивна.

«Бідна релігія» – це як і релігія «бідних», небагатих духом людей, так і «бідна», тобто «нещасна» релігія, якій навряд чи коли-небудь судитиметься посісти рівне місце зі світовими релігіями – Християнством, Ісламом, Буддизмом. Якщо переважаюча більшість радянських людей повернулася, або на вернулася в лоно тієї чи іншої релігійної конфесії, то знайшлися й такі, що зупинилися на половині шляху: «Уявіть собі молоду людину з типової радянської сім'ї, протягом трьох-чотирьох поколінь начисто відрізаної від будь-яких релігійних традицій. І ось тепер, відчуваючи у своїй душі якийсь заклик згори, голос Божий, ця молода людина ніяк не може визначитися, куди ж йому йти, під дахом якого храму сховатися. Всі історичні релігії йому однаково чужі, а голос лунає все ближче і ближче. Молода людина йде в православний храм – і стикається з цілком сталою системою догм і обрядів, яка здається йому занадто тісною для цього вселенського почуття. Він іде в католицький храм, в синагогу, йде до баптистів – і всюди бачить історично сформовані форми богошанування, тоді як йому хочеться знати Бога цілим і неподільним. Людина шукає Віри, а знаходить навколо одні тільки віросповідання» [2, с. 160].

Поступка «Бідної релігії» традиційним віросповіданням полягає в першу чергу у тому перехідному моменті, коли людина вже має душу і Бога в ній, але ще не визначилася конкретно щодо тої чи іншої релігійної конфесії. Але, насправді, компроміс «Бідної релігії» – це чиста умовність, так як переломна мить релігії «бідних духом» триває вічно. Чому саме так, а не інакше, можна пояснити особливостями адаптації радянської людини до нових реалій: це ситуація, коли і «вовки ситі і вівці цілі» – Soviet homo набув «захисного забарвлення», щоб убезпечити себе від імовірних утисків і влитися в сучасність.

Релігія – це не тільки ідеологія і особливий тип світогляду, що ґрунтується на вірі. Це також особливий матеріальний світ речей та людей. Ні для кого не буде секретом, що в історичних релігіях між Богом (богами) та віруючими стоїть такий досить матеріальний інститут як Церква, що володіє вельми відчутними матеріальними ознаками – люди, машини, будівлі, вироби мистецтва, гроші тощо. М. Епштейн наголошує, що «бідна релігія» мало зрозуміла традиції саме через те, що це «просто Віра, просто в Бога». Представнику «Бідної релігії» не потрібно йти в храм, щоб здійснити той чи інший обряд, його храм завжди з ним у його душі, а Бог «бідного духом» володіє вселенськими рисами, в яких тануть усі інші божества, нездатні навіть на йоту відповідати фігурі такого масштабу. Саме тому «бідні» розчаровуються в усіх без винятку конфесіях, знаходячи їх занадто кволими і нищими перед тим почуттям, що горить у них в грудях. Тобто, якби «бідна релігія» стала гегемоном у світі, Церква зникла б через непотрібність.

Світське суспільство завжди боролось проти релігії та проповідувало атеїзм у тій чи іншій його формі, тому здавалося би «бідній релігії» в ньому теж нема місця, але, насправді, це не так і буде не так, до тих пір поки у світі зберігається віра. Фокус віри – це Бог. У нього справді багато імен, відомих – Будда, Аллах, Христос; і не дуже – наука, гроші, суспільство тощо. Тому «просто віра, просто в Бога» – це подолання крайнощів, допущених при побудові суто світських суспільств, зокрема радянського, атеїзм якого привів до чудернацького викривлення світу сакрального (К. Маркс і Ф. Енгельс стали богами, а першим їх пророком на Землі став Володимир Ленін. Був свій рай – комунізм, і своє пекло – капіталізм, ну і т.д.).

У підсумку зазначимо, що «бідна релігія» нині, як нам здається, вельми поширене явище, але в силу свого індивідуального особистісного характеру воно не концептуалізоване достатньою мірою – немає «пророка», який би усе пояснив «бідним». Прихід «концептуалізації» міг би означати появу нової релігії, достатньо потужної, щоби похитнути усі інші.

Список літератури

1. Монсон П. Две дороги к социализму – два тупика? // Полис / П. Монсон. – №1-2. – М., 1992. – С. 23-33.
2. Эпштейн М. Постатеизм, или Бедная религия // Октябрь / М. Эпштейн. – №9. – М., 1996. – С. 158-165.

УНС-СТРУКТУРА НА ПСЕВДОРИМАНОВЫХ МНОГООБРАЗИЯХ

Соловьёв Андрей Анатольевич

студент IV курса

Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова, Украина

В современной дифференциальной геометрии активно исследуются дифференцируемые многообразия, наделенные различными аффинорными структурами. При этом структуры классифицируются в соответствии с алгебраическими или дифференциальными условиями, которым они удовлетворяют.

Рассмотрим псевдо-риманово пространство V_n с метрическим тензором $g_{ij}(x)$. Говорят, что на нем определена аффинорная структура, если в V_n задано поле тензора типа $\begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}$, которое будем обозначать F .

Она называется e -структурой [1], если F_i^h удовлетворяет алгебраическим условиям $F_\alpha^h F_i^\alpha = e \delta_i^h$, в частности, при $e = -1$ говорят, что это почти комплексная (или эллиптическая) структура, при $e = 0$ - почти касательная (или параболическая), при $e = 1$ - структура почти произведения (или гиперболическая).

Аффинорную структуру второго порядка, удовлетворяющую условиям $F_\alpha^h F_i^\alpha + F_i^h = 0$, называют почти идемпотентной.

Естественным обобщением указанных структур является аффинорная структура третьего порядка, определяемая условиями $F_\alpha^h F_\beta^\alpha F_i^\beta + F_i^h = 0$. В литературе ее называют f -структурой [2].

Американские геометры Яно, Хоу и Чен обобщили понятие f -структуры и ввели в рассмотрение квадриструктуру вида $F_\alpha^h F_\beta^\alpha F_\gamma^\beta F_i^\gamma \pm F_\alpha^h F_i^\alpha = 0$ [3]. Мы называем ее УНС-структурой.

Когда аффинорная структура F задана на (псевдо-)римановом пространстве V_n , ее согласовывают с метрикой g_{ij} . Если это согласование имеет вид

$$F_{ij} + F_{ji} = 0, \quad F_{ij} = g_{i\alpha} F_j^\alpha, \quad \text{структуру называют почти эрмитовой.}$$

Аффинорная структура называется интегрируемой, если в некоторой окрестности каждой точки пространства существует такая система координат, относительно которой все компоненты F_i^h в этой области являются постоянными. Известно, что необходимым и достаточным признаком локальной интегрируемости F_i^h является существование на многообразии X_n симметричной аффинной связности Γ , относительно которой эта структура абсолютно параллельна, т.е. имеет место $F_{i,j}^h \equiv 0$ [1]. В частности, при этом

условии почти эрмитовы e –структуры называют соответственно эллиптически, параболически и гиперболически келеровыми.

В работе рассматривается почти эрмитова абсолютно параллельная YHC -структура на псевдо-римановом пространстве (V_n, g_{ij}, F_i^h) , т.е. имеют место

$$\{F_\alpha^h F_\beta^\alpha F_\gamma^\beta F_i^\gamma + F_\alpha^h F_i^\alpha = 0, F_{ij} + F_{ji} = 0, F_{ij} = g_{i\alpha} F_j^\alpha, F_{i,j}^h \equiv 0.$$

Здесь запятая “,” означает ковариантную производную относительно символов Кристоффеля пространства V_n .

Ввиду абсолютной параллельности F рассматриваемая структура интегрируема и, значит, в V_n существует система координат, в которой аффином имеет канонический вид.

Нами доказано, что такие псевдо-римановы пространства являются **приводимыми**. Это означает, что в некоторой системе координат матрица их метрического тензора имеет блочно-диагональный вид, где каждый блок зависит от своей группы координат

$$(g_{ij})(x^i) = (g_{ab}(x^c) \ 0 \ 0 \ g_{AB}(x^C)) .$$

Далее уточняются особенности строения псевдо-риманова пространства с абсолютно параллельной YHC -структурой, а именно доказывается, что оно представляет собой прямое произведение

$$(V_n, g_{ij}(x^k), F_i^h(x^k)) = (V_m, g_{ab}(x^c), \tilde{F}_b^a(x^c)) \times (V_{n-m}, g_{AB}(x^C), \tilde{\tilde{F}}_B^A(x^C))$$

параболически келерова пространства V_m с метрическим тензором $g_{ab}(x^c)$, $a, b, c = 1, 2, \dots, m$, и аффином $\tilde{F}_b^a(x^c)$, и эллиптически келерова пространства V_{n-m} с метрическим тензором $g_{AB}(x^C)$ и аффином $\tilde{\tilde{F}}_B^A(x^C)$, $A, B, C = m + 1, m + 2, \dots, n$. Аффиномы $\tilde{F}_b^a(x^c)$ и $\tilde{\tilde{F}}_B^A(x^C)$ на компонентах этого произведения порождаются, соответственно, аффином F_i^h на V_n .

Список литературы

1. Н.С.Синюков Н.С. Геодезические отображения римановых пространств. Москва: Наука, 1979.
2. А.П.Широков. Структуры на дифференцируемых многообразиях. Итоги науки. Сер.Мат.Алгебра.Топол.Геом. 1967: 127-188,1969.
3. Yano Kentaro, Houh Chorng-Shi, Chen Bang-Yen. Structures difined by a tensor field φ of tipe, satisfying $\varphi^4 \pm \varphi^2 = 0$. *Tensor*, 23(1):81-87, 1972.

РАДИАЦИОННОСТИМУЛИРОВАННЫЕ АДСОРБЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ НА ПОВЕРХНОСТИ ОКИСИ БЕРИЛЛИЯ

Тусеев Тургара,

Доктор физико-математических наук
КазНУ им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Бейбиталы Нурым Ерболулы,

Магистрант II курса,
КазНУ им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Введение. Бериллий и его оксид (BeO) /1/ широко применяются в атомной и химической промышленности и всегда привлекают, и будут привлекать, внимание исследователей к этому объекту. В последнее время было замечено, что BeO может применяться как катализатор с развитой поверхностью и на это свойства (каталитические) в определенной степени влияют внешние факторы (температура, облучение и т.п.) /2/

В настоящее время неоспоримым фактом является то, что, посредством воздействия ядерных излучений может вызвать кардинальные изменения физико-химических свойств материалов. Это во многом относится и к поверхностным свойствам оксидных материалов /3-7/.

Поскольку во многом изменение адсорбционных свойств твердого тела является следствием появления радиационных дефектов, то изучая взаимодействие адсорбата и адсорбента, можно попытаться установить природу этих дефектов. Изучая кинетику адсорбции, можно проследить за скоростью накопления радиационных на поверхности облученного материала, определить энергетические характеристики (глубину уровня в запрещенной зоне, энергию взаимодействия с молекулой адсорбата), выяснить механизм передачи энергии от твердого тела, подвергнутого облучению, к адсорбированной молекуле и т.д. Используя физические и химические методы исследований (ЭПР, ИК-, масс-спектрометрия) можно делать определенные выводы о природе поверхностных радиационных дефектов, об их адсорбционной активности, времени жизни, энергии активации отжига. При этом в качестве своеобразного “щупа” могут выступать адсорбаты с ярко выраженными акцепторными (кислород) и донорными (водород) свойствами.

Таким образом исследование влияния излучения на твердые тела с развитой поверхностью и изучение адсорбционных процессов на облученных материалах представляет собой новую область изучения электронных и структурных факторов, позволяющих понять роль свободных

и локализованных носителей электрических зарядов в элементарных актах катализа и хемосорбции, а также выяснить способность адсорбированных молекул служить ловушками электронов и дырок и конкурировать с другими ловушками - структурными дефектами или примесными атомами, находящимися на поверхности твердых тел /8-12 / . И только имея достаточно полную информацию по всем указанным выше факторам можно ставить задачу получения эффективных систем с заранее прогнозируемыми физико-технологическими свойствами.

Результаты и обсуждение. Фотоадсорбционные исследования O_2 на BeO ИК-спектроскопическим и манометрическим методами при изменении температуры предварительной прокалики от 473 до 1073 К показывают, что наибольшей активностью обладают образцы, подвергнутые предварительной тренировке при 473 К, т. е. с увеличением температуры прокалики, в отличие от SiO_2 на BeO происходит уменьшение скорости фотосорбции: при 1073 К скорость фотоадсорбции близка к нулю.

В ИК спектре вакуумированного BeO после облучения появляется полоса поглощения 3590 см^{-1} , принадлежащая водородносвязанным поверхностным ОН- группам. Дальнейшее УФ -облучение сильно увеличивает поглощение в области $3000\text{--}3800\text{ см}^{-1}$, и полоса поглощения изолированных ОН- групп полностью сглаживается (рис.1).

Напуск O_2 и облучение BeO , обработанного при 673-773 К, вызывает уменьшение интенсивности полос поглощения изолированных ОН- групп 1 типа (3750 см^{-1}), появление слабых пиков в области $3680\text{--}3720\text{ см}^{-1}$ и постоянный рост полосы изолированных ОН- групп типа (3630 см^{-1}).

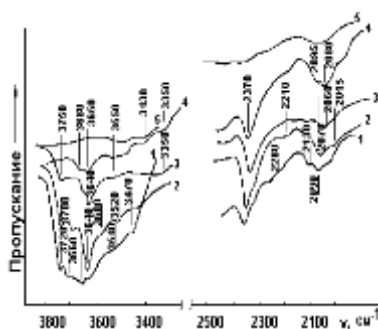

Рисунок 1. Влияние
УФ-облучения на ИК-спектры BeO 1 - $T_{пр}=473\text{ К}$, 2- 673 К ,
3- 873 К , 4- 973 К , 5- 1073 К
($t_{обл}=7\text{ ч.}$)

Список литератур:

- 1.Макурин Ю.Н. Керамика на основе оксида бериллия: получение, физико-химические свойства и применение. М:Из-во:Наука,2006г.417 стр.
- 2.Зарипов Р. Р Назаров А. А. Поникаров С. И. Катализаторы, применяемые при каталитическом дегидрировании углеводов.Вестник Казанского технологического университета, № 3, 2013, стр. 67-75.
- 3.Dey S. et al.. Radiation tolerance of nanocrystalline ceramics: insights Zirconia. Sci. Rep. 5, 7746 (2015)
4. Petrik, N.G.; Alexandrov, A.B.; Orlando, T.M.; Vall, A.I. Radiation-induced processes at surfaces and interfaces relevant to spent nuclear fuel storage.- Transactions of the American Nuclear Society; ; v. 81; p. 101-102
5. Rollett D., Wang Y., Carpenter J. S., Beverlein I. J. & Misra A. Design of via interface engineering. Adv. Mater. 25, 6975–6979 (2013)
6. Tuseyev T. Radiation effects on oxide material surface. Book of abstracts of the fifth Eurasian conference on Nuclear science and its application, 14-17 october 2008,Ankara-Turkey, p.127-129 9.Т.Тусеев. Парамагнитные дефекты на кварце, облученном заряженными частицами // Известия МН-АН РК ,серия физ.-мат наук., 2000, № 4,с.31-34.
7. T.Tuseyev, A Polyakov, M Bitenbaev. About kinetics of defect accumulation in irradiated oxides of metals. Abstracts the “Eurasia conference on Nuclear science and its applications”, Izmir (Turkey),2000, p. 23-27.
8. Тусеев Т. Изучение свойств поверхности облученных оксидных материалов. Труды 6-ой Международной конференции « Ядерная и радиационная физика». –Алматы- 2008. с.167-176.
9. Тусеев Т., Поляков А.И., Битенбаев М.С. Накопление радиационных

STRENGTHENING OF THE NATION'S HEALTH AS A FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC STABILITY

Makarenko Maksym

Candidate of Medical Sciences,

Director of the MM-Dental Clinic,

Candidate of Doctor of Science in Public Administration,

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-8677-8670

The level of sanitary and epidemiological support is dependent not only on the health sector, but also on the interrelated actions of other responsible sectors of public administration. At the same time, the organization of cooperation and interaction of public health with other stakeholders comes to the fore in order to take the necessary measures to reduce, eliminate and prevent crisis phenomena in health care.

The emergence in Ukraine of a new socially vulnerable and large group of internally displaced persons has led to the emergence of a number of social, medical and demographic problems. The social infrastructure network in the regions that host them often fails because of the increased load with a smaller or unchanged amount of funding, exacerbates the problems of social and psychological adaptation of migrants to new living conditions and social status. In addition, there is a risk of the spread of socially caused diseases, deterioration of the sanitary and epidemiological situation, and the like.

The decline in labor productivity due to the loss of health is, to a certain extent, one of the reasons for the decline in the well-being of citizens and a decrease in their activity in society. At the same time, the percentage of completeness of the realization of a citizen's potential in all spheres of life decreases, and the risk of premature death increases. Thus, high levels of such medical and demographic indicators as morbidity and disability have a decisive influence on the factors that reduce the quality of life.

The following main manifestations of deterioration in the health of the population of Ukraine are distinguished [1, p.157]:

- an increase in the prevalence of diseases (including among children and adolescents), an increase in the process of chronicity of diseases and the accumulation of a significant number of chronic patients, especially with the so-called "diseases of civilization" against the background of an increasing spread of risk factors (smoking, alcohol and drug use, physical inactivity, poor nutrition, etc.)

- negative qualitative changes in morbidity: an increase in the proportion of infectious diseases, on the one hand, and an increase in the proportion of such severe chronic diseases as cardiovascular, endocrine, neoplasms; on the other hand, an increase in the level of morbidity and disability among children (primarily newborns) and adolescents.

Other features of the health status inherent in the population of Ukraine should be noted. First of all, this is a significant gender difference in mortality rates, the so-called "supermortality" of men, as well as social and regional differentiation of health status.

Among the Ukrainian population there is a high risk of mortality at an early age - almost half of the adult population, mainly young people, suffer from one or more chronic diseases, more than 25% of the adult population of Ukraine aged 18 to 65 have a chronic disease or condition, more than 7% have several (3 or more) chronic diseases or conditions.

In addition, due to high premature mortality, unacceptably large amounts of potential life years are lost. In Ukraine, more than 3 million person-years are lost annually as a result of premature mortality, which can be compared with the loss of labor input during the entire period of working capacity of a city with a hundred thousand population [2, p. 40].

Due to the lack of an ideology of health in the Ukrainian society and a conscious attitude of citizens to the need to preserve and strengthen it, scientists distinguish such a concept as health inflation. At the same time, the data of sociological surveys indicate that the state of health is in the first place in the structure of life values of our citizens. This means that citizens want to be healthy, therefore, public health policy should be carried out taking into account the building of a competitive economy, the protection of state sovereignty and the development of civil society. This necessitates the preservation and strengthening of the nation's health as one of the important factors of socio-economic stability.

Bibliography:

1. Rudnytsky O.P. Annual report on the state of health of the population, sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine. for order. VV Saffron; Ministry of Health of Ukraine, State Institution "UISD of the Ministry of Health of Ukraine". Kyiv, 2016. 452 p.
2. Chepelevskaya L.A. medical and demographic problems in Ukraine and ways to overcome them. Ukraine. The health of the nation. 2015. № 3 (35). Pp. 39-43.

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Ауліна Олена Валеріївна,
кандидат політичних наук, аналітик
ТОВ «Да Вінчі АГ»
Київ, Україна

Євроінтеграційні спрямування України, розвиток у напрямі подальшої демократизації державних інститутів і створення громадянського суспільства сприяли вірній оцінці ситуації у південно-східних областях з боку західної спільноти, налагодженню стратегічних комунікацій України з країнами-партнерами. Дипломатична активність України на різних рівнях призвела не тільки до моральної підтримки, але й реальної допомоги з боку НАТО та ЄС. На боці України також виступають переважна більшість західних ЗМІ та експертів. Наприклад, AFP («Agence France-Presse»), The guardian, The Independent The Globe and Mail Іоланта Даржевська Едвард Лукас, Пітер Померанцев, Джон Хізершоу тощо. Таким чином, формування системи стратегічних комунікацій в Україні створює додаткові інституційні можливості для подальшого розвитку механізмів протидії російській інформаційній агресії.

Результатом зазначених вище спільних зусиль на тлі постійної підтримки з боку провідних політиків країн НАТО та ЄС стало поступове нівелювання російського домінування в інформаційному просторі України. Проте, Кремль постійно розробляє і вкидає у світовий інформаційний простір нові стратегічні наративи, спрямовані на розкол Заходу та ізолювання України в інформаційному просторі. Розуміння необхідності протидії таким інформаційним акціям на системному рівні знайшло своє відображення у прийнятій у вересні 2020 року «Стратегії національної безпеки України», в якій, зокрема йдеться про «створення системи стратегічних комунікацій» [1].

Керівниця Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки Л. Цибульська вважає, що «Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України стане своєрідним мостом між державою та громадянським суспільством». Вона визначила позицію ЦСКІБ на його презентації 31 березня 2021 року щодо стратегічних комунікацій, розробки матриці стратегічних наративів спільно з громадським сектором і проведення спільних інформаційних кампаній. Також ЦСКІБ планує регулярно сповіщати про гібридну агресію з боку РФ на міжнародному рівні, спільно працювати з партнерами над питаннями розробки та впровадження механізмів з протидії дезінформації та іншим гібридним загрозам [2].

7 травня 2021 року Указом 187/2021 Президент України В. Зеленський затвердив Положення про Центр протидії дезінформації, який підпорядковується РНБО України. ЦПД забезпечуватиме протидію як наявним, так і прогнозованим

загрозам національній безпеці України в інформаційній сфері, виявлятиме та протидіятиме дезінформації, пропаганді, деструктивним впливам, запобігатиме спробам маніпулювання громадською думкою [3].

Реалізація комплексної стратегії розвитку національної системи стратегічних комунікацій в Україні має допомогти керівництву країни у створенні єдиного керованого центру вироблення смислів, меседжів та наративів, концепцій доктрин і практик державного управління, у цілому сприяти підвищенню ефективності керування динамічними соціальними системами, а також створювати непересічну можливість до об'єднання розрізнених елементів у єдину, несуперечливу, вертикально інтегровану систему. Отже, реалізація такої системи стратегічних комунікацій виступатиме якісною відповіддю на нові виклики сучасності в найбільш важливих сферах життєдіяльності, у тому числі в протидії інформаційній агресії з боку РФ, стане вагомим важелем у побудові сильної, розумної та ефективної держави. Загалом перспективи діяльності органів державного управління щодо становлення та розвитку повноцінної дієвої системи стратегічних комунікацій в Україні зводяться до необхідності формування єдиної цілеспрямованої державної інформаційно-комунікаційної політики, здатної адекватно реагувати і впливати на інформаційно-психологічні загрози й сприяти формуванню міжнародного іміджу України.

Список літератури

1. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.

2. Презентація Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3218996-kerivnica-centru-strategicnih-komunikacij-ta-informbezpeki-rozpovila-pro-jogo-metu.html>.

3. Указ Президента України №187/2021 від 7 травня 2021 року про затвердження Положення про Центр протидії дезінформації: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841>.

SUBJECTIVE WELL-BEING IN AN OLD AGE: THE ROLE OF EXISTENTIAL APPROACH

Tamara Hovorun, Ph.D.,

Jindal Institute of Behavioral Sciences,
O. P. Jindal Global University, India

Kulpreet Kaur, Ph.D.,

Jindal Institute of Behavioral Sciences,
O. P. Jindal Global University, India

Aging is an inevitable part of the human condition. It is perceived either as a deteriorative period because of frustration of vital biological and social needs or a period of subjective well-being even under the pressure of basic needs frustration. Our research analyzed the changes in self-image in retirement from the position of subjective well-being. A pilot cross cultural study examined subjective well-being of retired men and women of middle class from Poland and Ukraine and partly India. We assessed perceptions of health, financial security, family satisfaction (children, siblings, spouses), social activity levels (cultural, political, outdoors, sports), both in the current moment and in the nearest period before retirement. Methods of investigation included focus groups and personal oral narratives about the past and present with an emphasis on internal and external factors of life satisfaction.

The most common cultural narrative about aging is negative – it highlights a shift towards physical and intellectual deterioration, loss and loneliness [1]. Ageism is widespread prejudice against the old which propagates the image of old age as degradation, helplessness and dependence [2]. Ageism is rooted in the cult of youth actively propagated by the modern society, especially the mass media. Old people tend to be portrayed in stereotypical ways as forgetful, weak, and dependent. The fabric of the elderly population is changing rapidly, however. Older people are no longer socially and economically marginalized, and clearly show their impact in educational, political, cultural and social arenas [3,4]. Furthermore, older individuals continue their personal development, and they do so with dignity and determination [4,5,6].

Aging individuals represent a significant percentage of the world's population. Therefore, more and more people from different cultures want to know how to age happily.

If we apply the model of the founder of positive psychology M. Seligman [7] to the economic well-being of a person, then personal achievements depend on the implementation of basic conditions, such as: inclusion in the activity, passion for it, satisfaction with interpersonal relations, realization of the sense of their activity and its achievements. Such conditions of the personalized activity can be realized both at the

level of microeconomics (household, extended family, etc.) and at the macro level (society).

When it comes to understanding drivers of life satisfaction among older adults, it is important to evoke positive psychology, and specifically one of its concepts, subjective well-being (SWB) [6,7]. SWB is the effect of emotional and cognitive assessment of one's own life, which is associated with a feeling of satisfaction, contentment and fulfillment. The components of psychological well-being considered to be important for aging are the following: self-acceptance, possibility for personal development, control of the nearest social environment, having life goals, good relations with others, and autonomy [8,9]. SWB of an aging person is based on the positive self-esteem stemming from younger years of adulthood [10]. Hill suggests that two types of factors affect the personal SWB: internal continuity and external continuity [11]. Internal continuity is a sense of self in real time, which can be a picture of the self from the past to present. It depends on the personality adaptability to perform the roles of a senior and to implement the new development tasks, despite the changing circumstances. External continuity depends on the factors which are inevitable in the life of seniors: loss of friends and acquaintances, limitations on physical mobility etc. It is the individuals who manage to construct continuity both internally and externally who fair best on SWB.

In terms of psychological health, successful aging is correlated with an active social life, personal development, taking care of one's physical and mental health, and sense of financial security. In many aspects, successful aging seems to be about a conscious everyday choice to be happy. Studies of Walker and colleagues [12] show that individuals who actively invest into their well-being by eating right, exercising, and maintaining social engagement, show better cognitive and physical functioning. (It's important to note that such individualistic approach seems more prevalent in the Western cultures. In Asian cultures the norms of successful aging relate more to the infrastructure of social institutions rather than personal choices [13]).

Our hypothesis was that older individuals who had experienced significant intrinsic job satisfaction pre-retirement will continue to experience positive emotions, have a stronger sense of agency, and have higher SWB as a result. Reversely, we expected that those seniors who experienced mostly external satisfaction in their former jobs would not carry the sense of accomplishment and pride into the old years and will experience mostly regret and a sense of discontinuity between the past and present. Content analysis of focus-groups with seniors and arguments concerning the happiest events in their professional lives helped us to identify basic social needs that were realized. Well-being in past job activities was assessed through belonging, trust, possibility for self-enhancement and self-appreciation, sense of control and understanding. The level of satisfied social needs was considered the evidence of their SWB at this life stage. A lot of the same needs (according to focus group discussions) still motivate seniors to continue to enrich their well-being through education and leisure – through the process of “generativity versus stagnation and ego-integrity versus despair” [14].

We also deployed self-portrait interviews which included tasks like drawing a life satisfaction line between pre-retirement and post-retirement and answering questions

about SWB. Ratings of internal and external job satisfaction were based on the participants' descriptions of their careers. Interviewers asked detailed questions about their proudest career moments, achievements, responsibilities, and work conditions.

The study shows a strong connection between SWB of the elderly and their satisfaction in adulthood before retirement. On the basis of content-analysis of in-depth interviews we came to the conclusion that symmetry in satisfaction with the self before the retirement period and after it are very much interconnected. The large dissymmetry between SWB in pre and post retirement is connected either with reaching SWB in aging, after not being happy before retirement, or vice versa – with frustration of some basic biological and social needs after leaving the satisfying life in adulthood.

Roman philosopher Marcus Cicero called the engagement of the mind and positive character the best weapon against aging. Maintaining feelings of self-worth and pride are essential for well-being of older individuals. Our research finds that those of them with an internal sense of fulfillment in their former professional lives continue to carry this existential attitude into retirement and experience higher SWB. Those individuals with the external drivers of professional satisfaction have lower levels of existential well-being and see aging as a step down. This research suggests that cultivating self-agency and self-worth during the working years is an important existential investment towards happy aging. Keeping an active mind, a positive self-concept, proactively engaging with the world, and seeing the impact of one's actions can be a solution for healthy and happy golden years.

References:

1. Older Americans 2016: Key Indicators of Well-being. Aging related statistics. (2016). Federal Interagency Forum Aging Related Statistics-Washington DC:US Government Printing Office.
2. Vaillant G. (2002). Aging Well: Surprising Guideposts to a Happier Life from the Landmark Study of Adult Development, New York: Little, Brown and Company.
3. Introduction to Psychology (1993). Edited by Clifford Morgan, Richard King, John Weisz, John Schopler. 7th Edition. New Delhi, New York, Tata McGraw Hill.
4. Levinson D. (1986). The seasons of man's life. Ballantine Books, New York, 1986.
5. Meng X., & C. D'Arcy (2014). Successful aging in Canada: prevalence and predictors from a population-based sample of older adults. Gerontology. 60(1), 65-72. Chapter 1 // Hazzard's Geriatric Medicine and Gerontology, Edition 7., A Hybrid Physician Publishing Company Focused on Content Syndication and Educational Data Analytics.
6. Maddux J.E. Subjective well-being and life satisfaction. Subjective Well-Being and Life Satisfaction (2017), pp. 1-481 <https://cutt.ly/pzW3msp>.
7. Martin E.P. Seligman, Authentic happiness: using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment (New York, 2002)
8. Hofstede G. Masculinity and Femininity: The Taboo Dimension of National Cultures (Thousand Oaks, SAGE Publications, 1998)
9. Hyde Janet-Sh. Half the Human Experience: The Psychology of Women (Lexington–Massachusetts–Toronto, D. C. Heath and Company, 1991)

10. Chen C. P. Career self-determination theory. *Psychology of Career Adaptability, Employability and Resilience* (2017), p. 329-347, <https://cutt.ly/QzW8aoF>. Accessed 12 March 2021
11. Hill R. (2005). *Pozytywne starzenie się. Młodzi duchem w jesieni życia*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa.
12. Walker S. N., Volkan K., K. Sechrist & Pender N. (1988). Health-promoting life styles of older adults: comparisons with young and middle-aged adults, correlates and patterns. *Advances in Nursing Science*,
13. Fiske S. (2004). *Social Beings – a core motives approach to Social Psychology* Danvers, John Wiley and Sons.
14. Erikson E. (1963). *Childhood and Society*, New York: Norton.

BILINGUALISM AND POLYLINGUALISM IN KAZAKHSTAN

Kazbekova Sholpan Islyamkhanovna

Master of Psychology, senior instructor

“Foreign Languages” department

Dulaty University, Taraz, Kazakhstan

Bilingualism is the subject of close attention of many researchers. It is believed that about 80% of the world's population is bilingual to some extent, and this figure reaches its maximum in those countries (regions) where different nationalities live. The bilingualism of the population of such a country is a non-permanent category: the number of speakers of two or more languages may increase or decrease, as well as the language competence of participants in bilingualism may change, there may be many reasons for this. In this article, I consider the issues of bilingual and multilingual language situations in Kazakhstan.

Bilingualism is defined as (1) the use of two or more languages within a particular social community, primarily a state; (2) the use of two or more languages by one individual, or the possession of two or more languages. Sociolinguistics distinguishes between bilingualism and diglossia; Diglossia is (1) the simultaneous existence of two languages in society or two variants of the same language used in different functional areas; (2) knowledge of two versions of the same language, for example, a literary language and dialect, British and American versions of English, literary German (Hochdeutsch) and Swiss German [material from the Internet].

Knowledge of Kazakh and ethnic languages is regarded as an indicator of the ethnic and linguistic diversity and bilingualism of the country. Data on language proficiency is mostly confirmed by the indicators obtained in the areas of use of Kazakh and Russian by respondents. These are very complex, contradictory processes that respond to both objective (primarily geopolitical, socio-functional) and subjective (value orientations, ethnic identity, etc.) factors. Ethnic consciousness and self-awareness is a strong and effective factor, especially evident in language planning.

Bilingualism and multilingualism on the example of Kazakhstan

The knowledge of more than two languages also includes multilingualism, in other words, polylinguism. “The peculiarity of polylinguism is that it can be of two types-national (the use of several languages in a certain social community) and individual (the use of several languages by an individual, each of which is preferred in accordance with a certain communicative situation)” [Belyanin, 2003].

Kazakh and ethnic language proficiency in Kazakhstan is regarded as an indicator of the country's ethno-linguistic diversity and multilingualism, but the participation of other ethnic languages in the processes of multilingualism cannot be excluded. These self-assessments of language proficiency are mostly confirmed by the indicators

obtained on the areas of use of the Kazakh and Russian languages by respondents. The multilingualism and language proficiency of Kazakh respondents requires first of all an analysis of the facts about their knowledge of the Kazakh language.

Russian language proficiency in Kazakhstan is contradictory: the calculation of the 1989 census data showed that the degree of bilingualism of Kazakhs in the USSR was 60.3%, non-assimilated Kazakh - monolinguals-36.9%; assimilated monolinguals-Kazakhs who speak only Russian - 2.13%, the share of Kazakhs who spoke the literary form of their native language in the early 90's did not exceed 20-25%, out of 6.5 million Kazakhs. 98% of Kazakhs spoke Kazakh as their first language; in 1994, there were about 8 million native Kazakh speakers in Kazakhstan in 1996 only 51.1% of the total population of the country spoke Kazakh (speak, read, write fluently), and the number of Russian speakers was 2.4 times higher; there were 7.3 million Kazakh speakers in Kazakhstan in 1998; 15% of Kazakhs did not speak at all, 25% were poorly proficient. The data provided by linguists led by E. Suleymenova convincingly indicate high language competence and increasing multilingualism of Kazakh respondents: (a) the overall fluency of the Kazakh language reaches 92% against the background of 6.3% of Kazakh respondents with average and low Kazakh language competence, here we can assume that changes in the indicators of Kazakh language proficiency are associated with the movement of respondents to a group with low Kazakh language competence; (b) remains high Russian language competence and 84.7% against 8,6% of the respondents, the Kazakhs of the middle and low Russian language competence; C) much lower high English language competence -18,3% against 44.6% of respondents-Kazakhs with medium and low English language skills; g) is almost two times different indicators of high and medium vs. low German, Uighur, Uzbek, and other language competence of Kazakh respondents [Suleimenova, 2007].

The Kazakh language plays a dual role in the multilingualism of Kazakh respondents:

- the Kazakh language as the basis for the formation of multilingualism, or the first component of multilingualism-this includes Kazakh respondents who demonstrated a high level of fluency in the Kazakh language (90 7%);
- the Kazakh language as the second component of formation is supported by 6.3% of Kazakh respondents with a dominant Russian language and medium/low Kazakh language competence. These Kazakh respondents, feeling the pressure from the ongoing language planning, increase their own social and professional mobility through enhanced learning of the Kazakh language.

Kazakh language as the second component of the multilingualism of Russian respondents are also significantly increasing its presence:

- reported not observed earlier the rising rates of fluency in the Kazakh language (20 4%) - these respondents-Russian can be confidently attributed to a number of multilingual citizens;
- the proportion of the respondents-Russian medium and low Kazakh language skills also increased significantly and amounted to 55.4% of these respondents-Russian seek to meet the challenges of the time and fully master the Kazakh language.

Multilingualism in Kazakhstan is characterized by a set of features:

- multilingualism is defined as mass, since the majority of the country's population has a high degree of Kazakh and Russian language competence;
- multilingualism is classified as heterogeneous, since languages of different genetic families and typological classes participate in its formation;
- multilingualism is characterized by a complex diffuse character, formed under the influence of active innovation processes occurring in the language situation of the country;
- multilingualism is characterized by the mobility of language competencies that change under the influence of language planning;
- the following implicit two-way relationship is reflected in mass perceptions of multilingualism: the polyethnicity of a society necessarily presupposes its multilingualism, and, on the contrary, the polyethnicity of a society is based on its multilingualism. It is easy to go from this statement to the idea that the languages of all ethnic groups equally participate in the country's multilingualism. However, the communicative power of all 126 languages is not comparable: the leaders in terms of communication capabilities and the degree of language competence are Kazakh and Russian.

The typology of multilingualism is diverse by participating languages: Kazakh, Russian, English, Uzbek, German, and other languages are its components. Russian - Kazakh and Kazakh - Russian bilingualism tend to form parity [Zhusupov, 2014].

Sociolinguistic works of recent years show that there is a rethinking of language policy, language planning, and assessment of national bilingualism in all parameters. Among the most important results of these studies are: building a new paradigm of national-language relations; expanding the scientific sociological and psycholinguistic research base; changing the battery of methods for evaluating bilingualism; taking into account the language actually used in communication; increasing attention to the practice of bilingual communication throughout Kazakhstan; understanding the need to take into account the factor of bilingualism in teaching, starting from the preschool stage of education.

References

1. Белянин В., (2003). *Психолингвистика*. – М.: МПСИ, – 232с/
2. Zhusupov A., (2014). *The organization of educational process in the language centers of the Republic of Kazakhstan* //The first European Conference on languages, literature and linguistics. Vienna, Austria – pp.477-485.
3. Smagulova J., (2003). *Language Planning and Language Use in Kazakhstan* // Abstracts of the Central Eurasian Studies Society 4* Annual Conference (Harvard University, USA).
4. Смагулова Ж., (2006). *Языковая идентичность в Казахстане: социолингвистический анализ*//Язык и идентичность. Материалы международной конференции – Алматы.
5. Сулейменова. Э., Шаймерденова, Н., Аканова, Д., (2007). *Языки народов Казахстана. Социолингвистический справочник*. – Алматы -2007.

PRODUCTS OF PROCESSING OF SUNFLOWER SEEDS IN MEAT PRODUCTS

Igor Strashynskyi,

PhD, Associate Professor,

National University of Food Technologies, Ukraine

Tatiana Shevchenko,

student,

National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

Increasing the production of protein to meet the needs of the population of Ukraine and the world is one of the most difficult problems of our time and is of paramount practical importance. Despite the achievements of the agro-industrial complex and the achievements of food science, the problem of protein deficiency in the diet still remains unresolved.

One of the directions of increasing the raw material base is the search for new plant sources of dietary protein and the development of ways to use them in the technology of meat products [1].

One of the ways to increase the raw material base is to find new plant sources of dietary protein and develop ways to use them in meat technology.

As a source of dietary protein attracts the attention of sunflower, which has a fairly large raw material base. Sunflower is the fourth largest oil crop in the world after palm, soybean and rapeseed oil. Sunflower flour is the main by-product of sunflower oil production, accounting for up to 36% of the weight of processed seeds. The protein content in sunflower seeds is about 20%, while the protein content in sunflower meal ranges from 30% to 50% [2]. Sunflower protein has good fractional and amino acid composition, in particular, high methionine content, high functional properties, is the cheapest type of protein raw material. In addition to protein, sunflower meal contains other valuable nutrients such as vitamins, minerals and polyphenols. For this reason, although sunflower meal is mainly used as animal feed, it has the potential for human consumption.

Among the factors that limit the use of sunflower meal (or cake), we can name chlorogenic and quinic acids, the level of which is 1.56 and 0.48%, respectively, and fiber. The negative effect of high doses of chlorogenic acid is manifested in the inhibition of trypsin and lipase, so its level should not exceed 1%.

In the literature, there is information about the total content of phenols and the antioxidant capacity and improvement of nutrients with the use of sunflower seeds in cookies and rolls. However, the use of soy products and their processed products in animal products has yet to be studied.

References.

1. Analysis of integrated useage of sunflower seeds Igor Strashynskyi, Vasil Pasichnyi, Anton Karapalov. 87 International scientific conference of young scientist and students "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", April 15–16, 2021. – P. 267. Book of abstract. Part 1. NUFT, Kyiv. – 422 p.
2. Raw materials and food products. Methods for the determination of toxic elements. Collection: State standards. – M .: IPK Publishing house of standards, 2017. – 83 p.

EXAMPLE OF THE KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF THE AIR FORCE ON THE ISSUE OF WAYS TO OVERCOME THE EDUCATIONAL CRISIS DURING THE PANDEMIC OF CORONAVIRUS INFECTION COVID-19

Kalachova Vironika

Ph.D., Senior Researcher, Associate Professor
Senior Researcher of Air Force Scientific Center
Kharkiv National University of the Air Force Ivan Kozhedub

Shcherbinin Serhii

Ph.D.
Head of the Scientific and Information Department of the Air Force Scientific Center
Kharkiv National University of the Air Force Ivan Kozhedub

2020 was a year of huge challenge for almost all educational institutions on the planet in terms of their ability to quickly organize a remote version of the educational process in connection with the unexpected outbreak of the Covid-19 coronavirus epidemic worldwide at the same time.

Global informatization what is happening all over the world, the powerful development of telecommunication and computer technologies made it possible to make the transition from the usual form of education to distance learning, which is necessary for the survival of the entire world society, possible in general and not as painful and lengthy as it could have been some 10 years ago.

The challenge to all of humanity in the form of an epidemic of coronavirus infection COVID-19, caused significant changes in the priority forms of implementation of the educational process, and distance learning (DL) has reached the first line of the rating among possible options for providing high-quality educational services with minimal financial costs for its organization in a crisis situation that has arisen in this field.

Systems of distance learning of the Supreme military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine are part of the education system of Ukraine, in which the DL is based on the didactic, methodological, organizational and informational principles and, taking into account the confidential nature of the information content of part educational disciplines, uses for communication of the Intranet type network, which have functionality The Internet is for internal use only [1-4].

Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University (KNUAF) is conducting research on improving the effectiveness of training and assessment of the its personnel, based on the use of innovative information technologies, organization and implementation of distance learning (DL).

At present, the main information technologies for automation of learning and realization of its distance form which were developed and partly implemented in KNUAF with the purpose of effective specialists training increase are: the informational and educational environment «DIALOG»; the universal system for the

development and conducting of computer tests; the complex of designing the academic schedule «CASCAD». In addition, the learning process successfully uses the distance learning system with the open source code – MOODLE and the platform of Discord is used establishment as a ground for realization of international scientific conferences in their controlled from distance version [1-4].

The informational and educational environment «DIALOG» was developed in KNUAF in 2008 and allows: to plan learning by distributing subjects by type of training; to study as a group according to the subjects for which they are studying; organize classes in accordance with the requirements of the orders of the Ministry of Defense Ukraine regarding the training of military specialists; to carry out automated control of testing of those who learn with automatic fixing of time and results of passing tests; control the process of learning by the average score for the group, the course through the system of statistical data generation [1-4].

The universal system for the development and conducting of computer tests was developed in KNUAF in 2006 and allows: locally, on separate PCs, to develop computer tests and conduct testing and self-control of those who study; choose the types of answers to questions (with one correct answer, with a few correct answers, with a response in the form of a record); divide the questions by category and type of answers and give the corresponding number of points for the correct answer; to randomly distribute questions by categories; use as a matter of a variety of document fragments (graphic, formulas, etc.) from other programs (MS Word, MS Excel, etc.); enter type of time limit and time limit; to pass the test and return to the questions; at the end of the test, analyze the responses [2-4].

Also, the MOODLE (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), a modular object-oriented learning environment, is deployed and actively used by the KNUAF from 2003 [1-4].

The main advantages of the system «DIALOG», the universal system of computer tests, MOODLE system are: automation of knowledge control processes for those learning; exclusion of "human factor", impartiality of evaluation; automatic fixing of test results; automatic statistical processing of test results and the formation of accounting records for personnel training [1-4].

The developed program tests complex of the automated system of designing the lessons schedule «CASCAD» is deployed from 2015 at the work places of the educational departments of the faculties and the department of the university and is successfully used during the planning of the educational process at the university [2-4].

On April 14-15, 2021, the Discord platform was used to implement it in a remote format during the 17th International Scientific Conference "Newest Technologies - for Airspace Protection" in KNUAF. Discord is a platform that allows community to communicate quickly with text or voice messages. Well adapted under a videoconferencing.

The main advantages of the software complex «CASCAD» are: it is an unique software product, created at the university, which fully corresponds to the content of all stages of the planning of training sessions for the semester; automatic control of the formation lessons schedule according to the defined criterias of the quality of the

lessons planning; automatic fixing of all user actions to change data; automated formation of reporting (statistical) documents for the planned learning process.

Thus, existing on current time in KNUAF a educational-methodical base, hardware software and highly skilled scientifically-pedagogical composition of university, allow with a complete confidence to talk that educational establishment, from the point of view of automation and application in the educational process of modern information technologies fully prepare to integration in educational space of European Union and NATO countries, and the global problem related to the submission of the COVID-19 coronal infection, only accelerates the pace of development and implementation of new information technologies for the implementation of high-quality distance learning in this university.

References

1. Дистанційне навчання. Основи, концепції, перспективи. (гриф надано МОН лист №1/П-10437 від 22.12.2009 р.) / Романенко І.О., Сумцов Д.В., В.В. Калачова, Сук О.П. // Навчальний посібник. Харків: НТУ“ХПІ”, 2010, 276 с.
2. Analysis of positive experience of effective application of distance learning technologies by higher education institutions of Ukraine during the coroniovirus epidemic COVID-19 / V.Kalachova, O.Misyura, D.Huriev, Z.Zakirov, I.Kryzhanivskyi // Technical research and developmen: collective monograph - USA: Primedia eLaunch LLC, 2021. pp.113-118.
3. Analysis of successful examples of application of distance learning technologies by higher education institutions of Ukraine during the coroniovirus epidemic COVID-19 / V.Kalachova, O.Misyura, D.Huriev, Z.Zakirov, I.Kryzhanivskyi // XXII Міжнар.наук-практ. конф-я «Interaction of society and science: prospects and problems», 20-23.04.2021, London, England, pp. 533-540.
4. Ways to apply of distance learning technologies by Kharkiv National University of the Air Force during the coroniovirus epidemic Covid-19 / V.Kalachova // XI International Scientific and Practical Conference “Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and Prospects”, Geneva, Switzerland, 26-28.04.2021, pp. 216-219.

APPROXIMATING FUNCTIONS FOR ELECTRICAL CIRCUITS

Yerzhan Assel Anuarkyzy

PhD., Associate Professor
Almaty University of Power
Engineering & Telecommunications
named after Gumarbek Daukeev, Kazakhstan

Yerzhan Assem Anuarkyzy

PhD student
Gazi University, Ankara, Turkey

It is known that, in practice, a problem with the nonlinearity of the current-voltage characteristics arises, i.e. with determining dependence of current on voltage for electronic circuit elements. It is known that any electronic circuit, in which the "reaction and the action are connected with nonlinear elements" is said to be non-linear [1]. The current-voltage characteristics of the circuit elements are usually determined as a result of the experiments conducted. The literature [1-3] shows a wide variety of graphical representations of CVC of different electronic circuit element. The results of the experiments are mainly represented in the form of graphs and in practical calculations graphical methods, piecewise-linear approximation, and others are widely used [1-3]. However, for theoretical study and analysis of electronic circuits an analytical representation of current-voltage characteristic for non-linear elements is required [1]. Therefore, an important practical issue of determining the analytical formulas describing the relationship between the current and the voltage in the circuit arises. On the other hand, ". . . analysis of nonlinear systems is mathematically much more difficult than the analysis of linear systems "[2].

In this regard, a need to study various approaches to this problem and to make a choice of the function types that allow the best approximation of the current-voltage characteristics of non-linear circuit elements arises.

Problem Statement. Due to the need for having explicit dependence of the current and voltage, expressed in the form of the equations of the CVC, to develop a mathematical model of the electronic circuits, it is required to determine the functional relationship between current and voltage.

In general, the electrical circuit contains not only elements that can to a sufficient degree of accuracy be considered linear, but explicit non-linear elements. Nonlinear elements differ in that their parameters (R , L , C) are functions of the voltage applied thereto. The equations of such circuits, derived on the basis of Kirchhoff's laws [1] will be non-linear. These equations are determined from the experimental results. They boil down to the graphical determination of the magnitude of the amount of current flowing in the circuit for several values of voltages and drawing a smooth curve for the currents.

Typically for this purpose, the approximation of the experimental data is used. In the literature [1-5] various types of approximating functions are proposed. It is advisable to conduct some analysis of the properties of these functions.

Experimental or statistical data are essential information for determining the analytical relationships between the variables (indicators) considered. It is required to determine the function that describes a relationship between these variables, which are in good agreement with the experimental data.

This article analyzes the various options for approximating functions used to describe the functional dependence of the current on voltage. Also, unknown parameters, on which these functions depend, will be determined.

Transition to dimensionless variables. Before turning to the analysis of these functions, it is advisable to use a dimensionless values. The transition to dimensionless values and the use of dimensionless parameters in the calculations provide a certain convenience in solving the problem on a computer. To transit to the dimensionless variables it is required to select the characteristic values for the task.

Let U_0 be some voltage, which is typical for the given component. Then $\frac{U_0}{R}$ can be the characteristic value of the current for a constant value of resistance. Transition to dimensionless values is performed by using the following formulas:

$$x = \frac{u}{U_0}, \quad y = \frac{i \cdot R}{U_0} \quad (1)$$

Here x - the dimensionless stress, y - the dimensionless current.

Taking into account these formulas, the unknown approximating function can be written as follows: $i = \frac{U_0}{R} \cdot f(x)$ or $y = f(x)$. (2)

Here $f(x)$ is the unknown function, which determines the relationship between the dimensionless current and dimensionless voltage.

From the analysis of the existing methods of fitting the experimental data [2], it follows that the following functions are most commonly used:

- Linear function: $y = a \cdot x + b$, where a, b – the unknown parameters;
- Quadratic function: $y = a \cdot x^2 + b \cdot x + c$, where a, b, c – the unknown parameters;
- Exponential function: $y = a \cdot (1 - \exp(-\frac{x}{a}))$ (3)

$$\text{and hyperbolic sine: } y = a \cdot \operatorname{sh} \frac{x}{a}. \quad (4)$$

Linear and quadratic functions have been successfully used in many fields of science to approximate statistical or experimental data. However, the linear function of the form $y = a \cdot x + b$ is used only for linear circuits, and its use for the description of non-linear elements of electronic circuits is impractical. The quadratic function of the form $y = a \cdot x^2 + b \cdot x + c$. has been widely used.

The last two functions (3) and (4) are of particular interest, they can also be used for fitting the experimental data. Because the graphs of these functions are very similar to the graphs that represent the current-voltage characteristics of the various electrical

circuit components. Many graphs of nonlinear element characteristics reported in the literature [1-3] have the same shapes, which are presented below in Figures 1 and 2 where the graphs of these functions are shown. Figure 1 shows the graphs when the current, with the voltage increasing, can tend to some constant value, and Figure 2 shows plots of the function for which the increase of the argument (voltage) leads to an unlimited increase in the values of the function (current).

These functions depend on the only unknown parameter a , whose value is to be determined. The values of the unknown parameters in the suggested functions of the approximation can be different for different components of the electronic circuit. To determine the numerical values of these unknown parameters, the experimental data and the well-known method of least squares are used.

In addition values of the quadratic function are sufficiently close to the experimental values, and this suggests that the quadratic function can be used as an approximating function with a good approximation.

References

1. Bakalov V.P., Dmitrikov V.F., Kruk B.E. Fundamentals of the theory of circuits: Textbook for high schools, ed. V.P.Bakalov. - 2nd ed., reworked and add. - M.: Radio and communication, 2000. - 592 p.: Ill.
2. Bessonov L.A. Non-linear circuits: the manual. - M.: "High School", 1964. - 430.
3. Mathanov P.N. Fundamentals of electric circuit analysis. Non-linear circuits. Textbook for higher education institutions. M.: "High School", 1977. - 272. with illustrations.
4. J. Fidler, K., Nightingale Machine design of electronic circuits: Trans. from English. and foreword by D.I. Panfilov, A.G. Sokolova, ed. G.G.Kazennova. - M.: Higher. wk., 1985. - 216 p., Ill.
5. Assel Anuarkyzy Yerzhan, Zautbek Kuralbayevis Kuralbayev. Electronic Circuit Responsiveness Determination. World Applied Sciences Journal. 2013. – V.26 (8). – P.1011-1018.

АВТОМАТИЗАЦИЯ ОБРАБОТКИ ИЗОБРАЖЕНИЙ ДЛЯ ДИАГНОСТИКИ БОЛЕЗНЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР

Богданова Лина Михайловна

к.т.н., доцент кафедры
компьютерных информационных технологий
Донбасская государственная машиностроительная академия, Украина

Гайдук Артур Андреевич

магистр кафедры
компьютерных информационных технологий
Донбасская государственная машиностроительная академия, Украина

Сельское хозяйство активно применяет информационные технологии, что позволяет повысить работоспособность сельскохозяйственных предприятий с помощью: автоматизации работы предприятия, мониторинга угодий с помощью специальных приборов и систем, дистанционного управления техникой, методов искусственного интеллекта.

Во всем мире из-за болезни растений потери урожая сельскохозяйственных культур достигают 30%. Для уменьшения убытков целесообразно создание программы для идентификации болезни [1].

Болезни сельскохозяйственных растений, в первую очередь, идентифицируются при внешнем осмотре растения. Поэтому, в нашей работе используется нейронная сеть, которая может распознавать болезнь на основе фотографии растения.

В этом направлении успешно применяются сверточные нейронные сети. Они работают с изображениями в виде тензоров. Тензор – это 3D массив чисел или массив матриц чисел [2].

Сверточные нейронные сети используют следующие типы слоев: слой свертки, слой активации, слой пулинга, полносвязный слой. Такая структура позволяет преобразовывать входное изображение из пиксельных значений к оценке классов на выходе сети.

В процессе обучения сети используется метод обратного распространения ошибки на основе оптимизационного алгоритма Adam. В качестве стоимости ошибки используются бинарная кросс-энтропия. Эта функция выпуклая, поэтому достичь глобального минимума будет достаточно легко [2].

За последние 10 лет были созданы приложения для решения проблемы идентификации болезней сельскохозяйственных растений с помощью методов искусственного интеллекта. Среди приложений следует отметить Plantix, Xarvio Scouting.

Plantix диагностирует пораженные культуры и выдает пользователям информацию о профилактических мерах и методы борьбы с болезнью. В Plantix

реализована система машинного обучения. на основе 500000 фотографий. В настоящее время программа может обнаружить более 60 заболеваний. Приложение также содержит библиотеку патогенов, которые могут быть отфильтрованы по видам растений, грибов, бактерий, вирусов и другим категориям. Изначально программа была запущена только в Германии, Бразилии и Индии - именно для этих государств она подходит наиболее оптимально. Для других же стран пока продолжается сбор фотографий и информации [3].

В 2018 году компания Bayer разработала цифровую платформу Xarvio. Частью платформы является приложение Scouting. Оно помогает диагностировать заболевания, повреждения, нарушения развития растений на основе обработки фотоснимков. На данный момент приложение распознает 17 болезней, с точностью от 32-99% идентифицируются сорняки, анализируется степень обеспеченности растений азотом [4].

В 2017 году исследователи Колледжа сельскохозяйственных наук Университета штата Пенсильвания разработали мобильное приложение, которое с помощью искусственного интеллекта позволяет проводить диагностику болезней сельскохозяйственных культур в полевых условиях. Программа предназначена для стран Африки и идентифицирует болезни характерные для этого региона [5].

Зарубежные приложения не предназначены для растений нашей местности из-за отсутствия информации в базах данных. Наша программа с использованием искусственного интеллекта поможет агроному быстро и точно определить чем болеет растение, предоставит информацию о болезни и методах ее лечения. Это уменьшит риски потери урожая, риски рабочего на ошибку в ходе лечения и диагностики болезни.

Список литературы

1. Фітопатологія: Підручник / І.Л. Марков, О.В. Башта, Д.Т. Гентош, В.А. Глим'язний, О.П. Дерменко, Є.П. Черненко; за ред. І.Л. Маркова. – К., Видавництво Ліра-К, 2017 – 548 с. – ISBN 978-617-7320-43-1.
2. Садовников П. Методы оптимизации нейронных сетей [Электронный ресурс] <https://habr.com/ru/post/318970/>.
3. Plantix [Электронный ресурс] <https://plantix.net/>.
4. Xarvio Digital Farming Solutions [Электронный ресурс] <https://www.xarvio.com/ua/uk.html>
5. Мобильное приложение для диагностирования заболеваний растений [Электронный ресурс] <https://universityagro.ru/новости-сельского-хозяйства/мобильное-приложение-для-диагностики/>

ПОДВОДНЫЕ ДРОНЫ - ОДИН ИЗ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ ВОЕННО-МОРСКИХ СИЛ

Бойко Галина Владимировна

кандидат технических наук,
ведущий специалист отдела ученого секретаря КПИ им. Игоря Сикорского
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический
институт имени Игоря Сикорского»
г. Киев, Украина

Военные беспилотники у всех на слуху. В первую очередь, если речь идет об ударных дронах для уничтожения целей ракетами с воздуха. Подводные дроны же пока не пользуются такой популярностью у СМИ, но все может измениться в ближайшие годы. Как относительно недавно беспилотники совершили революцию в небе, так они смогут повторить это и под водой. Сегодня в мире насчитывается уже более 250 видов подводных беспилотников.

К 2020 году США планируют создать первую группировку подводных дронов. Сегодня у американцев есть модели разведывательных подводных беспилотников, которые замаскированы под рыб, например, это дрон Ghostswimmer. Ряд моделей уже в состоянии находиться в автономном плавании в течение 30 дней, а в планах подводные беспилотники должны работать под водой годами. В **DARPA** есть и совсем фантастические программы. Одна из них подразумевает создание под водой специальных постоянных хранилищ «спящих» подводных дронов, которые могут быть активированы через годы. Другая — это создание подводного аналога авианосца, который нес бы под водой целый набор дронов, чтобы задействовать их в любой точке мирового океана.

Пока подводные беспилотники разрабатываются для разведывательных целей и, в первую очередь, для обнаружения подводных лодок и морских мин. В перспективе дроны должны стать многочисленными, дешевыми, автономными на длительное время, управляться искусственным интеллектом. Все это может свести на нет преимущества классических подводных лодок с ядерным оружием, так как от подводных дронов им не будет возможности скрыться. В Великобритании уже задаются вопросом, насколько использование подводных лодок и траты на них огромных ресурсов являются адекватными мерами в современном мире.

Помимо подводных дронов ведутся разработки и беспилотных кораблей. В апреле 2019 г. года в море вышел на восемнадцатимесячные тестовые учения беспилотный корабль «Морской охотник», созданный **DARPA**. Корабль длиной в 40 метров должен в течении 3 месяцев (до 90 дней) в автономном режиме бороздить просторы мирового океана, удаляясь от места базирования на три тысячи километров, вести разведку, определять и отслеживать перемещения кораблей и подводных лодок вероятного противника, наводить на них авиацию.

Подводные беспилотные системы разрабатывают не только США. В 2015 году корпорация **RAND** опубликовала отчет, посвященный разработкам дронов

в Китае. В отчете указывалось, что как минимум 15 команд в китайских университетах по заказу военных ведут работы по созданию подводных дронов.

ВМФ России сообщило, что «будут продолжены работы по созданию безэкипажных катеров, способных базироваться как на кораблях, так и на берегу». И хотя речь шла о надводных беспилотниках, американцы предположили, что русские наверняка разрабатывают и подводные автономные системы.

В современных условиях подводным лодкам принадлежит ведущая роль в вооруженной борьбе на море. Сочетая в себе такие факторы как скрытность, защищенность, подвижность и способность к самообороне, подводные лодки способны уничтожать наземные объекты, ракетные подводные лодки, группировки надводных кораблей, нарушать коммуникации. С появлением подводных лодок, военно-морской флот становится способным оказывать стратегическое влияние на ход и исход современной войны. Именно последний аспект, раскрывает значимость борьбы с подводными лодками - носителями баллистических ракет.

Таким образом, вопросам борьбы с подводными лодками уделяется все более пристальное внимание. Решение этой проблемы будет зависеть, прежде всего, от своевременного обнаружения, классификации и определения местоположения подводной цели. Решение этих задач возлагается, главным образом, на гидроакустические средства. Эхолокация остается надежным средством обнаружения подводной цели в настоящее время и в обозримой перспективе.

Известно, что подкильным ГАС присущи недостатки, наиболее существенными из которых можно считать собственные шумы корабля-носителя, прослойку температурного скачка и другие менее значительные факторы. Значительными преимуществами перед подкильными ГАС, в принятом аспекте, обладают гидроакустические станции с антеннами переменной глубины (буксируемые и опускаемые). Приемо-излучающая акустическая антенна, в этом случае, устанавливается в антенном контейнере и опускается, либо буксируется на заданной глубине. Носителем могут служить корабли, вертолеты и т.д. Станции с антеннами переменной глубины имеют большие возможности, поскольку работают под слоем температурного скачка и в зоне подводного звукового канала.

СНИЖЕНИЕ ВРЕДНЫХ ВЫБРОСОВ В АТМОСФЕРУ В ОТХОДЯЩИХ ГАЗАХ СУДОВЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ

Данилян Анатолий Григорьевич,

старший преподаватель

Дунайского института

Национального

университета

«Одесская морская академия»

Вступление. Дунайский институт Национального университета «Одесская морская академия» совместно с научно-производственной компанией «Эко-Авто-Титан» Украина на протяжении шести лет плодотворной работы в создании топливных катализаторов и испытания их на транспорте, включая морской, речной флот, железнодорожный и автомобильный транспорт, добилась определенных успехов. Хорошие результаты были получены в испытательных лабораториях Национального авиационного университета города Киева при испытании авиационных газотурбинных и реактивных двигателей.

Топливные катализаторы были сертифицированы в Украине и за рубежом и получили свое признание в крупных международных транспортных компаниях, обеспечивая высокий уровень экологических показателей и экономию топлива.

Описание основного материала. Впервые в мировой практике в начале 2016 года топливный катализатор был испытан на портовом буксире «Портовый 22» Украинского Дунайского пароходства с общей эффективной мощностью главных двигателей $N_e = 700$ кВт. Сокращение СО составило 49 %, дымность снизилась на 52 %, экономия топлива на ходовом режиме была зафиксирована 12 %. В последующие годы (2017-2018) были проведены испытания на транспортных судах пароходства с главными установками $N_e = 1600$ кВт, результаты испытания оказались аналогичными, на испытаниях дополнительно был определен в отходящих газах двигателей оксид азота NO_x , который снизился с подключенным катализатором к топливной аппаратуре на 38 %. Все результаты исследования фиксировались третьей стороной независимого аудита, который осуществлял Институт экологии и энергосбережения города Киева [1].

Совместная разработка НПК «Эко-Авто-Титан и Дунайского института НУ«ОМА», которая вобрала в себя последние достижения коллоидной химии, и нанотехнологий, способна методом реструктурирования углеводородного топлива, улучшить его сгорание и снизить вредные выбросы в атмосферу.

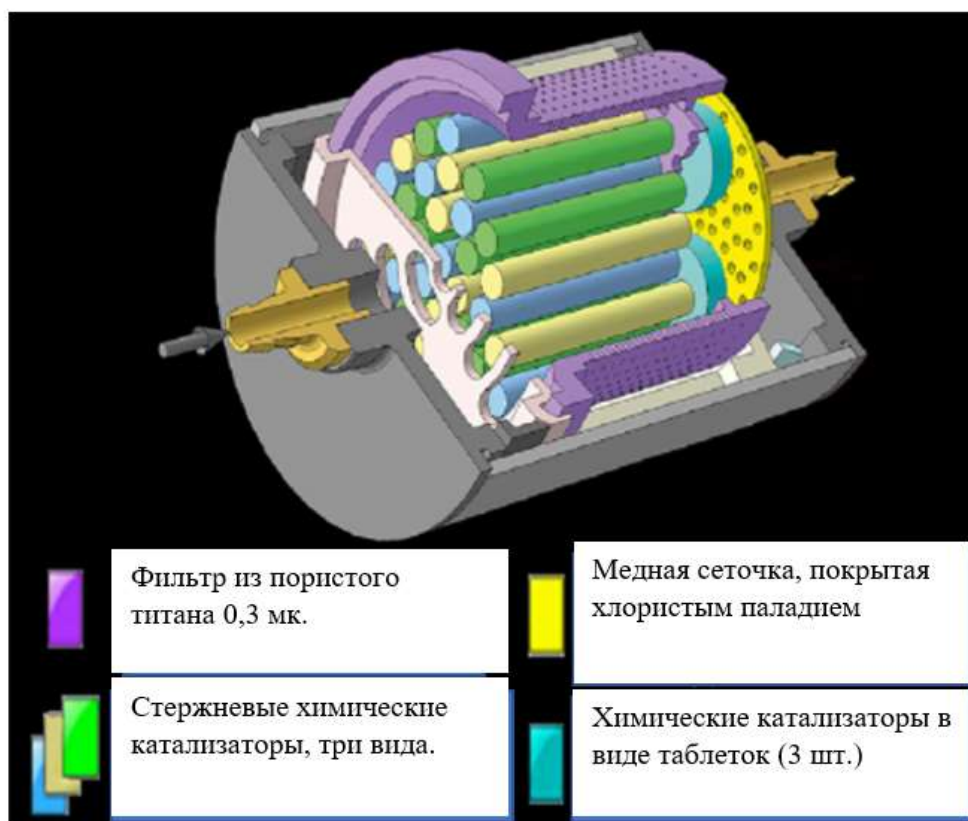

Рис. 1 Катализатор топлива

На рис.1 в разрезе, показан катализатор камерно-кассетного типа в состав которого входят титановые фильтры-активаторы тонкой очистки, активные элементы химического катализатора и гранулированный катализатор. В первой камере осаждаются тяжелые фракции, попавшие в топливо, а также происходит селективная очистка дизельного топлива от сернистых соединений и смол. Во второй камере топливо каталитически обрабатывается путем контакта его углеводородных молекул с высокопористой активной поверхностью гранулированного катализатора, в состав которого входят соединения металлов и каталитически активных органических включений. После этого топливо обрабатывается на молекулярном уровне таблетками-присадками, солями металлов, которые под воздействием высоких температур и давления в камере сгорания двигателя в виде молекул металла осаждаются на поверхности деталей цилиндра-поршневой группы. В третьей камере за счет применения титановых стаканов активаторов модифицированное топливо подвергается дополнительной активации и стабилизируется. Эффект каталитической обработки топлива сохраняется в течение 30-40 секунд, что вполне достаточно для сжигания его в камере сгорания двигателя. Комплексная обработка топлива увеличивает полноту его сгорания, за счет чего уменьшается расход топлива и выхлоп в атмосферу вредных веществ с отработанными газами.

Использование разработанной технологии каталитической подготовки топлива, происходит ступенчато с улучшением молекулярного состава топлива методом каталитической обработки и насыщением его солями плакирующих

металлов, что обеспечивает следующие отличительные особенности и преимущества катализатора топлива:

- снижение износа двигателя за счет снижения трения и восстановления геометрии поверхностей цилиндропоршневой группы двигателя;
- снижение расхода топлива 10-20%;
- снижение массы загрязняющих веществ в выхлопных газах;
- увеличение срока службы моторного масла;
- способность работать в широком температурном диапазоне от - 40⁰ до + 85⁰С;
- повышение мощности и КПД двигателя;
- универсальность конструкции устройства с возможностью использования в различных транспортных средствах [2].

Выводы. Катализатор топлива зарекомендовал себя в различных видах транспорта, обеспечивая значительное снижение вредных выбросов в атмосферу, экономя топливо.

Использованная литература

1. Данилян А.Г. Отчет о проведенных испытаниях на судах Украинского Дунайского пароходства. ДИ НУ «ОМА» 2018. – 54 с.
2. Любенко П.И., Данилян А.Г. Обобщение опыта совместной исследовательской работы НПК «Эко-Авто-Титан» Украина и Дунайского института НУ «ОМА» 2020. – 28 с.

ПЛАНИРОВАНИЕ СЕТИ ТРЕЛЕВОЧНЫХ ВОЛОКОВ НА ГОРНЫХ СКЛОНАХ

Коржов Владимир Леонидович,

кандидат технических наук, старший научный сотрудник,
первый заместитель директора по научной работе,
Украинский научно-исследовательский институт
горного лесоводства им. П.С. Пастернака, Украина

Кудра Василий Степанович,

старший научный сотрудник,
Украинский научно-исследовательский институт
горного лесоводства им. П.С. Пастернака, Украина

В Украинских Карпатах площадь лесов с густотой дорог, превышающей 1 км на 100 га, составляет лишь 2-4%. Это приводит к: наличию перерубов в местах дорожного доступа; предпочтению применения сплошных рубок; трудностям в организации проведения рубок ухода и санитарных рубок; высокой себестоимости лесной продукции и трудоемкости работ; повышению расхода материалов и энергии при осуществлении технологических операций. Без развитой транспортной инфраструктуры рациональное ведение лесного хозяйства является проблемным, поэтому в соседних странах густота дорог лесных территорий достигает 2-3 км на 100 га. Созданная в Финляндии оптимальная сеть лесных автодорог обеспечивает величину среднего расстояния трелевки около 200 м [1-3].

Неразвитая сеть лесных дорог приводит к широкому распространению в лесах Украинских Карпат трелевочных волоков, которые устраиваются, преимущественно, для гусеничных тракторов и часто непригодны для использования колесной техники и мобильных канатных установок. Вопрос оптимизации сети лесных дорог является весьма актуальным, поскольку без его решения невозможно применение современных природосберегающих систем машин и технологий лесозаготовок. Поэтому, Гослесагентством Украины проводится целенаправленная работа по совершенствованию лесотранспорта в горных лесах путем строительства новых лесных автодорог [4].

Тракторные волоки являются неотъемлемой частью лесозаготовительного процесса на лесных предприятиях, а оптимальное их расположение определяет экологическую эффективность способа трелевки. Нерациональная прокладка волоков, особенно в горных условиях, приводит к повреждению деревьев, уничтожению жизнеспособного подроста и существенному нарушению почвенного покрова. Особенно уязвимыми в эрозионном отношении являются магистральные волоки, которые при низкой густоте лесных автодорог эксплуатируются достаточно длительное время [5].

Методам совершенствования процессов лесосечных работ посвящены «Рекомендации по применению природосберегающих технологий первичной

транспортировки древесины с учетом сети лесных дорог при переходе на ландшафтно-водосборный принцип в горных условиях Карпат», которые разработаны на основе проведенных исследований УкрНИИГорлес и глубокого анализа опыта лесопользования в развитых лесных государствах [6]. Документ прошел широкую опытно-производственную апробацию, утвержден Научно-техническим советом Гослесагентства и включен в отраслевой план внедрения результатов научных исследований на 2021 год. В нем освещены способы организации эффективных лесозаготовок, включающие комплекс мероприятий, начиная от маршрутов прокладки трелевочных волоков и заканчивая работами, которые нужно выполнить после завершения рубки. При планировании сети трелевочных волоков на горных склонах рекомендуется такое их расположение, которое дает возможность избежать возникновения критического уровня эрозии, способной привести к необратимым экологическим последствиям. Особое внимание должно быть обращено на характер расположения лесосеки на водосборе, наличие на ней водотоков, водно-болотных угодий и других экологически чувствительных территорий.

При этом, расстояние от трелевочных волоков к постоянным водотокам должно быть не менее 20 м при крутизне склона до 15% и не менее 30 м при большей крутизне. Сюда входит, так называемая, зона фильтрации, ширина которой установлена с учетом способностей неповрежденной лесной почвы и растительности поглощать воду и фильтровать осадок, не давая ему возможности попасть в ближайший водоток. Рекомендуемое расстояние от трелевочных волоков к внешним границам зон фильтрации в зависимости от крутизны склона должно составлять 10-15 м. Магистральные трелевочные волокна, по возможности, должны обходить водоемы и связанные с ними прибрежные зоны, переувлажненные участки, места просачивания воды, водно-болотные угодья и подножия склонов. В случаях особо высокой водонасыщенности почв необходимо предусмотреть меры по укреплению волоков, для чего целесообразно использовать порубочные остатки. В противном случае трелевку следует прекращать, чтобы избежать угрожающей эрозии почвы.

Колее, образующиеся в результате движения трелевочных тракторов, рекомендуется профилировать или засыпать, замульчировать или засеять. Необходимо обеспечить отвод поверхностных вод для предупреждения их поступления на погрузочные пункты, лесные автодороги или в прибрежные зоны. С целью уменьшения скоростей движения и аккумуляции поверхностных вод на склонах, а также их отвода с проезжей части волока должны устраиваться перехватывающие барьеры. В случае необходимости пересечения трелевочным волоком постоянного или временного водотока следует обеспечить устройство перехватывающего барьера на расстоянии не менее 50 м до места пересечения. Для предупреждения эрозионных процессов в местах вытекания воды из перехватывающих барьеров рекомендуется предусматривать нижеупомянутые меры, направленные на снижение скорости и рассеивание потоков воды. В их подгорной стороне необходимо устраивать места, включающие: накладки из крупного камня толщиной слоя не менее 0,3 м или лесосечных остатков

толщиной слоя не менее 0,5 м; установку и закрепление бревен из низкокачественной или дровяной древесины.

Кроме вышеупомянутого документа организацию лесозаготовок следует осуществлять также в соответствии с рекомендациями [7] и требованиями действующих правил по охране труда [8] с учетом конкретных природно-производственных условий территорий, где будут проводиться лесосечные работы. Это позволит выполнять работы своевременно и эффективно, снижать производственные расходы, оставлять лесную делянку упорядоченной и очищенной, защищать пути транспорта от разрушений и эрозии, а также обеспечивать качество воды на прилегающих лесных территориях. В целом, практическое использование выше изложенных мероприятий будет способствовать экологизации горных лесозаготовок и сохранению при этом всех присущих функций горных лесов.

Список литературы

1. Коржов В.Л. Оптимальна транспортна мережа у лісфонді як фактор екологічної стабільності та сталого природокористування. *Науковий вісник. Лісова інженерія: техніка, технологія і довкілля*. 2004. Вип. 14.3. С. 201-207.
2. Высококачественные лесные дороги повышают эффективность лесного хозяйства. URL: <http://www.lesopromyshlennik.ru/business/Tapio.html>.
3. Герасимов Ю., Катаров В. Лесные дороги. Йоэнсуу: Научно-исследовательский институт леса Финляндии, 2009. 70 с.
4. Пристая А.Д., Коржов В.Л. Совершенствование транспортной инфраструктуры в лесах Украинских Карпат. *Оборудование и инструмент для профессионалов*. 2008. №5. С. 76-78.
5. Bybluk, N., Styranivsky, O., Korzhov, V. & Kudra, V. Timber harvesting in the Carpathians: ecological problems and methods to solve them. *Journal of forest science*, 2010, 56 (7), 333-340. <https://doi.org/10.17221/111/2009-JFS>
6. Рекомендації із застосування природозберігаючих технологій первинного транспортування деревини із урахуванням мережі лісових доріг при переході на ландшафтно-водозбірний принцип в гірських умовах Карпат. *Збірник рекомендацій УкрНДІгірліс*. Вип. 6. 2020. С. 183-219.
7. Рекомендації з удосконалення технології лісозаготівлі при різних способах рубок в гірських лісах Українських Карпат. *Збірник рекомендацій УкрНДІгірліс*. Вип. 5. 2018. С. 239-280.
8. Правила охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості (НПАОП 02.0-1.04-05).

ВЛИЯНИЕ РЕЖИМОВ ОТПУСКА НА СОПРОТИВЛЕНИЕ АРМАТУРНОГО ПРОКАТА КОРРОЗИОННО-МЕХАНИЧЕСКОМУ РАЗРУШЕНИЮ

Кутепов Сергей Николаевич,

кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры технологии и сервиса
Тульский государственный педагогический
университет им. Л.Н. Толстого, Россия

Гвоздев Александр Евгеньевич,

доктор технических наук, профессор,
главный научный сотрудник кафедры технологии и сервиса
Тульский государственный педагогический
университет им. Л.Н. Толстого, Россия

Влияние режимов отпуска на механические свойства и чувствительность сталей к коррозионно-механическому разрушению изучали на натуральных образцах ($l = 400$ мм; периодический профиль) низколегированной кремнемарганцевой арматурной стали марки 35ГС [1, 2, 4].

На образцах из стали 35ГС исследовали влияние двух видов термообработки – поверхностного отпуска ТВЧ после высокотемпературной термомеханической обработки (ВТМО) и отпуска с электронагрева после закалки с электронагрева. Режимы подбирались с таким расчетом, чтобы получить равнопрочную сталь. Микроструктура поверхностного слоя стали 35ГС представляла собой ферритно-цементитную смесь с твердостью ~ 20 HRC, а сердцевина ферритно-цементитную смесь с твердостью $\sim 31...37$ HRC. Стойкость стали к коррозионно-механическому разрушению оценивали временем до разрушения по результатам испытаний 4-6 образцов на каждую точку графика. Для создания условий эксперимента, максимально приближенных к эксплуатационным испытания проводили: 1) при испытании на водородное растрескивание (ВР) – в водном растворе серной кислоты с добавлением роданистого аммония ($4,5\% \text{H}_2\text{SO}_4 + 2,5\% \text{NH}_4\text{CNS}$) при комнатной температуре с катодной поляризацией $j_K = 60 \text{ А/м}^2$; 2) при испытании на коррозионное растрескивание под напряжением (КРН) – в кипящем растворе нитратов ($60\% \text{Ca}(\text{NO}_3)_2 + 5\% \text{NH}_4\text{NO}_3 + 35\% \text{H}_2\text{O}$) при температуре 110°C . Испытания на длительную прочность проводили на рычажных установках при постоянном нагружении в условиях одноосного растяжения арматурного стержня [2, 4].

Анализ результатов проведенных исследований показал, что сталь 35ГС после различных видов термообработки имеет различную чувствительность как к коррозионному растрескиванию под напряжением (КРН), так и к водородному растрескиванию (ВР). Наличие отпущенного поверхностного слоя заметно увеличивает стойкость арматурной стали против КРН и практически не влияет

на стойкость в среде, вызывающей ВР, а если учесть влияние масштабного фактора [2, 3], то приводит даже к ее незначительному снижению. Исследования показали, что глубина отпущенного слоя неодинакова, а его макроструктура очень неравномерна. О структурной неоднородности можно судить по изменению микротвердости на поверхности и в сечении образца. Различие в проницаемости и окклюзионной способности структур отпущенного слоя и матрицы приводит к увеличению концентрации водорода в отпущенной зоне и к микронаклепу, который можно определить по возрастанию микротвердости. Матрица, подвергнутая закалке и не отпущенная, имеет меньшую диффузионную проницаемость, чем отпущенный слой, и в меньшей степени подвергается микронаклепу [1].

Хрупкое разрушение при наличии водорода начинается с зарождения микротрещин – раскрытия имеющихся дефектов кристаллической решетки из-за давления молизирующегося водорода и проявления эффекта Ребиндера в поле действующих напряжений. В нашем случае этот процесс происходит, вероятнее всего, на границе отпущенного слоя и матрицы, поскольку здесь имеется градиент напряжений, обусловленный изменением структуры и повышением концентрации водорода. Об этом свидетельствует и локализация микротрещин, образующихся преимущественно у дефектов кристаллической решетки (поры, включения, границы блоков). Увеличение микротвердости в указанной области наводороженного образца по сравнению с ее исходным значением, а также наличие различных зон, наблюдаемых на изломах разрушенных образцов, позволяют определить стадийность процесса хрупкого разрушения. Вероятно, что образование магистральных трещин происходит за счет слияния большого количества микротрещин, зародившихся в этой зоне. В дальнейшем они распространяются как к центру образца, так и к его поверхности, причем развитие по направлению к поверхности облегчается окклюдированным водородом, концентрация которого при электролитическом наводороживании максимальна на поверхности образца. Одновременное развитие нескольких микротрещин, ориентированных нормально к действию растягивающих напряжений, и наличие дефектного слоя, где образуется кольцевая трещина, может привести к выкрашиванию целых поверхностных объемов металла, что также свидетельствует о зарождении микротрещин преимущественно в приповерхностной зоне вследствие появления больших давлений молекулярного водорода. Хрупкое разрушение происходит в результате уменьшения живого сечения образца при развитии магистральных трещин.

При испытании образцов в кипящем растворе нитратов также наблюдали хрупкое разрушение. Трещины зарождаются с поверхности образца и развиваются внутрь. Следовательно, главным фактором, влияющим на стойкость против КРН в кипящем растворе нитратов, является состояние поверхностного слоя. Создание на поверхности арматуры отпущенного слоя, хотя и неоднородного, но с более равновесной, чем у матрицы, структурой, намного увеличивает продолжительность инкубационного периода, что приводит к значительному повышению стойкости в средах, вызывающих КРН [2, 4].

Полученные результаты могут быть использованы при создании ресурсосберегающих процессов обработки различных материалов [1-7].

Список литературы

1. Сергеев Н.Н., Сергеев А.Н. Механические свойства и внутреннее трение высокопрочных сталей в коррозионных средах: монография – Тула: Изд-во ТулГУ, 2018. – 430 с.
2. Влияние режимов отпуска на длительную прочность арматурных сталей в водородсодержащих средах / Н.Н. Сергеев., А.Н. Сергеев, С.Н. Кутепов, А.Е. Гвоздев, О.В. Пантюхин // Известия Тульского государственного университета. Технические науки. – 2018. – Вып. 8. – С. 94-107.
3. Влияние масштабного фактора и состояния поверхности на чувствительность стали 20ГС2 к водородному растрескиванию / Н.Н. Сергеев, В.В. Извольский, А.Н. Сергеев, С.Н. Кутепов, А.Е. Гвоздев, Е.В. Агеева, Д.С. Клементьев, О.В. Кругляков // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2019. – № 23(5). – С. 8-22.
4. Физико-механические и коррозионные свойства металлических материалов, эксплуатируемых в агрессивных средах: монография / Н.Н. Сергеев, А.Н. Сергеев, С.Н. Кутепов, А.Е. Гвоздев, М.В. Ушаков, В.В. Извольский. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2019. – 553 с.
5. Журавлев Г.М., Гвоздев А.Е. Обработка сталей и сплавов в интервале температур фазовых превращений: монография. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2016. – 320 с.
6. О состоянии предпревращения металлов и сплавов: монография / О.В. Кузовлева, А.Е. Гвоздев, И.В. Тихонова, Н.Н. Сергеев, А.Д. Бреки, Н.Е. Стариков, А.Н. Сергеев, А.А. Калинин, Д.В. Малий, Ю.Е. Титова, С.Е. Александров, Н.А. Крылов. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2016. – 245 с.
7. Разработка прогрессивных технологий получения и обработки металлов, сплавов, порошковых и композиционных наноматериалов: монография / М.Х. Шоршоров, А.Е. Гвоздев, В.И. Золотухин, А.Н. Сергеев, А.А. Калинин, А.Д. Бреки, Н.Н. Сергеев, О.В. Кузовлева, Н.Е. Стариков, Д.В. Малий. – Тула: Издательство ТулГУ, 2016. – 235 с.
8. Расчет кластерной структуры расплава, ее влияние на образование наноаморфных твердых фаз и их структурную релаксацию при последующем нагреве / М.Х. Шоршоров, А.Е. Гвоздев, А.В. Афанаскин, Е.А. Гвоздев // Металловедение и термическая обработка металлов. – 2002. – № 6. – С. 12-16.
9. Гвоздев А.Е., Афанаскин А.В., Гвоздев Е.А. Закономерности проявления сверхпластичности сталей Р6М5 и 10Р6М5-МП // Металловедение и термическая обработка металлов. – 2002. – № 6. – С. 32-36.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГЕОДЕЗІЇ

Кухар М. А.

канд. техн. наук, старший викладач кафедри Земельного адміністрування та
геоінформаційних систем

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

61002, Україна, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17

Сучасна швидкість розвитку технологій впливає на всі сфери діяльності людини виключенням не є і геодезія. Цей вплив вбачається в технічній частині геодезії – розвиток та вдосконалення сучасного геодезичного обладнання, разом з цим інформаційно-технологічній частині – вдосконалення програмного забезпечення для функціонування приладів та програмного забезпечення для обробки просторових даних. Але те що стосується методів проведення геодезичних робіт – цей вплив не є досить значним, так як базові принципи геодезичних робіт не змінювались і не будуть змінюватись довгий час. Хоч при винаходженні нових приладів, можуть змінюватись деякі аспекти проведення геодезичних робіт, але база буде залишатись не змінною.

Тому, говорячи про тенденції сучасного розвитку геодезії – це оптимізація технологічних процесів під нові умови. Наприклад, застосування геоінформаційних систем [1], виконання геодезичних робіт при виникненні задач, що рідко зустрічаються [2] та ін. Але можливо виділити ще один можливий напрям розвитку геодезії, який залежить від виникнення абсолютно нових задач.

Одна з таких задач може бути геодезичне обстеження рельєфу та територій морського та океанічного дна, що буде супроводжуватися не тільки необхідністю в новітньому обкладенні, а й в новітньому підході до проведення геодезичних робіт.

Список літератури

1. Бойко О. Перспективи використання геоінформаційних технологій в аеропортах України для адміністративно-господарського управління. *Технічні науки та технології*, DOI: 10.25140/2411-5363-2020-4(22)-247-257, по 4(22), 2020, с. 247-257.
2. Крячок С. Моніторинг місцевості та висотних перешкод у районах аеропорту. *Технічні науки та технології*, DOI: 10.25140/2411-5363-2020-4(22)-230-237, по 4(22), 2020, с. 230-237.

ПОБУДОВА СУЧАСНОЇ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Максимов Олександр Семенович,

старший викладач кафедри
математичного забезпечення комп'ютерних систем
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Україна

Шух Микита Сергійович

Студент III курсу
Фаховий коледж,
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Україна

Українські вищі навчальні заклади функціонують в умовах модернізації вітчизняної освіти і зазнають кардинальних змін, пов'язаних з входженням України у Болонський процес, розширенням діяльності ВНЗ на області середньої, початкової і додаткової освіти, впровадженням зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), модульною, кредитною і рейтинговою систем. Аналіз процесів діяльності ВНЗ дозволяє виділити декілька закономірностей.

По-перше, значна частина процесів ВНЗ схильна до постійних змін, особливо гостро це завдання стоїть в управлінні учбовим процесом. По-друге, у ВНЗ велика кількість процесів, які пов'язані один з одним за даними і по функціональності. По-третє, активну роль в процесах ВНЗ грають усі співробітники і студенти, а також абітурієнти і їх батьки, тому число користувачів АІС велике, і, крім того, контингент користувачів постійно міняється. По-четверте, вимоги до термінів автоматизації є досить жорсткими і не можуть бути змінені, що обумовлено виробничою необхідністю (графіком учбового процесу, наказами Міністерства освіти і науки України).

Для підвищення ефективності автоматизації освітнього закладу, що забезпечує ефективні розробку, супровід і експлуатацію автоматизованої інформаційної системи ВНЗ, можна використовувати технологію в основі концепції якої лежить онтологічний підхід, що забезпечує розробку АІС з використанням онтологічної моделі. Елементарна функціональність, що входить в семантичний базис, реалізує керуючі функції АІС (авторизацію, аутентифікацію, пошук відповідного сервера, витяг примірника поняття і т.п.) і функціональність предметної області (розрахунок навантаження, розрахунок штатного розкладу, складання низки питань для тестування, розрахунок рейтингу викладача, затвердження звіту і т.п.). Крім цього в семантичний базис входять компоненти інтерпретації правил поведінки системи. Для реалізації алгоритмів керування процесами в онтологічній моделі знаходиться онтологія предметних областей діяльності ВНЗ, області управління процесами та ІТ-галузі, а також відносини між онтологіями. Можливість зміни онтологічної моделі реалізується за допомогою інструменту створення понять, відносин між

поняттями, обмежень на атрибути, створення та редагування. Формалізований опис предметної області прототипу універсальної платформи ВНЗ за допомогою онтологічного моделювання забезпечує спілкування як між людьми, так і між програмами [1]. Ця особливість онтологій привела до великого інтересу для вирішення конкретних прикладних задач, так і створення універсальних онтологій, що описують загальні поняття, на основі яких можлива побудова понять приватних предметних онтологій. Одним з етапів розробки системи універсальної платформи для побудови інформаційної інфраструктури є створення адаптивного конфігуратора, оформленого на мові WEB-онтологій OWL [2]. Цей конфігуратор являє собою визначення онтологічних моделей, які служать правилами взаємодії процесів ВНЗ.

Таким чином, використовуючи сучасні технології автоматизації та онтології можна розробити універсальну автоматизовану систему управління вищим навчальним закладом без застосування методу програмування.

Список літератури

1. Key-Sun Choi. IT Ontology and Semantic Technology. *International Conference on Natural Language Processing and Knowledge Engineering* . 2007. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/4368004/authors#authors> (Last access: 27.05.2021)
2. Natalya F. Noy and Deborah L. McGuinness. Ontology Development 101: A Guide to Creating Your First Ontology. URL: https://protege.stanford.edu/publications/ontology_development/ontology101-noy-mcguinness.html (Last access: 27.05.2021)

ДИНАМІКА ЖИТЛОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КОМФОРТНИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Мартиненко Дмитро Миколайович
інженер, ТОВ «Інвестпроект», Київ

Лапінов Антон Дмитрович
0000-0003-3692-817X, к.т.н.,
Головний спеціаліст, ТОВ «Інвестпроект», Київ

Однією з важливих складових формування сталого розвитку населених пунктів є соціальна складова, яка, зокрема, характеризується якістю життя громадян. Житло виступає одним із найважливіших соціальних благ і складових якостей життя населення. Наявність житла, що відповідає потребам людини (родини), або відсутність необхідного рівня забезпеченості житлом надає можливість або суттєво перешкоджає реалізації інших потреб людини [1].

Конституцією України, статтею 47 і 48 гарантується громадянам України право на житло, зокрема «...Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду...Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [2].

Основна характеристика, що характеризує житлові умови мешканців, – забезпеченість загальною житловою площею, що включає всю площу житла, розраховуючи на одну людину. Цей показник не є жорстко визначеним в містобудівній нормативній базі, та визначається при розробленні генеральних планів населених пунктів з урахуванням соціально-демографічної структури населення перспективами економічного розвитку та можливостей будівельної бази населеного пункту [3].

Показник забезпеченості загальною житловою площею яскраво демонструє розбіжності в житлових умовах різних країн, окремих регіонів в межах однієї країни, у тому числі в містах і сільській місцевості, та в кожному населеному пункті. Ринок житлової нерухомості міста Києва, найкрупнішого міста нашої країни за чисельністю населення та площею, постійно розвивається. За даними Головного управління статистики у м. Києві [4] станом на 01.01.2020 року житловий фонд міста складається з 991,6 тис. квартир загальною площею 59,1 млн м², які у переважній більшості знаходяться у незадовільному технічному стані, спостерігається його старіння. Близько 2 500 будинків – споруджені до 1941 року [4, 5].

Забезпеченість населення житлом у розрахунку на одну особу залишається на відносно низькому рівні – 20,2 м²/люд. За цим показником Київ поступається більшості європейських столиць (для порівняння: в Берліні – понад 38 м²/люд, Римі – 35 м²/люд, Мадриді – 30 м²/люд) [6].

Динаміка зміни обсягів житлового фонду та житлової забезпеченості за даними Головного управління статистики м. Києва [4] наведені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка зміни обсягів житлового фонду та житлової забезпеченості

Роки	Середня чисельність населення за рік, тис. осіб	Кількість квартир, тис.	Загальна площа, млн. м ²	У середньому на 1 особу по Києву, м ²	У середньому на 1 особу по Україні, м ²
2010	2 792,2	1037,9	59,7	21,0	23,3
2011	2 806,7	1046,9	60,6	21,0	
2012	2 829,6	1056,5	61,6	21,3	
2013	2 856,9	1065,6	62,2	21,3	23,8
2014	2 878,3	1068,3	62,7	22,0	22,68
2015	2 897,3	1112,1	64,9	22,6	22,98
2016	2 884,5	1080,6	63,5	22,0	23,18
2017	2 893,2	1078,5	63,4	21,9	23,3
2018	2 909,5	1081,7	63,5	21,8	23,78
2019	2 920,9	991,6	59,1	20,2	

Примітка: * Без урахування тимчасово окупованих територій АРК, м. Севастополь та частин територій у Донецькій та Луганській областях.

Висновок. Проведений аналіз динаміки зміни обсягів житлового фонду та житлової забезпеченості на прикладі міста Києва свідчить про наступні тенденції:

- 1) не зважаючи на те, що Київ відноситься до небагатьох українських міст, де активно будується нове житло, за останні десять років загальний обсяг житлового фонду практично не змінюється – від 59,7 млн.м² в 2010 році до 59,1 млн.м² в 2019 році.
- 2) Кількість квартир, збільшуючись до 2015 року включно, за останні п'ять років зменшився майже на 120 тис. у зв'язку з катастрофічним старінням.
- 3) Житлова забезпеченість завжди була нижчою ніж в середньому по країні. Зростання чисельності населення, переважно механічне, призвело до зменшення житлової забезпеченості киян до 20,» м²/люд.

Всі ці тенденції свідчать про нагальну необхідність проведення реконструктивних заходів щодо відновлення технічного стану житлового фонду та нарощування обсягів нового будівництва для забезпечення потреб населення міста в комфортних умовах проживання.

Список літератури:

1. Ковалевська О.П. (2011). Житлові умови в системі характеристик якості життя. Державне управління: удосконалення та розвиток, 3.
2. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Pleshkanovska A. (2019). City Master Plan: Forecasting Methodology Problems (on the example of the Master Plans of Kyiv). Transfer of Innovative Technologies, 2 (1). 39–50.
4. Головне управління статистики у м. Києві. Статистична інформація. Режим доступу: <http://www.kyiv.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1>
5. Плешкановська А.М. (2006). Проблеми реновації забудови міських територій. Містобудування та територіальне планування, 25. 183–191.
6. Плешкановская А.М. (2011). Реконструктивная деятельность как условие устойчивого развития крупного города. Досвід та перспективи розвитку міст України, 20. 44-54.

CFD МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ГОРІННЯ В ПАЛЬНИКЕ КОТЛА УТИЛІЗАТОРА

Михайлова Ірина Олександрівна

кандидат технічних наук, доцент кафедри турбінобудування
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний інститут", Україна

Литвиненко Оксана Олексіївна

кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри турбінобудування
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний інститут", Україна

Вступ. Сучасний розвиток енергетики пов'язаний з постійним ростом споживання традиційних джерел енергії. Зі збільшенням питомої потужності парових, газових установок також зростає використання органічного палива, тому питання підвищення економічності енергетичних установок є актуальними.

Необхідність створення форсованих пристроїв для спалювання палива, викликана розвитком газотурбінної, реактивної та ракетної техніки. Процес горіння палива давно застосовуються у техніці, але до останнього часу сам механізм цього процесу та фактори, які впливають на нього, були вивчені цілком недостатньо. На сучасному етапі розвитку програмного забезпечення є можливість дослідити процеси горіння, з використанням сучасних *CFD* пакетів, які дають можливість більш ретельно розглянути всі процеси, що проходять в енергетичних установках, хоч і ведуть до складніших обчислень процесів течії рідин і газів, процесів горіння [1,2].

Ця робота заснована на реально існуючій установці і полягає в удосконаленні паливного пристрою котла-утилізатора, призначеного для вироблення перегрітої пари при спільній роботі з газотурбінним двигуном (ГТД) ДЖ-59 ЛС у складі енергоблоку ГТЕ-15, встановленого на ТЕЦ Рубежанського картонно-тарного комбінату.

У доповіді викладено результати розрахункових досліджень шести моделей пальників. В початковій моделі, яка використовувалась проектувальниками для побудови пальника, гідравлічний опір колекторів не враховувався. В процесі побудови досліджуваної геометричної моделі врахували гідравлічний опір на потік колекторів, що подають і роздають. Також проведено аналіз концентрацій кінцевих продуктів згоряння по моделях і витрати кисню перед диском.

Мета роботи. Проаналізувати розрахункові моделі горіння, вибрати розрахункову модель для подальшого дослідження поставленої задачі, а також вибрати оптимальну форму газового пальника котла-утилізатора КУП-70-4,0-440.

Аналізуючи розрахункові моделі горіння, обрано модель Non-Premixе Combustion, що відповідає поставленому завданню. Цей підхід був створений для моделювання турбулентного дифузійного поширення полум'я з великою

швидкістю течії хімічних реакцій. Ця модель дозволяє передбачити проміжні елементи, ефекти роз'єднання, і точні турбулентнохімічні зв'язки. Цей підхід застосовується, якщо потік турбулентний, система реакції включає потоки палива та окислювача, а також хімічна кінетика повинна бути такою швидкою, щоб потік знаходився в хімічній рівновазі або близько до неї [3,4]. Для спрощення розрахунків задача виконувалась в двовимірній, вісесиметричній постановці.

Початкові дані окислювача і палива для розрахунку були наступні. Оскільки окиснювачем є скидні газы газової турбіни, то його склад відрізняється від повітря і складається з N_2 -73,9 %, CO_2 -6 %, H_2O -3 %, O_2 -16,2 %. Температура окислювача після газової турбіни дорівнює 365 °С, швидкість 20 м/с.

Паливом є газ метан. Початкова температура газу, що подається до колекторів, дорівнює 20 °С. Так як природний газ служить не тільки паливом, але і охолоджувачем камер згоряння, то в паливній пристрої він подається вже з середньою температурою 150 °С.

Досліджено шість варіантів моделей пальників: перші три варіанти з суцільним диском діаметрами 32, 48, 56 мм, на відстані від жарової труби 6 мм, наступні три варіанти мали пальник з несучим диском діаметром 32 мм, на відстані від жарової труби 6, 16, 32 мм.

В перших трьох варіантах, при збільшенні діаметра диска, вдалося збільшити максимальну температуру факела до 1800 °С і отримати більш якісний процес горіння, оскільки відомо, що максимальні температури досягаються при повному згорянні горючих речовин. Також зменшилась температура на поверхні диску до 1210 °С. Подальше збільшення діаметру диску було неможливо, в зв'язку зі збільшенням гідравлічного опору потоку.

Для зняття високих температур з поверхні диску розглядали наступні три моделі пальника з несучим диском. Завдяки застосуванню отворів в диску вдалося істотно знизити температури на поверхні диску до 860 °С практично по всій поверхні диска, тільки в самих крайніх точках на периферії температури досягають більше 1000 °С (рис. 1). При цьому не суттєво збільшилася довжина факела до 0,77 – 0,79 м. Це пояснюється зниженням розмірів вихрових зон за диском.

Проведений аналіз витрати кисню перед диском показав, що моделі з суцільним диском (моделі 1,2,3), мають зменшення витрати кисню зі збільшенням діаметру диску від 94,8 % до 93 %, так як збільшення діаметру веде до збільшення вихрової зони за диском, що дозволяє забезпечити якісне перемішування палива, і тим самим зменшити витрату кисню.

В моделях з отворами в дисках (моделі 4,5,6), вихрова зона за дисками зменшується, що приводить до збільшення витрати кисню з 95 % до 98%.

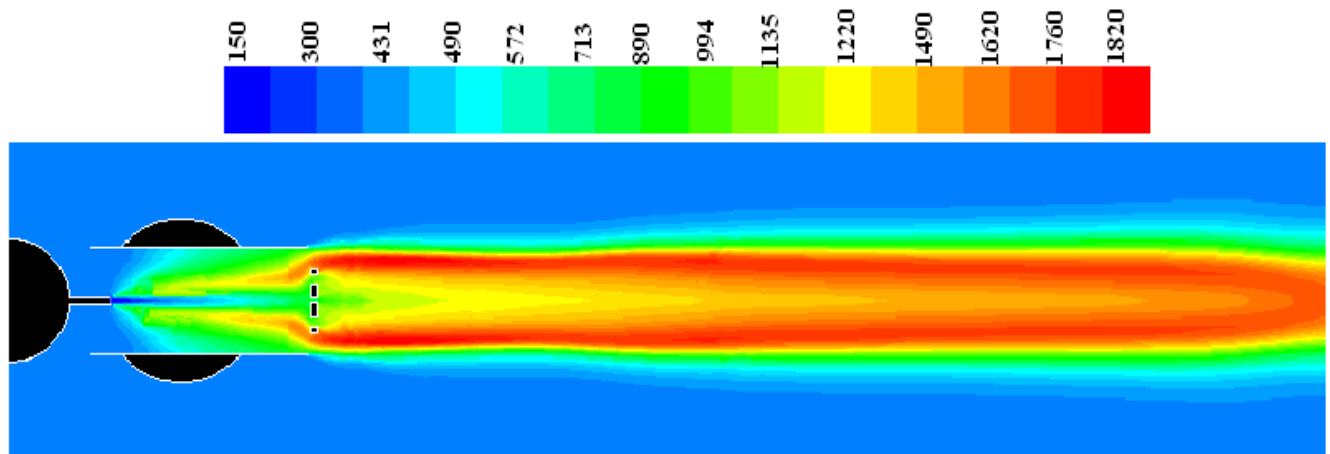

Рисунок 1. Модель 4 – пальник з несучільним диском

Висновки. Аналізуючи основні параметри розрахункових моделей, такі як: максимальна температура факелу, мінімальна температура газу біля поверхні диска, а також найменша довжина факелу, можна зробити висновок, що модель 4 має оптимальну форму пальника, так як забезпечує якісне згоряння метану, але ця модель є моделлю, що ідеалізується, так як температура газу поблизу диска зовні пальника (у факелі) складає більш $1000\text{ }^{\circ}\text{C}$, що помітно перевищує допустимий рівень для температури металу диска, а відведення теплоти від диска до газу всередину жарової труби знижує температуру диска. Надалі необхідно виконати оцінку температури диска з урахуванням радіаційного і конвективного теплообміну.

Список літератури:

1. Акмен Г.Р. *Топливо, основы теории горения и топочные устройства*. Харьков: НТУ «ХПИ», 2005. 68с.
2. Слободян Н. М., Пономарчук І. А. *Системи транспортування газу для комунальних та промислових підприємств*. Навчальний посібник. – Вінниця, ВНТУ, 2020, 64с.
3. ANSYS Fluent User's Guide – PMT USP
<http://www.pmt.usp.br/academic/martoran/notasmodelosgrad/ANSYS%20Fluent%20Users%20Guide.pdf>
4. Волкинд Д. *Основные принципы моделирования горения в продуктах ANSYS*: [Электронный ресурс]: – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=QEID4Dj3BCw&t=1144s>.

ОПТИМИЗАЦИЯ МЕХАНИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК КРАНОВОГО МЕХАНИЗМА ПРИ ОПУСКАНИИ ГРУЗОВ В РЕЖИМЕ ДИНАМИЧЕСКОГО ТОРМОЖЕНИЯ

Неженцев Алексей Борисович

кандидат технических наук, доцент,

доцент кафедры прикладной гидроаэромеханики и механотроники

Национальный технический университет Украины «КПИ им. И.Сикорского»

Общемировая тенденция повышения объема грузопотоков диктует необходимость в высокопроизводительных грузоподъемных кранах. Рост рабочих скоростей крановых механизмов приводит к повышению динамических нагрузок, действующие на канаты, элементы приводов и металлоконструкции грузоподъемных машин, уменьшая их долговечность.

Особенно важными с этой точки зрения являются процессы опускания и точного позиционирования грузов, так как в рабочем цикле механизма подъема крана они занимают гораздо больше времени, чем процессы подъема, и более опасны как с позиции сохранности транспортируемых грузов, так и безаварийности при позиционировании и «посадке» грузов.

Одним из наиболее эффективных путей снижения динамических нагрузок в кранах и повышения их производительности является применение динамического торможения в электроприводах механизмов подъема кранов. Это позволяет осуществлять плавное опускание груза, снижение уровня динамических нагрузок, уменьшение времени рабочего цикла. Поэтому, в современных панелях управления механизмов подъема кранов устанавливают устройства, реализующие указанный вид торможения двигателем [1].

Вместе с тем, не смотря на очевидные преимущества динамического торможения при опускании грузов, указанный режим торможения используется редко, поскольку необоснованный выбор механических характеристик в этом режиме может привести к увеличению времени опускания груза.

Целью данной работы является оптимизация механических характеристик механизма подъема при опускании грузов в режиме динамического торможения.

Решение поставленной оптимизационной задачи рассмотрено на примере мостового крана, представленного трехмассовой динамической моделью, переходные процессы которой при опускании груза описываются системами дифференциальных уравнений [1, 2].

Форма механических характеристик при динамическом торможении определяется максимальным моментом M_k^* и критическим скольжением s_k^* и влияет на величину динамических нагрузок, действующих на металлоконструкцию крана $P_m^{\max}$ и грузовые канаты $P_k^{\max}$, время опускания груза $t_{\text{оп}}$. Параметры переходного процесса также зависят от высоты опускания груза

и от пути, проходимого грузом в режиме динамического торможения H , выражаемого в процентах от общей высоты, с которой опускается груз.

Оптимизация механических характеристик выполнена по обобщенному критерию, включающему: коэффициент динамичности для металлоконструкции k_M ; коэффициент динамичности для грузовых канатов k_K ; время опускания груза $t_{оп}$.

$$k_M = \frac{P_M^{\max}}{Q}; \quad k_K = \frac{P_K^{\max}}{Q},$$

где Q – статическая нагрузка, равная весу номинального груза.

Таким образом, задача определения оптимальной по обобщенному критерию механической характеристики привода подъема сводится к нахождению таких значений M_K^* , s_K^* и H , которым соответствует механическая характеристика, обеспечивающая наиболее приемлемые значения k_M , k_K и $t_{оп}$.

В качестве обобщенного параметра оптимизации D применена функция желательности Харрингтона (см. рис. 1), для построения которой были преобразованы значения параметров k_M , k_K и $t_{оп}$ в безразмерную шкалу желательности, позволяющую определить соответствующие им частные функции желательности d_1 , d_2 , d_3 . Обобщенная функция желательности D определяется по формуле:

$$D = \sqrt[3]{d_1 \cdot d_2 \cdot d_3},$$

где $d_i = \exp[-\exp(-y'_i)]$; $y'_i = a_0 + a_1 \cdot y_i$. Коэффициенты a_0 и a_1 определяются двумя значениями функции отклика y_i , соответствующими базовым значениям функции d_i .

На рисунке представлены функции d_i , безразмерная шкала y'_i , и шкалы перевода параметров оптимизации k_M , k_K и $t_{оп}$ в частные функции желательности d_1 , d_2 , d_3 .

Оптимизация механических характеристик привода при опускании груза в режиме динамического торможения выполнена методом крутого восхождения. На первом этапе с целью аппроксимации поверхности отклика D в локальной области полиномом первого порядка реализован полный факторный эксперимент типа 2^3 .

Проведение вычислительного эксперимента на математической модели осуществлялось с помощью компьютерной программы [3]. В каждой точке плана (т.е. для сочетания уровней факторов H , M_K^* , s_K^*), с помощью численного метода интегрировались дифференциальные уравнения, описывающие процесс опускания груза [2]. Затем вычислялись $t_{оп}$, k_M , k_K , D .

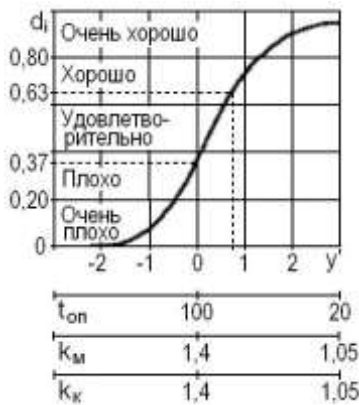

Рисунок – 1. График функции желательности d_i

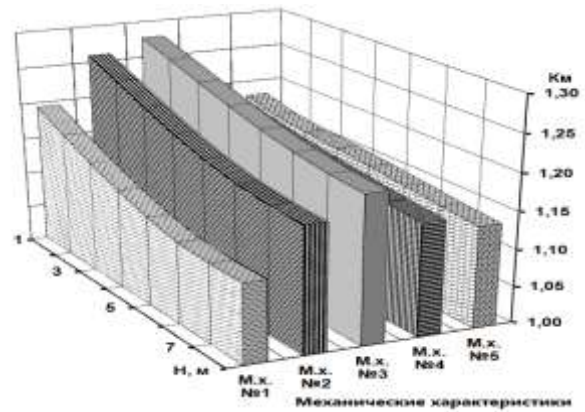

Рисунок - 2. Графики зависимости коэффициента k_M от высоты подъема H и механических характеристик

Полученная величина D принималась за результат опыта в данной точке плана. После расчета коэффициентов регрессии получена зависимость:

$$\hat{D} = b_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot x_3 = 0,862 + 0,014 \cdot x_1 - 0,03 \cdot x_2 - 0,011 \cdot x_3,$$

где b_j - коэффициенты регрессии; x_1, x_2, x_3 - кодированные значения факторов H, M_k^*, s_k^* .

На втором этапе оптимизации были определены значения шагов по каждому фактору, спланированы и реализованы опыты крутого восхождения по поверхности отклика D . Оптимизация механических характеристик методом крутого восхождения оказалось эффективной: получено значение обобщенного параметра оптимизации D , равное 0,925.

Используя найденную оптимальную механическую характеристику были построены переходные процессы мостового крана г/п 20/5 т при опускании груза в режиме динамического торможения, которые подтвердили целесообразность применения динамического торможения. По сравнению с торможением колодочным тормозом динамические нагрузки снизились в 1,3 - 2 раза при уменьшении числа включений привода в 3 - 4 раза. Установлено, что на указанном кране целесообразно применять оптимальную механическую характеристику при расстоянии H от груза до основания равном 30%.

Список литературы

1. Неженцев А.Б., Аветисян С.М. Оптимизация механических характеристик привода механизма подъема при опускании груза в режиме электродинамического торможения // Вісник СНУ ім. В. Даля, №3(49). – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – с. 167-173.
2. Неженцев А.Б., Аветисян С.М. Анализ переходных процессов при опускании грузов кранами мостового типа // Вісник СНУ ім. В. Даля, № 5(135). – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – с. 122-128.
3. Аветисян С.М., Неженцев А.Б. Программное обеспечение для исследования переходных процессов грузоподъемных кранов (часть 2: при работе механизмов подъема грузов // Підйомно-транспортна техніка, № 1(9). - Днепропетровск, 2004. – с. 83-95.

МІСЦЕ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В БРЕНДИНГУ МІСТ УКРАЇНИ

Григорчук Тарас Васильович

кандидат педагогічних наук, доцент Навчально-наукового інституту
Київський національний університет культури і мистецтв

Сучасна індустрія туризму висуває його суб'єктам все нові виклики, зумовлені зростанням пропозиції туристичних послуг. Передумовами цього є глобалізаційні процеси, міграція робочої сили, інформатизація суспільства та інші. Наведені чинники зумовлюють пересування людей різними континентами, країнами, регіонами, що, своєю чергою, викликає необхідність демонстрації цих місць гостям, які перебувають у їхніх межах. При цьому непродуманий набір послуг в пропозиції не здатний забезпечити привабливість регіону (міста), а значить і не може забезпечити формування місцевих географічних брендів, що можуть слугувати в якості «якорів» туристичної привабливості.

Ми вважаємо, що сьогодні в процесі туристичного обслуговування вже недостатньо обходитися мандрівками, відвідуваннями музеїв, проживанням в стандартизованих готелях і обідами в ординарних закладах громадського харчування. Перевагою створення та підтримки регіонального туристичного бренду може стати гастрономічний туризм, оскільки, крім забезпечення лояльності споживачів до бренду, він може активно впливати на залучення нових категорій споживачів.

Вивченню вагомих аспектів гастрономічного туризму присвятили свої роботи багато дослідників. Зокрема, Дж. Грін і М. Доферті розглядають гастрономічний туризм як стратегію розвитку місцевих громад, успіх реалізації якої базується на популяризації локальних страв [1]. Подібних позицій дотримується й Д. Басюк, акцентуючи при цьому увагу на можливостях впровадження за таких умов туристичних інновацій [2]. А. Карім і С. Чі розглядають гастрономічний туризм як особливу принаду туристичних дестинацій [3]. Думки вказаних авторів поділяють І. Лін, Т. Пірсон і Л. Сай, розвиваючи їх до рівня формування, завдяки місцевій їжі, ідентичності бренду конкретної місцевості [4]. В контексті нашого дослідження вкрай важливими для нас є оцінки перспектив розвитку гастрономічного туризму саме в нашій країні. Висвітлення цих питань ми бачимо в працях І. Комарніцького [5] та Г. Вишневської [6]. Авторами обґрунтовано значимість гастрономічного туризму як чинника формування туристичної привабливості як окремих регіонів, так і України загалом. Вказано, що гастрономічний туризм є потужним економічним чинником, здатним забезпечити створення нових робочих місць; сформувати

нові фінансові надходження та сприяти ідентифікації соціокультурних надбань нашої країни в сучасному глобалізованому світі.

Ми дотримуємося думки, що гастрономічний туризм являє собою певну мандрівку окремої особи (групи осіб) з метою долучення до соціокультурних надбань у царині кулінарних звершень спільнот певних країн, регіонів, місцевостей. При цьому також передбачається споживання інших туристичних продуктів, хоча їхня цінність поступається місцем саме гастрономічній привабливості подорожі. Основними категоріями клієнтів гастрономічного туризму є, як правило: гурмани; професіонали-кулінари; туристи, що мають намір збільшити асортимент туристичних послуг у межах одного набору; експерти з оцінки кулінарних досягнень і організації нових турів; вільні подорожуючі; шукачі нових вражень (пригод).

Саме явище гастрономічного туризму насправді являє собою серйозний захід, оскільки він пов'язаний з вивченням світової культури та самобутності народу через національну кухню. Незважаючи на «залізну завісу» навіть за часів СРСР були присутні елементи гастрономічного туризму окремих адміністративно-територіальних одиниць. Серед відомих фактів є принаймні два феномени міста Києва: Київський торт і котлета по-київськи. Міста Полтавщини, Черкащини, Кіровоградщини приваблювали своїми незрівняними галушками та варениками. Гуцульщина та Покуття кликали до себе любителів банушу, гусянки та овечої бринзи. Все Причорномор'я могло потішити гастрономічних естетів вишуканими рибними стравами. Ну а борщ, у його місцевій інтерпретації – це репрезентаційна страва чи не кожного населеного пункту України.

Сьогодні для гастрономічного туризму нашої країни відкриваються нові можливості. І ми, своєю чергою, можемо помітити значні пожвавлення у цій царині. Наведемо лише деякі стратегічно важливі рішення для брендингу окремих населених пунктів України.

Свято бринзи в Рахові. Бриндзя – так ласкаво називають бринзу гуцули. Для них вона – не стільки продукт, страва, як цілком трансцендентний феномен. Бринза визначає побут і спосіб життя горян, особливості думання і сприйняття світу. Закарпатський Рахів і сьогодні живе вівчарством, бринзою, залежними від них порами року. Однією з тутешніх ознак осені є фестиваль «Гуцульська бриндзя», що по часу співпадає із відзначенням річниці заснування Рахова.

Свято борщу «Борщ'їв» в рамках фестивалю «Борщівська вишиванка» щорічно проходить на центральній площі містечка Борщів, який у вересні стає столицею українського куховарства. Місцеві господині змагаються в приготуванні національної страви, яка в давнину дала назву цьому невеликому населеному пункту.

У прикарпатській Коломиї був проведений конкурс «Смачна візитівка», щоб віднайти кулінарний бренд міста. Ним стала начинка по-коломийськи з томленим м'ясом, яку пропонуватимуть у кращих закладах харчування міста, на місцевих ярмарках і фестивалях.

Фактично всі описані вище практики спрямовані на формування місцевих регіональних брендів, які активно використовують можливості гастрономічного туризму для досягнення запланованих цілей. Часом їх втілюють без глибокого осмислення, базуючись виключно на бажанні прославити свій край, з метою переслідування політичних цілей, з позицій філантропії тощо. Однак, як свідчить практика, таких підходів буває замало. За цих умов доцільно скористатися діями, що можуть забезпечити системність ухвалених рішень, яка сприятиме створенню успішного бренду міста чи місцевості. Тут доцільно забезпечити: висування усвідомленої мети використання елементів гастрономічного туризму; представлення достовірних даних щодо гастрономічних особливостей і традицій; забезпечення відповідності споживчим очікуванням; врахування інтересів громади; форми представлення продуктів гастрономічного туризму; забезпечення формування комунікаційних потоків та інші.

Отже, гастрономічний туризм є важливою передумовою формування туристичної привабливості вітчизняних територій та місцевих туристичних брендів. Продумане впровадження гастрономічного туризму створюватиме передумови економічного зростання регіонів, вирішуватиме соціальні проблеми та активно поширюватиме культурні здобутки регіонів нашої країни. Разом з тим, формуватимуться підвалини культурної ідентичності на глобалізованій туристичній мапі світу, що залучатиме нові туристичні потоки.

Список літератури

1. Green, G.P., Dougherty, M.L. (2008). Local iting link ages for food and tourism: culinary tourism as a community development strategy. *Community Development*, 39(3); 148-158.
2. Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні. *Наукові праці НУХТ*. 2012, № 45. С. 128-132.
3. Karim, A.S.; Chi, C. G. Q. (2010). Culinary Tourism as a Destination Attraction: An Empirical Examination of Destinations' Food Image. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19: (6), 531-555.
4. Lin, Y. C.; Pearson, T. E.; Cai, L. A. (2011). Food as a Form of Destination Identity: A Tourism Destination Brand Perspective. *Tourism and Hospitality Research*, 11: (1), 30-48.
5. Комарніцький І. О. Кулінарний туризм в Україні: стан і перспективи регіонального розвитку в контексті Євро-2012 // *Географія та туризм*. Вип. 14, 2011. С. 100-115.
6. Вишневська Г. Г. Потенціал кулінарних турів у контексті спеціалізованого туризму // *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Київ, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2013, Вип. 31. С. 112-118.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Шевчук Оксана Василівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри регіоналістики та туризму,
Київський Національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Україна

Черевко Ліна Генадіївна

студентка IV курсу
Київський Національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Україна

Гірськолижний туризм як один з найрозвиненіших видів активного напрямку туризму повсякчас змінюється та адаптується до умов сучасного світу. На сьогодні організація цього виду відпочинку все менше залежить від природних ресурсів місцевості, адже сучасні технології дозволяють штучно засніжити пагорби, а рівень обслуговування, подеколи, відіграє ключову роль при виборі гірськолижного курорту.

Актуальність теми полягає в необхідності дослідження специфіки розвитку гірськолижного туризму в країнах Східної Європи. Ця необхідність зумовлена фактом того, що навіть за наявності відповідних ресурсів задля організації гірськолижного відпочинку в Східній Європі, фактичні дані говорять про те, що регіон, на сьогодні, не користується належним попитом в порівнянні з основними центрами гірськолижного туризму[2].

Досліджуючи теоретичні аспекти організації гірськолижного туризму, можна зауважити, що цей вид відпочинку має свої особливості: залежність від рельєфу та клімату місцевості, необхідність високоякісного технічного обладнання та своєрідна залежність від історичних особливостей розвитку самої гірськолижної індустрії [1,4]. Останній факт заслуговує на особливу увагу, оскільки історично, розвиток індустрії відбувався на території тих країн, котрі зараз є лідерами туристичних потоків гірськолижного відпочинку.

Дослідження світових тенденцій гірськолижного туризму свідчить про те, що цю галузь можна назвати однією з найрозвиненіших та найпопулярніших наразі. Вкрай поширеним є інноваційний підхід: встановлення більш нового технічного обладнання, розвиток інфраструктури, розширення спектру послуг та комбінуванням з іншими видами туризму [4].

В свою чергу, на території Східної Європи розвиток гірськолижної індустрії можна назвати досить нерівномірним, а кожна країна має свої особливості. Проте можна виділити недоліки в сфері гірськолижного туризму, які притаманні більшості країн регіону. Найрозповсюджені з них: частково чи повністю

застаріле обладнання курортів, недостатньо розвинена гірськолижна інфраструктура та відсутність в країн відповідного гірськолижного бренду.

Не зважаючи на проблеми, Східна Європа має ряд переваг, котрі в перспективі, можуть значно вплинути на збільшення потоків туристів. В першу чергу, до переваг можна віднести помірну цінову політику більшості курортів, в порівнянні з країнами Альпійського регіону. По-друге, регіон має вкрай зручне географічне положення та розвинену мережу авіасполучення. По-третє, окрім гірськолижного відпочинку Східна Європа може зацікавити туристів іншими атракціям, на зразок національної кухні, культурно історичної спадщини і тд.

З точки зору практичного вдосконалення індустрії на національному рівні, одним з найоптимальніших методів може бути адаптація ефективного міжнародного досвіду організації гірськолижного відпочинку на прикладі країн-лідерів за популярністю серед туристів [2,3]. Найголовнішими моментами інтегрування адаптованих моделей є акцент на оновлення технічної бази курортів та розвиток інфраструктури, комплексність обслуговування та різноманітність послуг, які надає курорт. На нашу думку, саме застосування перелічених рекомендацій, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національного гірськолижного туризму.

Особливу увагу наразі потрібно приділити специфіці організації гірськолижної індустрії в період пандемії COVID-19, зокрема в Східній Європі. Тепер окрім розташування та інфраструктури курорту, доводиться звертати підвищену увагу на рівень безпеки та ступінь забезпечення безпеки на відпочинку.

Доступність до міжнародних подорожей, залежить від епідемічної ситуації з поширенням COVID-19 в світі. Інформація щодо змін, які відбуваються, оновлюється повсякчас, адже карантинні обмеження змінюються на підставі багатьох факторів - багато країн або повністю обмежують в'їзд закордонних туристів, або впроваджують жорсткі карантинні заходи.

Отже, на сьогодні, коли туристична сфера зазнає значних втрат та змушена адаптуватися до нових умов подорожей, країни, котрі не були лідерами, за туристичними потоками, мають шанси змінити ситуацію на свою користь. В першу чергу, це стосується розвитку внутрішнього туризму, адже саме зараз, як ніколи, важливо показати вітчизняному та закордонному туристу, що національний продукт може бути більш ніж конкурентоспроможним на світовому ринку.

Список літератури:

1. Мілл Р.К. Гірські курорти [Електронний ресурс]: Режим доступу – https://tourlib.net/books_ukr/resort.htm
2. 2020 International Report on Snow & Mountain Tourism [Електронний ресурс]: Режим доступу - <https://www.vanat.ch/RM-world-report-2020.pdf>

3. Можливість розвитку гірських територій в умовах децентралізації - збірка матеріалів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
4. Волкова А.Г., Січук Д.Г. Географія гірськолижного туризму. Журнал «Географія та туризм». 2010. №4. С. 127-132

Scientific publications

MATERIALS

The XVI International Science Conference «Actual problems of science
and practice»

Stockholm, Sweden. 201 p.

(May 31 – June 02, 2021)